# Yeni Yüzyılın Şafağında Atatürk

# 30



## Ağustos Zafer Bayramı

*Özel Sayı*

Ağustos 2026 I Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü

# *REKTÖRÜMÜZDEN*

## TARİH BİLİNCİNİN DEĞERİ ve 30 AĞUSTOS ZAFERİ



**Prof. Dr. İ. Yaşar HACISALİHOĞLU**

**T.C. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Rektörü**

Tarih çakılı bilgi yığını değildir. Tarih bilinç işidir, bilinç alanıdır. O yüzden de yaşayandır. Tarih dersler yüklüdür ve o dersler bugüne de, yarına da ışık tutandır. Tarihi bilince sahip olmayanların, bugünü ve yarını kavrama becerisi eksiktir, yetersizdir.

Tarihte yaşananlardan ders çıkarmak, tarihi süreci bütünlüklü ele almak, tarihi akışın iniş ve çıkışlarını kesintilere uğratmadan irdelemek ve bugünün yaşananlarıyla bağ kurmak, gelecek hedefinde göz ardı edilemez unsurdur.

Tarihte yaşayanlara ve yaşananlara bugünün koşulları ve zaviyesinden bakarak sorgulamak özel bir amaç taşımıyorsa yanılgılı tutumdur. Tarihte yaşayanları ve yaşananları o günün koşulları ve zaviyesinden bakabilmektir esas olan.

Bu gerçeklik zemininde Türkiye'nin tarihi çok uzun bir sürecin ürünüdür. Süreklilik taşıyan mücadeleler tarihidir. Bu tarihi süreç içinde yaşanılan her dönüm noktası, her büyük adım sadece bir sonrakinin değil, ondan çok daha sonrasının hep bir önsözü, hep bir ön adımıdır.

Binlerce yıllık bir süreç inişli çıkışlı olsa da ama hep süreklilik taşıyan devamlılık ve yaşanmışlıklar birikimidir.

Öncesiyle birlikte 1071-1453-1923 bu sürekliliğin en öne çıkan dönem noktalarıdır. Bu dönemsel akış, birinin diğerinden tamamen koparak, köksüz bir gelişme değildir, olması da mümkün değildir. Malazgirt Zaferi, Çanakkale Zaferi, Milli Mücadele Zaferi birbirinin önsözüdür, birbirlerinin tarihsel sürekliliğidir, yaşananların, bilinenlerin bilince dönüşmüş halidir. Bu süreklilik ve devamlılık bilinci öyle kuvvetlidir ki, bir 26 Ağustos'ta Anadolu'yu yurt yapacak olan Malazgirt Zaferi kazanılmış; bir başka 26 Ağustos'ta ise Anadolu Türk vatanı olarak korunmuştur.

104. yılını gururla kutladığımız 30 Ağustos Zaferi, işte bu sürekliliğin ve birikimin en önemli ve zirve noktalarından biridir. Anadolu'da yok edilmek istenen Türk Milleti, Atatürk'ün önderliğinde, bütün yokluklara, imkansızlıklara rağmen bir "varoluş" yani "beka" mücadelesine girişmiş, emperyalizmi ve onun "vekillerini" kesin sonuçlu bir meydan muharebesi ile yenmiştir. Güzel İzmir ve Anadolu işgalden kurtarılmış, Türklük üzerindeki kara bulutlar dağıtılmıştır.

Zaferin sonunda tam bağımsızlık şiarıyla genç Türkiye Cumhuriyeti doğmuştur. İkinci yüzyılına giren Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci yüzyılı, Türkiye Yüzyılı'dır.

Köklü zaferlere dayanan bin yıllık birikim, bugünün kısır siyasi bakışlarına kurban edilemeyecek, tarihi bütünlük ve derinlikli birikimdir.

Tarihimizin dönüm noktalarını; birbirlerinden kopuk, birini diğerine yeğ tutarak, daha da kötüsü birini diğerleriyle kavgalı kılarak ele almak, nitelendirmek tarihten kopmaktır, bilinçten yoksun kalmaktır, sığlığa mahkûm olmaktır, bilerek isteyerek yapılanı ise tarihimize ihanettir.

Bu noktada bilinmelidir ki, bir gücün geleceğinden ürkülüyorsa o gücün gencine odaklanılır ve o gencin önce tarihle bağı kopartılır ve sonrada özgüveni elinden alınır.

Tarihinden, tarihi bilinçten yoksun kalan gencin gelecek önderliği de zayıflatılır. Özgüven unsurları köreltilir. Direnç, sabır, inanç, kararlılık özgüven körelmesiyle bütünüyle zedelenir ve bünyeden uzaklaşır. İşte o an teslimiyet anıdır. Hasmın da galibiyet sevincidir.

Tarihimizden çıkartılacak en önemli ders ve bilinç; tarihimizin tüm dönem noktaları başta olmak üzere hemen her merhalesinde teslimiyetin asla hâkim olamadığının unutulmamasıdır. Zorluklara boyun eğilmemiştir. Bugün de yaşayan ve yaşaması gereken tarihi bilinç budur.

Dün de, bugün de, yarın da zalimliğe, zorbalığa, köleleştirmeye, boyunduruk altına almaya, teslimiyete karşı durmak tarihsel bilincimizin yaşayan, yaşaması gereken gerçeğidir.

Bugün de dün olduğu gibi işgalci, bölücü, sömürgeci emperyalizmin saldırısına karşı aynı tarihi bilinçle karşı koymak, tarihi yükümlülüğümüz, tarihimize, ecdadımıza olan manevi borcumuzdur.

Bugün verdiğimiz mücadele her alanda tam bağımsızlık mücadelesidir ve asla teslimiyete yer yoktur.

O yüzdendir ki dün de, bugün de, yarın da her daim "Ya İstiklal Ya Ölüm" şiarı sarsılmaz yeminimizdir.



# İÇİNDEKİLER


1 **“Rum Sındığı” (Başkomutan) Meydan Savaşı ve 30 Ağustos Zaferi**
Dr. Ali GÜLER

14 **Büyük Taarruz’un Harekât Planı ve Ana Prensipleri**
Dr. Mehmet Çanlı

26 **Büyük Taarruz’da Süvari Kolordusu**
Doç. Dr. Abdullah Cüneyt KÜSMEZ

32 **Yunan Orduları Başkomutanı Trikupis’in Hikâyesi**
Dr. Ali GÜLER


*Bu bültendeki fotoğraflar; Ali Güler Özel Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Askerî Tarih Arşivi ve Yeni Şafak gazetesi arşivinden derlenmiştir.

# “RUM SINDIĞI” (BAŞKOMUTAN) MEYDAN SAVAŞI VE 30 AĞUSTOS ZAFERİ

Dr. Ali GÜLER



## Sakarya’dan Bir Yıl Sonra: Büyük Taarruz’a Doğru

Sakarya Meydan Muharebesi sonrasında Afyon-Eskişehir hattına yerleşen Yunanlılar mevzilerini büyük ölçüde güçlendirmişlerdi. Ülkelerinde *“Kralcılar”* ile *“Venizelosçular”* arasında bitmeyen çatışmalar orduya da yansıyor ve ordunun disiplinini bozuyordu. Fakat yöneticiler ve komutanlar kendi güçlerine olduğu kadar İngilizlere de güveniyorlardı. Yunan mevzilerini gezen İngiliz uzmanların, *“Türkler 5-6 ay boyunca saldırsalar da bu mevzileri geçemezler, ele geçiremezler”* şeklindeki değerlendirmeleri Yunanlıları daha da cesaretlendiriyordu. Yunanlılar o kadar *“Megali İdea”* (Büyük İdeal/Büyük Yunanistan) hayaline dalmışlardı ki; başlangıçta “özerk” olacağını söyledikleri İzmir ve yöresini *“İonia”* (İyonya) adıyla kendi topraklarına kattıklarını (ilhak ettiklerini) ilan etmişlerdi! (30 Temmuz 1922).

Hazırlıkları tamamlayan Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, cephedeki son durumu kontrol etmek amacıyla 17/18 Ağustos gecesi Ankara’dan Konya’ya hareket etti. Bu gidişin geçici ve olağan bir denetim olduğu izlenimini vermek için de ayın 21’inde Çankaya’daki köşkte bir çay partisi düzenlendiği açıklandı.

Akşehir’deki karargâhta Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, Cephe Komutanı İsmet İnönü, Ordu Komutanları Nurettin ve Yakup Şevki Subaşı ile bir toplantı yapıldı. Genel taarruzun başlangıç tarihi olarak 26 Ağustos kararlaştırıldı. Bu karar üzerine Başkomutanlık ve cephe karargâhları önce Şuhut Kasabasına (Afyon), 25 Ağustos’ta da Kocatepe’nin güneybatısındaki *“Çadırlı Ordugâha”* taşındı. Aynı akşam Anadolu’nun dış ülkelerle olan bütün haberleşmeleri kesildi.

## Malazgirt’ten 851 yıl Sonra Yine Bir 26 Ağustos

Büyük Taarruz’un 26 Ağustos günü başlatılması elbette bir tesadüf değildi. Mustafa Kemal Paşa gibi tarih bilinci çok kuvvetli bir insanın, Türk milletinin

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Atatürk İlkleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanı,
ali.guler@yeniyüzyil.edu.tr



varlık/beka mücadelesini, vatanı işgalden kurtarma savaşını önemli *"sembolik"* bir tarihte başlatacağı beklenmeliydi. O da öyle yaptı. Türk'ün Anadolu'yu *"vatan"* yaptığı Malazgirt Meydan Muharebesi'nin tarihini, o vatanı düşman çizmelerinden kurtarma tarihi olarak seçti. 851 yıl sonra, Sultan Alparslan'ın vatan ve millet bilinciyle yola çıkan bir Başkomutan vardı:

Emekli Tuğgeneral Bulut Ömer Mimiroğlu, o zaman Genel Yayın Yönetmeni olduğum Düşünce ve Tarih Dergisi'nde (Mart 2017) *"Gizem Dolu Bir Arayış: Atatürk'ün Gizli Vasiyetinin Peşinde (Atatürk'ün Emir Eri Hasan Naili Ünal'ın Anılarından Hareketle)"*, başlıklı bir makale yayınladı. Bu makalenin bir bölümünde *"Atatürk Rüyasında Sultan Alparslan'ı Görüyor"* başlığı altında (s. 22-23) şunları yazıyor:

*"... Benim Foça'da evinde görüştüğüm Hasan Naili de bunlardan biridir. Hasan Naili'nin anlattıklarından burada bir örnek vermek istiyorum... Hasan Naili, onun (Atatürk'ün) yanında uzun yıllar ona (Atatürk'e) hizmet etmiş bir kişidir. Hasan Naili'nin Foça'daki sohbet sırasında anlattığı bir olay, onun kişiliğini ve içinde bulunduğu ruh hâlini ifade etmek ve anlamak açısından son derece önemlidir:*

*'Büyük Taarruz henüz başlamamıştır. Atatürk yanında bulunan karargâhı ile birlikte 1922 yılının Ağustos ayı başlarında Afyon ili Kocatepe bölgesinde arazide kalmaktadır. Henüz taarruzun başlayacağı tarih ve saatte belirlenmemiştir. Bir gece geç vakitte Atatürk kaldığı çadırdan dışarıda nöbet tutmakta olan Hasan Naili'ye seslenerek onu içeriye çağırır. Hasan içeriye girer. Atatürk çadırın içinde ayaktadır. Hasan'dan çay demlemesini ister. Ayrıca Komutan çadırlarına giderek komutanların toplanmasını da emreder. Hasan çayı yapmaya koyulur ve sonra da Komutan çadırlarına giderek emri iletir. Kısa bir süre sonra hem çay demlenmiş hem de çadırlarındaki ürkek uykularından kaldırılmış olan komutanlar,*

*Atatürk'ün çadırına girmişlerdir. Çadırda çok uzun sürmeyen bir toplantı yapılır.* ***Bu toplantıda Atatürk yanına çağırdığı birlik komutanlarına gece bir rüya gördüğünü ve bu rüyada Alparslan'la birlikte olduğunu söyler. Daha sonra da rüyası ile ilgili anlatımlarına devam eder. Rüyasında Alparslan'ın kendisine 'Taarruzu 26'sında başlat biz de sizinle birlikte olacağız.' dediğini ifade eder. Sonra da taarruzun 26 Ağustos günü başlayacağı konusundaki emirlerini iletir."***

*Bilindiği üzere; 1922 yılının 26 Ağustos sabahı erken saatlerde başlayan taarruzla Yunan ordusunun İzmir'e kadar süren serüveni de başlamış ve tamamlanmış olur. Bu anlatı Atatürk'ün o günlerdeki ruh hâlini anlayabilmek açısından bence çok önemlidir.*

*Atatürk gerçekten bu rüyayı görmüş müdür yoksa birlik komutanlarına manevi bir güç vermek için mi böyle bir rüyadan bahsetmiştir, bunu bilemeyiz ama yukarıdaki olaydan şunu anlamaktayız: O, Türk tarihini çok iyi bilen birisidir ve kısa süren yaşamındaki çok önemli tarihleri tarihsel olaylarla bütünleştirmeyi başarmıştır. Kocatepe'de o gece anlattığı rüya ile birlik komutanlarına büyük bir manevi güç vermiştir. O güçle başlayan taarruz, bitmek tükenmek bilmeyen bir cesaret ve atılımla zaferi getirmiştir.*

*Hayatlarını başarıya odaklamış ve başarıdan başka bir şey düşünmeyen Atatürk gibi kişilikler, yaşamlarının her döneminde varlıklarını, yaptıklarıyla tarihin silinmez sayfalarına kazımasını becermişlerdir. Onlar bunu yaparken ya icraatlarıyla ya da sözleriyle ortaya koyarlar. Bu kişiliklerin çok önemli zamanlarda sarf ettikleri sözler, içlerindeki ruh hâlinin dışa vuruşunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle onların sarf ettiği sözlerin anlamı yıllar sonra bile anlamlıdır. Onlar düşüncelerini olgunlaştırdıkların da verecekleri mesajı en kısa hâliyle topluma aktarırlar. Toplum ise onların mesajını aldığında çoğu zaman tartışmasız bir şekilde kabullenirler, çünkü ona güvenmektedirler."*

Evet, 1071 yılında Malazgirt Ovası'nda Başkomutan Sultan Alp Arslan'ın kazandığı zafer sonrasında Türk vatanı haline gelen Anadolu, 851 yıl sonra 1922'de aynı tarihte Başkomutan Mareşal Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından başlatılan ve 30 Ağustos günü biten bir kesin zaferle Türk vatanı olmaya devam edecektir. 30 Ağustos Zaferi aynı zamanda "Yeni Türk Devleti'nin temellerinin atıldığı" bir zafer de olacaktır. Başkomutan bu konuda, Zaferin 2. Yıldönümünde, 30 Ağustos 1924'te Zafertepe'de "Şehit Asker Anıtı"nın açılış töreninde yaptığı uzun konuşmada konuyla ilgili olarak şunları söyleyecektir:

*"(...) Efendiler, Afyonkarahisar - Dumlupınar Meydan Muharebesi ve onun son safhası olan bu 30 Ağustos Muharebesi Türk tarihinin en önemli bir dönem noktasını teşkil eder. Milli tarihimiz çok büyük ve çok parlak zaferlerle doludur. Fakat Türk milletinin burada kazandığı zafer kadar kesin sonuçlu ve bütün tarihe, yalnız bizim tarihimize değil, dünya tarihine yeni yön/akış vermekte kesin etkili bir meydan muharebesi hatırlamıyorum.*

*Hiç şüphe etmemelidir ki, Yeni Türk Devleti'nin, Genç Türk Cumhuriyeti'nin temeli burada sağlamlaştırılmıştır. Ebedi hayatı burada taçlandırılmıştır. Bu sahada akan Türk kanları, bu semada uçan şehit ruhları Devlet ve Cumhuriyet'imizin ebedi muhafızlarıdır. Burada esasını yaptığımız/koyduğumuz 'Şehit Asker' abidesi işte o ruhları, o ruhlarla beraber gazi arkadaşlarını, fedakâr ve kahraman Türk milletini temsil edecektir. Bu abide, Türk vatanına göz dikeceklere Türk'ün 30 Ağustos günündeki ateşini, süngüsünü, saldırışını (savletini), kudret ve iradesindeki şiddeti hatırlatacaktır..."*

## Başkomutan: "Allah, Türk Milletini ve Ordusunu Koruyacaktır!"

25 Ağustos 1922 akşamı Başkomutan, Afyonkarahisar'ın 20 km kadar güneyinde Şuhut Kasabası'nda, bir köy evinin üst katında kurulmuş sofrada, bir petrol lambasının sönük ışığı altında, akşam yemeğini yemektedir. Taarruz ertesi sabah başlayacaktır. Yaver Muzaffer Bey, kendisine topçu cephane miktarı hakkında bilgi veriyor. Buna göre taarruzdan önce yapılacak toplu ve sürekli topçu ateşi, ancak üç dört saat devam ettirilecektir. Gazi Mustafa Kemal yemeğini bitirdikten sonra, iki tarafın arazi üzerindeki durumlarını gösteren haritayı istiyor. Genel durumu bir kere daha inceliyor. Yaverine Döğer mevkii ile Dumlupınar arasındaki mesafeyi ölçtürüyor. Elindeki kalemle bu noktaya birkaç kere vuruyor, ağzından şu cümleler dökülüyor: *"Döğer, döğer; fakat döğemeyeceklerdir. Buradaki kuvvetleri hareketsiz kalmaya mahkûmdur."* Ayağa kalkıyor, Muzaffer Beye, *"hadi haritaları topla, hareket ediyoruz"* diyor.

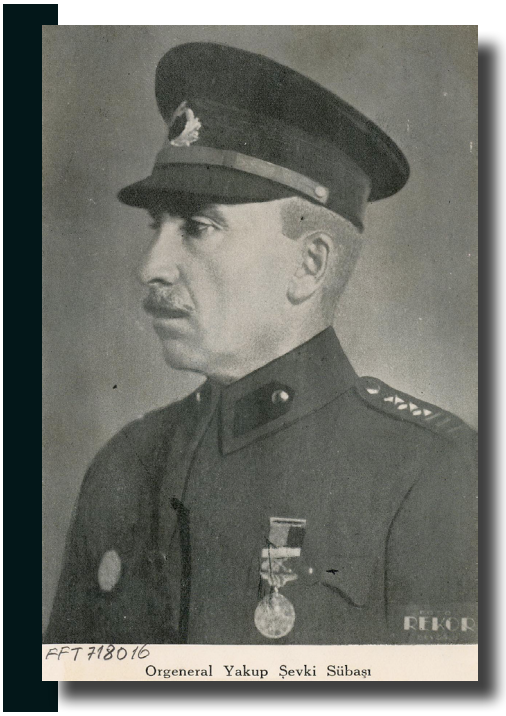


Gece yarısı olmuştur. Başkomutan, şimdi Kocatepe'nin eteklerindeki çadırlı ordugâhta, konik bir çadırdadır. Gecenin koyu sessizliği içinde, yalnız ordugâhın önünden akan küçük bir dereden hafif su şırıltıları duyuluyor… Başkomutan, bir ara çadıra giren yaverine, *"Hazır mısınız?*" diye soruyor. Olumlu cevap alınca doğruluyor, henüz bozulmamış olan portatif karyolasının üzerinden tabanca kemerini alıp kuşanıyor. Her günkü gibi tıraş olmuştur, eldivenleri elindedir, çadırdan çıkıyor… Ortalık zifiri karanlık… Petrol ve mum fenerlerinin titrek ışıkları altında Kocatepe'ye doğru çıkmaya başlıyor. Öne doğru fazla eğilerek yürüyor. Arazi, arızalı olduğu için ağır ağır ilerliyor… Nihayet tepeye çıkmıştır.

Bin yıldır İ'lâ-yı Kelimetullah için zaferden zafere koşan Türk milletini Cenabı Allah'ın koruyacağına iman etmiş, daima Türk milletine güvenmiş olan Başkomutan Paşa, Kur'an-ı Kerim'deki şu ilahi emirlerini düşünüyor:
*"Sizinle savaşan düşmanlarla Allah yolunda siz de savaşın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez."* (Al-i İmran, 139). *"Gevşeklik göstermeyin, üzüntüye kapılmayın. Eğer inanmışsanız üstün gelecek olanlar sizlersiniz."* (Âl-i İmrân, 3/139). *"Allah'a ve Resûlüne itaat edin ve birbirinizle çekişmeyin. Sonra gevşersiniz ve gücünüz, devletiniz elden gider."* (Enfal, 8/46).

Bütün karanlıkları delen gözleriyle ileriye bakıyor, ***"Allah, Türk milletini ve ordusunu koruyacaktır!"*** diye mırıldanıyor. Taarruz emrini veriyor…

26 Ağustos 1922… Sabahın ilk ışıkları görünmüştür. Başkomutan tarassut (gözetleme) dürbününün başında, düşman tahkimatını seyrederken topçularımız ateşe başlıyor… Saat 04. 30'dur. Bu ateş, tahkimatı yer yer havaya uçurmaktadır… Fakat bir taraftan da tonlarca cephane su gibi akıp gitmektedir… Endişeye kapılanlar oluyor; bunu Başkomutan'a da söylüyorlar. O, büyük bir soğukkanlılıkla, *"tek mermi kalıncaya kadar ateşe devam edilecektir"* emrini veriyor ve ekliyor, *"cephane ikmalini düşmandan yapacağız."*
Akşam olmak üzeredir… Dahi komutan etrafına bakarak, *"yarın öğleden sonra Afyon'da olacağız"* diyor. O anda herkes şüphe ve tereddütle birbirinin yüzüne bakıyor. Fakat ertesi gün, yani 27 Ağustos günü öğleden sonra hep beraber Afyon'dadırlar. 28 ve 29 Ağustos günleri verilen emirlere göre, düşman kovalanmakta ve sıkıştırılmaktadır. Başkomutan da evvelce tasarladığı yerde, düşmana son darbeyi vurmak için hazırlanmaktadır.

## Harekât Nasıl Gelişti?

26 Ağustos sabahı Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, yanında Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa(Çakmak), Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa (İnönü) ile birlikte muharebeyi idare etmek üzere Kocatepe'deki yerini aldı. Büyük Taarruz buradan başlatıldı. Topçuların sabah saat 04. 30′da taciz ateşi ile başlayan harekât, saat 05. 00′de önemli noktalara yoğun topçu ateşi ile devam etti. Piyadelerimiz, Sabah 06. 00′da Tınaztepe'ye hücum mesafesine yaklaşarak, tel örgüleri aşıp, Yunan askerini süngü hücumu ile temizledikten sonra, Tınaztepe'yi ele geçirdiler. Bundan sonra, saat 09. 00′da Belentepe, daha sonra Kalecik Sivrisi düşmandan temizlendi. Taarruzun birinci günü, sıklet merkezindeki 1. Ordu Birlikleri, Büyük Kaleciktepe'den Çiğiltepe'ye kadar 15 kilometrelik bir bölgede düşmanın birinci hat mevzilerini ele geçirdi. 5. Süvari Kolordusu düşman gerilerindeki ulaştırma kollarına başarılı taarruzlarda bulundu. 2. Ordu da cephede tespit görevini aksatmadan sürdürdü.

26 Ağustos günü Türk Ordusu'nun Büyük Taarruzu, Genelkurmay Başkanlığı'nca TBMM'ne bildirildi.

Bu haber Meclis'i coşturdu ve heyecanlı gösterilere vesile oldu. Adeta *"ölmek"* için Meclise gelen milletvekillerinin sevinci görülmeye değerdi.

27 Ağustos Pazar sabahı gün ağarırken, Türk Ordusu bütün cephelerde yeniden taarruza geçti. Bu taarruzlar çoğunlukla süngü hücumlarıyla ve insanüstü çabalarla gerçekleştirildi. 27 Ağustos saat 18. 00′de, Afyon 8. Tümen tarafından kurtarıldı. Afyon kurtuluşun şanlı ve şerefli müjdesi olmuştu. Başkomutanlık karargâhı ile Batı Cephesi Komutanlığı karargâhı Afyon'a taşındı.

28 Ağustos Pazartesi ve 29 Ağustos Salı günleri, başarılı geçen taarruz harekâtı, düşmanın 5. Tümeninin çevrilmesi ile sonuçlandı. 29 Ağustos gecesi durum değerlendirmesi yapan komutanlar, hemen harekete geçerek muharebenin süratle sonuçlandırılmasını gerekli buldular. Düşmanın çekilme yollarının kesilmesi ve düşmanı çarpışmaya zorlayarak, tamamen teslim olmalarını sağlama yolunda karar aldılar. Karar süratli ve düzenli bir şekilde gerçekleştirildi. 30 Ağustos 1922 Çarşamba günü taarruz harekâtı Türk Ordusu'nun kesin zaferi ile sonuçlandı. Büyük Taarruz'un son safhası askeri tarihimize Başkomutan Meydan Muharebesi olarak geçmiştir.

## "Paşam Ateş Hattına İniyorsunuz!"

30 Ağustos 1922 Çarşamba… Başkomutan otomobiline biniyor. Şimdi Zafertepe diye anılan yere doğru inme emrini veriyor. Birinci Ordu Komutanı Nurettin Paşa, *"Paşam ateş hattına iniyorsunuz"* diyor. Başkomutan Paşa cevap veriyor: *"Siz burada kalınız!"* Yoluna devam ediyor. Düşmanın top ateşi altında bulunan bir yere geliyor; oradan dürbünle düşmanın asıl kuvvetlerinin bulunduğu yerlere doğru ilerlemekte olan piyade birliklerimizin hareketini takip ediyor. Birdenbire, *"Allah, Allah!.."* sesleri yükseliyor. Askerlerimizin süngüleri batmak üzere bulunan güneşin kızıl ışıkları altında alev alev yanmaktadır. Ölümü hiçe sayan kahramanlarımız, düşmanın üzerine ateşten bir çığ gibi iniyor. O anda Büyük Komutan, elindeki sigarayı atıyor; ayağa kalkıyor. Siper içinde dimdik duruyor. Bu duruş, çok sevdiği, üzerlerine titrediği askerlerine karşı bir saygı duruşudur. Gözleri nemlenmiştir. Eliyle muharebe alanını göstererek bağırıyor: *"Hacı Anesti, mağrur kumandan! Neredesin, gel de ordularını kurtar!"*

Ertesi gün sabahın erken saatlerinde muharebe alanını dolaşıyor. Manzara çok hazindir; binlerce düşman cesedi… Birbirinin üzerine yıkılmış yüzlerce topçu hayvanı… Terk edilmiş toplar; cephaneler… Asil ruhlu büyük İnsan, üzüntü duyuyor: *"Bu manzara insanlığı utandırabilir, fakat meşru müdafaamız için buna mecbur olduk. Türkler, başka milletlerin vatanında böyle bir harekete teşebbüs etmezler"* diyor.

Biraz ileride topların arasında yerde bir Yunan bayrağı görüyor; eliyle işaret ederek emrediyor: "Bayrak, bir milletin istiklâl sembolüdür. Düşmanın da olsa ona hürmet etmek lazımdır. Bayrağı yerden kaldırıp topun üzerine koyunuz."

## "Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz'dir, İleri!"

30 Ağustos 1922 Başkomutan Meydan Muharebesi sonunda, düşman ordusunun büyük kısmı dört taraftan sarılarak, Dumlupınar'da Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın ateş hatları arasında bizzat idare ettiği savaşta tamamen yok edilmiş veya esir edilmişti. Böylece tasarlanan kesin sonuç beş gün içinde elde edilmiş ve hazırlanan plan tam başarı ile uygulanmıştı. 30 Ağustos 1922′nin gurur verici zaferi ile Mustafa Kemal, kaçabilen düşmanın takip edilmesini ve üç koldan Akdeniz'e (Ege Denizi) doğru ilerlemesini uygun buldu. *"Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir; İleri!"* diyerek, tarihi emrini 1 Eylül 1922′de verdi. Yunanlılar, İzmir'e doğru kaçmaktaydı. Başta Yunan Ordusu Başkomutanı Trikopis olmak üzere çok sayıda esir ele geçirilmişti.

Ordumuz bu muharebede, on beş günde 400 kilometre kat ederek, 9 Eylül 1922 sabahı İzmir'e girdi. Sabuncu Bel'den geçen 2. Süvari Tümeni, Mersinli yolu ile İzmir'e doğru akarken, bunun solunda 1. Tümen de Kadife Kale'ye doğru yürüyordu. Bu Tümenin 2. Alayı Tuzluoğlu Fabrikası'ndan geçerek Kordonboyu'na ulaştı. Yüzbaşı Şerafettin Bey Hükümet Konağı'na, 5. Süvari Tümenimizin öncüsü Yüzbaşı Zeki Bey Kumandanlık Dairesi'ne, 4. Alay Komutanı Reşat Bey de Kadife Kale'ye bayrağımızı çektiler.

İzmir'de askerlerimiz coşku içinde karşılandılar ve çiçek yağmuruna tutuldular. Süvarilerimizin Kordon boyundan geçişi çok görkemli idi. Kurtuluş zaferinin Başkomutanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, İzmir'in kurtuluşunu Belkahve'den seyretti. Türk Ordusunun,

400 kilometrelik bir mesafeyi savaşarak kat edip 15 günde İzmir'e ulaşması içerde ve dışarıda hayret ve takdir uyandırdı.

Gazeteci Falih Rıfkı (Atay) anlatıyor: Mustafa Kemal Paşa, *"Ankara'dan cepheye hareket edeceği günün akşamını Keçiören'de yakın adamları ile geçirmişti. Ayrıldığı zaman bir hayli yorgundu. Yanındakilere:*
*- Taarruz haberini alınca hesap ediniz. On beşinci günü İzmir'deyiz, demişti.*
*Acaba içkinin tesiri mi idi? Arkasından hafifçe gülüştüler bile… İzmir'den dönüşünde karşılayıcılar arasında o gece beraber bulunduklarından bir ikisini görünce:*
*- Bir gün yanılmışım, dedi, ama kusur ben de değil, düşmanda!*
*İzmir'e taarruzun on dördüncü günü girmişti."*

Büyük Türk zaferi karşısında endişeye düşen ve o anda da İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını işgal altında bulunduran İtilaf Devletleri, savaşı durdurmayı ve Türklerin haklı isteklerini yerine getirmeyi kendi çıkarlarına uygun buldular. Lord Kinross'a göre, İngiltere, ciddi bir krizle karşı karşıya bulunduğunu anlamaya başlıyor, halk, Türklerle yeni bir savaştan korkuyordu. 11 Ekim 1922′de imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması'yla, silahlı çatışma durdurulduğu gibi, Edirne dahil Trakya'nın da Türkiye'ye bırakılacağı ve bir ay içerisinde Yunanlılar tarafından boşaltılacağı kabul edildi. Anadolu'da Yunan politikasını yürüten İngiltere Başbakanı Lloyd George, bu gelişmeler üzerine istifa etmek zorunda kaldı.

## Yunanlılar Çekilirken Her Yeri Yaktılar

Türk Orduları önünden kaçarak geriye çekilen Yunanlılar kasabaları ve köyleri ateşe verip yakmışlar, yenilgilerinin hıncını korumasız Türk halkından çıkarmaya çalışmışlardır. Yunan ordusunda bu iş için Rum ve Ermenilerden oluşturulmuş *"Tahrip Taburları"*nın varlığı belgelerle sabittir. Uşak, Eskişehir, Aydın, Alaşehir, Turgutlu, Ahmetli, Salihli, Manisa ve en son olarak da İzmir ateşe verildi. Uşak yangını 1 gün, Eskişehir yangını ise 2 gün sürmüştür. Alaşehir'deki 4.500 evden 4.300'ü yanmış, kasabadaki 11.500 kişiden 8.500'ü kurtulabilmişti. Bu yangın ve yıkımların izleri aylarca, daha doğrusu yıllarca sürmüştür.

1923 başlarında İzmir'den Ankara'ya gitmekte olan İngiliz Gazeteci Grace Ellison, gördüğü yıkımları şu şekilde anlatmaktadır:
*"İzmir: Acınacak bir görünüm. Şimşekler kara üzerinden oynaşmaya başlayınca, içleri boşalmış kabuk gibi evler, olduğu gibi gözlerimizin önünde belirmeye başladı. Benzerine rastlamanın mümkün olamayacağını düşündüren bir dehşet tablosu! Daha da yaklaştıkça artık bu yıkıntılara bakmamıza gerek kalmıyor. Körler bile aslında pek de kötü kokmayacak keskin bir yanık kokusu alırlardı. Hemen birkaç dakika sonra da yağmurların bile tütün fabrikalarından yükselen duman bulutlarını bastıramadığını görüyoruz…*
*Bir zamanlar 90.000 kişinin yaşadığı gelişmiş bir kent, Manisa'da 14.000 evden sadece 1.000'i ayakta kalmıştı… Yunanlıların balta ile sırtlarını, bacaklarını, yüzlerini yaraladıkları Türk kadınları, Bursa'da tedavi ediliyorlar."*

## Savaşın Adı: Rum Sındığı Meydan Muharebesi

O günkü savaşı, cephenin en önünde, ateş hattında yer alan Başkomutan Mareşal Gazi Mustafa Kemal Paşa yönettiği için Cephe Komutanı İsmet İnönü buna *"Başkomutan Meydan Muharebesi"* adını vermiştir. Mustafa Kemal ise zaferden sonra 4 Ekim'de TBMM'ndeki uzun konuşmasında, *"bu savaşın sonucu Yunanlıların ve Rumların kalbini sındırmıştır. Bu nedenle bu savaşa Rum Sındığı Meydan Muharebesi demek çok uygun olur"* diyerek bunu *"Rum Sındığı Meydan Muharebesi"* olarak nitelendirmiştir.

1363 Rum Sındığı Savaşı Osmanlı Türklerinin Rumeli'de tutunmasını sağlamıştı. Rumların kırıldığı, yenildiği savaş ise Anadolu'nun Türklerden alınamayacağını ispatlamıştı. Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa İzmir'e girdikten sonra Akşam Gazetesi Muhabiri Falih Rıfkı Atay ile yaptığı söyleşide, *"Başkomutan Savaşı hangisidir?"* sorusunu şöyle cevaplamıştır:
*"Bu ad, büyük meydan muharebesinin son aşamasını oluşturan muharebeye verilmiştir. Düşman ordusu meydan muharebesi sırasında ikiye parçalanmıştı. Bunun büyük kısmı Dumlupınar kuzeyinde Adatepe civarında bir dereye sıkıştırıldı ve orada yok edildi."*

## “Mustafa Kemal Paşa Ver Elini Öpeyim!”

*“Hangi açıdan bakarsak bakalım, “sonuç itibarıyla Büyük Taarruz, beklemeyi bilen, zamanı seçmekte mahir olan, düşmanı uyguladığı psikolojik harp yöntemleri ile yanıltarak büyük bir açmaza sürükleyerek yenilgiye uğratan Başkomutan Mustafa Kemal’in dehasının eseridir.”* Evet, bu önemli tespit, Harp Tarihi ve Cumhuriyet Tarihi uzmanı Dr. Zekeriya Türkmen Hocamıza aittir. Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın ileri görüşlülüğünü, Kurtuluş Savaşı’nın önde gelen Komutanlarından ve Harp Akademisi’nden Atatürk’ün sınıf arkadaşı Orgeneral Asım Gündüz anılarında yer alan bir olayla şu şekilde bütünleştirir:

*“Birinci Ordu Komutanı Yakup Şevki (Subaşı) Paşa, Büyük Taarruz hazırlıklarında da ölçülü davranışının sonucu olarak, hemen harekete geçilmesine karşı çıkmıştı. Fakat Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın kesin kararı karşısında zayıf bırakılan ordusunu büyük bir komuta olgunluğuyla yönetmiş ve istenenden fazlasını vermişti. Aynı zamanda Atatürk’ün Harp Akademisi’nden hocası olan Yakup Şevki Paşa, bu kadar hazırlıktan sonra Yunanlıların Afyon-Eskişehir hattından kolay kolay sökülemeyeceğine inanıyordu. Başkomutan Meydan Savaşı’ndan sonra Yunanlıların kaçışı karşısında Eşme’de, “Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz’dir. İleri!” emrini veren Başkomutana gelerek:*
*-Mustafa Kemal Paşa, demişti. Ver elini öpeyim… Sağ ol… Ben, bunların bu duruma düşeceklerini hiç kestirememiştim!..*
*Bu büyük jest karşısında Başkomutan Mustafa Kemal Paşa:*
*-Aman estağfurullah Paşam… Demişti. Ben sizin ellerinizi öperim. Sizler bizim (Akademiden) hocamızsınız. Sizlerin bize öğrettikleri ve yardımıyla düşman bu hale geldi, memleketi kurtardık…”*

TBMM Muzaffer Komutanları Terfi Ettiriyor

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, kazanılan Büyük Zafer’in hemen ardından, 31 Ağustos 1922’de Yunan birliklerinin hezimete uğratılmasında emeği geçen Türk subaylarını bu başarıları nedeniyle tümen ve daha üst kademedeki komutanların birer derece yükseltilmeleri için Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne teklifte bulundu. Teklif aynen kabul edilerek 3 Eylül 1922’de Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa tarafından Batı Cephesi Komutanlığı’na bildirildi. Böylece, bu teklif sonucu; altı kolordu, on iki piyade tümeni, dört süvari tümeni komutanı birer derce terfi ettirilmiş oldu. Terfi eden ordu, kolordu komutanları şunlardır:

| Sıra | Görevi, Eski Rütbesi, Adı, | Yeni Rütbesi |
|---|---|---|
| **1** | Batı Cephesi Komutanı Tümgeneral İsmet (İnönü) | Korgeneralliğe |
| **2** | 1. Ordu Kurmay Başkanı Albay Asım (Gündüz) | Tuğgeneralliğe |
| **3** | 1. Ordu Komutanı Tümgeneral Nurettin (Sakallı) | Korgeneralliğe |
| **4** | 2. Ordu Komutanı Tümgeneral Yakup Şevki (Subaşı) | Korgeneralliğe |
| **5** | 1. Kolordu Komutanı Albay İzzettin (Çalışlar) | Tuğgeneralliğe |
| **6** | 2. Kolordu Komutanı Albay Ali Hikmet (Ayerdem) | Tuğgeneralliğe |
| **7** | 3. Kolordu Komutanı Albay Şükrü Naili (Gökberk) | Tuğgeneralliğe |
| **8** | 4. Kolordu Komutanı Albay Kemalettin Sami (Gökçen) | Tuğgeneralliğe |
| **9** | 5. Süvari Kolordusu Komutanı Tuğgeneral Fahrettin (Altay) | Tümgeneralliğe |
| **10** | Kocaeli Grubu Komutanı Albay Halit (Karsıalan) | Tuğgeneralliğe |

Milli Mücadele'de çok büyük yararlılıklar gösteren teyyareciler de unutulmadı. Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebelerinde olağanüstü yararlılık gösteren 12 teyyareci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin takdirnamesi ile onurlandırıldı. Bu kişiler, Rasıt Yüzbaşı Zeki, Sami, Nafiz, Üsteğmen Tevfik, Sıdkı, Sivil Teyyareci Halim, Vecihi (Hürkuş), Hayri, Basri, Mükerrem, Fehmi ve İhya Beylerdir.

## Başkomutan Paşa İzmir Yolunda

Kaçan Yunan birliklerinden boşalan kentler ve kasabalar arkası arkasına Türk birliklerine kucak açıyorlardı. Türk orduları, 7 Eylül'de Aydın, 8'inde Nif (Kemalpaşa) ve Manisa'ya girmiş, 9 Eylül'de İzmir'de Akdeniz'e ulaşmışlardı. Şükrü Naili (Gökberk) Paşa, kazanılan zaferi dolaylı biçimde belirtircesine, şehre General Trikupis'in beyaz atı üzerinde girdi. Batı Anadolu'nun Yunan askerlerinden tamamen temizlenmesi; Bursa'dan (16 Eylül) sonra Çeşme (16 Eylül) ve Bandırma'nın da (18 Eylül) ele geçirilmesi ile tamamlanabilmiştir.

Türk birliklerinin İzmir Hükümet Konağı'ndaki Yunan bayrağını indirerek yerine Türk bayrağını yeniden çektikleri 9 Eylül'de Belkahve'den İzmir'i seyreden Mustafa Kemal, Fevzi Çakmak ve İsmet İnönü geceyi Nif'te (Kemalpaşa) geçirdiler. Ruşen Eşref Ünaydın'ın anlattığına göre Başkomutan, zafer sevinci içinde hareketsiz kalan arkadaşlarını, *"Yahu, İzmir'e girdiğimiz akşamdır bu! Bu kadar sessiz mi geçecek? Haydi, bari biz kendimiz şarkı söyleyelim."* Diye coşturmuştu.

1919 Mayıs'ında Samsun'dan Anadolu içlerine İstiklal yürüyüşüne devan ederken yanındakilerle birlikte söyledikleri *"Dağ başını duman almış!"* marşında dile getirilen umut ve özlemlerin gerçekleştiğini yansıtan şen şarkılar söylediler o akşam…

## Kılıç ve Yerdeki Yunan Bayrağı

Mustafa Kemal Paşa ve komutanlar ertesi gün (10 Eylül 1922) açık bir otomobil içinde ve halkın alkışları arasında İzmir sokaklarından geçerek Hükümet Konağı'na geldiler. Girdikleri odadaki masanın üzerinde, şehre ilk girecek kişiye verilmek üzere Buhara Türk Cumhuriyeti'nden gönderilen göz alıcı bir kılıç konulmuştu. Aslında Türk birliklerinden birçoğu eş zamanlı olarak İzmir'e girmişlerdi. Ancak limana ilk giren, bir süvari birliğinin başındaki Yüzbaşı Şerafettin olmuştu. Kılıç ona hediye edildi.

Mustafa Kemal Paşa Karşıyaka'da kendisi için hazırlanan köşke gelmişti. İçeri girerken merdivenlere bir Yunan bayrağının serilmiş olduğunu gördü. Bayrağı hemen kaldırttı. Kendisine, Kral Konstantin'in bu köşke Türk bayrağını çiğneyerek girdiği hatırlatılınca da *"hata etmiş. Ben bu hatayı tekrar etmem. Bayrak bir milletin şerefidir. Ne olursa olsun yerlere serilemez ve çiğnenemez"* dedi. Büyük bir milletin, Türk milletinin büyük evladı, *"savaşların milli simgelere ve insani duygulara saygısızlık için bir bahane olamayacağını"* belirtiyordu.

1923'te Ocak ayında İzmir'e gelen İngiliz gazeteci Grace Ellison bazı kimselerin Hükümet Konağı



merdivenlerine Yunan bayrağı serdiklerini öğrenen Vali Abdülhalik Renda'nın da bu girişimi kınayarak bayrağı kaldırttığını anlatmaktadır.

## Oğul Paşaya İkram: Ekmek, Tuz ve Karabiber

9 Eylül günü İzmir'e ilk giren birliklerimiz 5. Süvari Kolordumuzun birlikleri idi. Komutanları Fahrettin (Altay) Paşa, Kolordusu Karargâhı ile İzmir'e girerek kışlada kumandanlık dairesine yerleşti. İzmir'in salimen alındığına ve asayişin muhafaza edilmekte olduğuna dair yazılan raporu Kurmay Yüzbaşı Feridun (Dirimtekin) ile ve otomobil ile Nif istikametinde Garp Cephesi Orduları Komutanlığı'na gönderdi. Yüzbaşı Şerafettin ve arkadaşlarının balkonuna Türk bayrağını çektikleri ve içerisini düzene kattıkları Hükümet Konağı'na giderek Vali Vekili ile beraber halkın tebriklerini kabul etti.

Bir Merkez Komutanlığı teşkil ederek emrine inzibat kıtaları verildi ve emniyet teşkilatı yeniden işletilerek hükümet ve belediye işbirliği yapıldı. Şehirdeki yüz binden fazla Rum, Ermeni ve Musevilerin ileri gelenleri hükümete getirilerek asayişin muhafazası ve saklanmış düşman asker, silah ve eşyasının kışlaya gönderilmesi tembih edildi. Tümenlere iskân bölgeleri verildi, iaşeleri temin olundu. Yunan ordusunun terk ettiği mühimmat ve eşya depoları muhafaza altına alındı.

Halkın yapmakta oldukları şenliklerin gece yarısına kadar devamına müsaade edilerek ondan sonra herkesin evine çekilmesi ve sükûnetin muhafazası bildirildi. Sonrasını Fahrettin Paşa anlatıyor:

*"Karşıyaka'da yalılar boyunda küçük bir evde oturan ihtiyar annemle teyzemi görmek için oraya doğru gittim. İhtiyar babam ve tüccar olan kardeşim Rodos'a kaçmak zorunda kalmışlardı. İzmir'de kalan teyzemin kocası Eczacı Yüzbaşısı Ahmet'i Yunanlılar işgal günü şehit etmişler, böylece iki ihtiyar kadın yalnız başlarına ev bekçisi kalmışlar.*

*Savaş sırasında zaman zaman gözlerimin önüne gelen evimize yaklaştığım sırada çarşaflı ve uzun boyu ile eğile eğile gelmekte olan anamı tanıdım. Bilmiyorum nasıl bir duygu içindeydim o anda. Atımı insiyaki bir şekilde ona doğru sürdüm ve önünde atımdan atlayıp ellerine sarıldım. Annem belki de o anda dünyanın en mutlu insanlarından birisiydi. Önce vatanı kurtulmuştu. Sonra ben onun oğlu muzaffer ordumuzun generallerinden birisi olarak İzmir'e ilk giren süvari birliklerinin kumandanıyım… Ve her şeyden önce beni sağ salim karşısında bulmuştu… İşte ihtiyar anacığım çeşitli heyecanlar içinde geçen ömründe bu yeni heyecanın ağırlığına dayanamadı ve:*

*'Vay Fahrim…' Diyerek düşüp kaldı. Arkadaşlarım onu kucakladılar ve evimize götürdüler. Yaşlı anacığım askerlerimizden benim hakkımda bir bilgi alabilir miyim diye dışarı çıkmış imiş… Evde biraz oturdum. Teyzem küçük bir tepsi içinde bir dilim ekmekle biraz tuz ve karabiber ikram etti.*

*'Hayrola…' Diye sorduğum vakit, aldığım cevap şu oldu: 'İşte evladım son günlerde buna kalmıştık…'*

*Hasretimi bir parça olsun gidermiş, bu akşam işlerimin çok olduğunu bu sebeple gelemeyeceğimi ancak ertesi gün öğle vakti yemeğe gelebileceğimi söyledikten sonra tekrar ellerini öptüm ve görevimin başına dönmüştüm."*

## Konstantin: "Bu Orduyla Cehenneme Giderim!"

İsmail Habip Sevük 12 Eylül 1922 günü Kastamonu Açıksöz Gazetesi'nde yayımlanan bir "Büyük Zaferin Nutku" başlıklı konuşmasında iki tarafın durumunu karşılaştırarak Kral Konstantin ve Venizelos'un oğlu ile ilgili şunları söylüyor:

*"… Bu harp Türk'le Yunan'ın cengi değil, elinden her şeyi alınanla elinde her şeyi olanın cengiydi bu harp. Onlar askerlerini vagonlarla, biz çarıklarla sevk ediyorduk, onlar mühimmatlarını kamyonlarla getiriyor, biz kadınlarımızın sırtında taşıyorduk. Onların otomobillerine karşı bizde kağnılar vardı. Düşman yağmur yerine kurşun, kurşun yerine gülle, gülle yerine zelzele yağdırırken biz, zaman oldu ki, her gülleye bir kurşun, her kurşuna bir süngü, her süngüye bir yumrukla mukabele ettik. Öyleyken yenilmek onlara, yenmek bize düştü.*

*… Bu harp yalnız zulüm ile adaletin, haksızlık ile mağduriyetin, istila ile müdafaanın bir harbi değil, bu harp maddiyat ile maneviyatın bir harbi idi. Üç buçuk seneden beri yalnız haçla hilal, müşrik ile vahdaniyet değil madde ile ruh da çarpışıyordu.*
*Felsefe âleminde madde ile ruh mücadelesi diye*



*bir şey var mı bilmiyorum, eğer varsa, bizim bu zaferimizle sabit oldu ki madde bir kere daha mağlup ve münhezim (bozguna uğramış), ruh bir kere daha galip ve mütealidir (El-Müteali: Aklın mümkün gördüğü her şeyden, her halden pek yüce olan, yüceliği tasavvur edilemeyen. Her türlü benzetme ve tasavvurdan uzak ve üstün olan).*

*Hatip (İ. H. Sevük) bize 'madde'nin gururunu anlattı.*

*Konstantin İzmir'e çıktığı vakit askerine neşrettiği beyannamede 'iki bin sene size bakıyor!' demişti. Hakikaten iki bin sene onlara bakıyormuş, çünkü iki bin senenin gözü hiç böyle bir mağlubiyet görmemişti! Sonra Konstantin Eskişehir'de iken bir yabancı muhabirin 'Ankara'ya gidecek misiniz?' sorusuna şu cevabı vermişti: 'Bu ordu ile Ankara'ya, Sivas'a değil, cehenneme giderim!'*

*Konstantin'in cehenneme giderim demesi ne kadar haklı imiş: İşte ordusu inhizamın (bozgunun) cehennemine gitti. O cehennemde yanıp kavruluyor. Venizelos'un oğlu Bursa'da Osman Gazi'nin Türbesi'nde, kılıçla bu ilk padişahımızın sandukasına vurarak, 'kalk ey Türk, bak bütün tarih nasıl devriliyor' demişti. Osman'ın ruhu şimdi ona haykırıyor:*

*'Bak, Yunan yumurcağı, bin senelik bir tarih yüz senelik bir tarihi nasıl önüne katıp yuvarlayıverdi.'*

*Bu zafer yalnız bizim değil, bütün İslamiyet'in de zaferidir. Çünkü bu zaferle bütün İslam âlemine ve bütün Asya'ya yeni bir devir açıldı. Bu zafer yalnız İslam âleminin de değil bütün mağdur ve mazlum milletlerin bir zaferidir. Çünkü dünyanın bütün mağdur milletleri bizim bu zaferimizde cebir ve tahakkümle hakkın çiğnenemeyeceğini anlayacaklar ve bizim zaferimiz bütün o milletlere haykıracak:*

*- Benden ders alın!"*

## İzmir'in Kurtarılışı Büyük Yankı Yapıyor

Yunan birliklerinin 15 Mayıs 1919'da İzmir'de karaya ayak basmaları, Anadolu'daki milli uyanışın ve mücadele fikrinin, mücadele direncinin doğmasında en önemli ekenlerden biri olmuştu. Bu nedenle İzmir, Türk İstiklal Harbi'nin simgesi haline gelmişti. 9 Eylül 1922'de Yunanlıların gemilere doluşarak kaçmaları ile 3 yıl, 3 ay, 25 gün süren işgal sona ermiştir. Bu nedenle İzmir'in düşman işgalinden kurtarılışı hem yurt düzeyinde hem de yurt dışında büyük yankılar uyandırmıştır. Tevfik Paşa başkanlığındaki İstanbul Hükümeti bile kazanılan zaferi kutlamak gereğini duymuştu. *"Kahraman yaradılışlı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine"* diye başlayan kutlama telgrafında, *"Anadolu'muzun ve Türk ili olan ünlü İzmir kentimizin kurtarılması yolundaki üstün başarı, Osmanlılığın övünç tarihine pek parlak bir kahramanlık sayfası eklemiştir."* Deniliyordu.

Hindistan ve Tiflis Müslümanları ile Buhara Türkleri Bilim Kurulu, Afganistan Elçisi Ahmet Han ve Sovyet Elçisi Aralov da zaferi kutlayanlar arasında idi. Hindistan Hilafet Merkez Komitesi Başkanı Chotani imzasıyla TBMM'nin Paris Temsilcisi Ferit Tek'e 5 Eylül'de çekilen telgrafta, *"Yunan ordularına karşı kazandıkları parlak ve şanlı zaferden dolayı Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle muzaffer ordusuna Müslümanların en içten tebriklerinin iletilmesi"* isteniyordu. Telgrafta aynı zamanda *"8 Eylül Cuma günü Hindistan'daki camilerde Ankara Hükümeti'nin zaferini tamamlaması için dua edileceği"* belirtiliyordu.

Fransa'nın Toulouse kentindeki Mısırlı öğrenciler de Ferit Tek'e çektikleri telgrafta Mustafa Kemal'i "Doğunun kahramanı" olarak nitelemişlerdir. Türk Kurtuluş Savaşı'nı Haçlılara karşı bir direnme hareketi olarak değerlendiren Afganistan Elçisi Ahmet Han ise telgrafında, *"Müslümanlığı ve İslam vatanını savunma uğrunda yüzyıllardan beri Haçlı ordularının*

*saldırılarına göğüs geren şanlı ve fedakâr evlatları, gazanız ve zaferiniz mübarek olsun!"* diyordu.

Ünlü şairimiz Yahya Kemal Beyatlı *"Eğil Dağlar"* isimli Milli Mücadele yazılarını topladığı kitabının başında 26 Ağustos 1922 tarihli şiirinde kazanılan zaferin İslam Dünyası için ne ifade ettiğini çok güzel açıklayacaktı:

*"Şu kopan fırtına Türk ordusudur Yârabbî! / Senin uğrunda ölen ordu budur Yârabbî! / Tâ ki yükselsin ezanlarla müeyyed nâmın, / Gaalib et, çünkü bu son ordusudur İslâm'ın."*

Sovyet Elçisi Aralov ise TBMM'ne gönderdiği kutlama yazısında, *"Sovyet halkının Batı emperyalizminin küstahça isteklerine son verecek bu kesin zaferi sevinçle öğreneceklerini"* belirterek, *"İstanbul ve Edirne'nin de yakında kurtarılacağına inandığını"* söylüyordu.

## Mustafa Kemal: "Şark Meselesi Halledilmiştir!"

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Karşıyaka'da Akdeniz sularını seyrediyordu. Sevinçli ve gururluydu. İzmir'e girdikten sonraki duygularını, kısa ve kesik cümlelerle tuttuğu not defterine şöyle yazdı: *"15 Mayıs 1335 (1919) İzmir'i işgal. 3 sene 4 ay. Ben aynı günde İstanbul'u terk… O kara günde Karadeniz'den, bugün Akdeniz'deyim."* Mustafa Kemal aynı notlarının devamında, işgalcilerin Anadolu'dan çıkartılmasını, Avrupa devletlerinin Osmanlı topraklarını paylaşmak için yüzyıllardır yürüttükleri *"Şark Meselesi"* (Doğu Sorunu/question d'orient) çözüme ulaştırılması olarak değerlendirecekti:

*"Doğu Sorunu (Şark Meselesi) halledilmiştir. Doğu'daki azınlıkları korumak gibi ahmakça bir vesile ile Doğu'daki çoğunlukları esaret altına almaktan ibaret olan Doğu Sorunu… Cihan uygarlığına sorarım, bu mu uygarlık? Vahşiyane hareketlerde bulunanların, uygarlık, kişilik adına söz söylemeye yetkileri olabilir mi? Azınlıkları servet ve zenginlik içindeydi; kardeş gibi geçiniyorlardı. Bunları cani yapan kimdir?*

*Tarih, İngiltere Hükümeti'nin böyle gülünç bir girişime umut bağlamasını hayretle yazacaktır. Maskara bir kavmi Türkiye'yi istila ettirerek cihangir yapmak!... Siyasi ve askeri bir aymazlık örneği!"*
Mustafa Kemal Paşa'nın tarihi süreç içinden bakarak ortaya koyduğu bu düşünceler; artık Anadolu'da 19. Yüzyılın ortalarından itibaren *"düvel-i muazzama"* (büyük devletler) deyince dizleri titreyen Osmanlı Devleti yöneticileri ve aydınları yerine, Anadolu'da kendine ve Türk milletine güvenen yeni bir gücün, yeni bir Türkiye'nin doğduğunu ifade ediyordu. Türk milliyetçileri başarmış, emperyalizmi yenmişlerdi. Emperyalizmin yenilebileceğini mazlum milletlere de göstermişlerdi.

**Türk ve Yunan Kuvvet ve Silah Durumu**

| Sıra | Kuvvet ve Silah | | Türk Ordusu | Yunan Ordusu |
|---|---|---|---|---|
| 1 | İnsan | Subay | 8.658 | 6.414 |
| 2 | | Er | 199.283 | 218.205 |
| 3 | | Toplam | **207.971** | **224.623** |
| 4 | Tüfek | | 100.352 | 90.000 |
| 5 | Hafif Makinalı Tüfek | | 2.025 | 3.139 |
| 6 | Ağır Makinalı Tüfek | | 839 | 1.280 |
| 7 | Top | | 323 | 450 |
| 7 | Kılıç | | 5.282 | 1.280 |
| 8 | Kamyon | | 198 | 4.036 |
| 9 | Otomobil | | 86 | 1.776 |
| 10 | Uçak | | 10 | 50 |
| 11 | | | 15 Ağustos'tan sonra ilave 17 Top, 43 Ağır ve 75 Hafif Makinalı Tüfek aha gelmiştir. | |

**Türk ve Yunan Kayıpları (Zayiatları)**

| Sıra | Kayıp Durumu | | Türk Ordusu | Yunan Ordusu |
|---|---|---|---|---|
| 1 | Şehit-Ölen | Subay | 146 | 18.250 |
| | | Er | 2.397 | |
| | | Toplam | 2.543 | |
| 2 | Yaralı | Subay | 378 | 16.030 |
| | | Er | 9.477 | |
| | | Toplam | 9.855 | |
| 3 | Esir | Subay | 2 | 20.826 |
| | | Er | 55 | |
| | | Toplam | 57 | |
| 4 | Bilinemeyen | | | 14.174 |
| 5 | Hastaneye Yatırılan | Subay | 21 | ? |
| | | Er | 1.900 | |
| | | Toplam | 1.921 | |
| 6 | KAYIP TOPLAMI | Subay | 547 | 69.280 |
| | | Er | 13.829 | |
| | | Toplam | 14.376 | |

# KAYNAKÇA


AKGÜL, S., Zafertepeçalköy ve Büyük Türk Zaferi, Tekışık Matbaası, Ankara, 1992.

ALTAY, F., 10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922), Eylem Yayınları, Ankara, 2008.

ARTUÇ, İ., Başkomutan Meydan Muharebesi Büyük Taarruz, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1986.

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi 90'ıncı Yıl Özel Sayısı), Yıl: 61, Sayı: 129 (Ağustos 2012).

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (Büyük Taarruz ve İzmir'in Kurtuluşu Özel Sayısı), Yıl: 56, Sayı: 121 (Ağustos 2007).

ATATÜRK, G. M. K., Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (Bugünkü Dille), Hazırlayanlar: A. Sevim, İ. Öztoprak, M. A. Tural, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.

ATATÜRK, G. M. K., Nutuk 1919-1927, Bugünkü Dille Yayına Hazırlayan: Z. Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkesi Yayınları, Ankara, 2012.

BELEN, F., "Büyük Taarruz", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 18 (1986), s. 54-72.

Büyük Taarruz Harp Tarihi Broşürü, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1997.

GÖRGÜLÜ, İ., Büyük Taarruz, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992.

GÜLER, A., Sakarya'dan İzmir'e Mustafa Kemal Paşa, Halk Kitabevi, İstanbul, 2020.

GÜNDÜZ, A., Hatıralarım, Hazırlayan: İ. Ilgar, İstanbul, 1973.

GÜVENDİK, Hakkı, Türk İstiklal Harbi, Cilt: II/I., Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1963.

KARAMAN, R., Devlet Kuran Zafer (30 Ağustos ve Kahramanları), Sarkaç Yayınları, Ankara, 2011.

KOCATÜRK, U., Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, Tarihsiz.

Ordumuzun Zafer Kitabeleri, Yayına Hazırlayan: İ. Ertekin, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996.

30 Ağustos Zaferi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1972.

ÖZALP, K., Milli Mücadele 1919-1922, C: 1, Ankara, 1971.

ÖZALP, K., ÖZALP, T., Atatürk'ten Anılar, 2. Baskı, Ankara, 1994.

PALAZOĞLU, B., "30 Ağustos Zaferi ve Önemi", www.meb.gov.tr/belirligunler/30agustos/yazilar/ zaferin_ onemi.htm Erişim: 15 Ocak 2020, 20.05

RENDA, M. A., Hatırat, Yayına Hazırlayanlar: A. Demirci, S. Sayarı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

TANSEL, S., Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C: I., Ankara, 1973.

TURAN, Ş., Mustafa Kemal Atatürk Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2004.

TÜRKMEN, Z., "Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın Not Defterlerinde Büyük Taarruz Harekatı'na Uzanan Süreçle İlgili Değerlendirmeleri", Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi (Büyük Taarruz'un 85'inci Yıl Dönümü Anısına), Yıl: 5, Sayı: 10 (Ağustos 2007), s. 83-105.

UĞURLU, Nurer, "Başkomutan Mustafa Kemal'in Seryaveri Salih Bey'in Hatıraları", 30 Ağustos Hatıraları, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 2000.

UĞURLU, Nurer, "Mareşal Çakmak'ın 30 Ağustos Zaferine ve İzmir'in Kurtuluşuna Ait Bazı Hatıraları", 30 Ağustos Hatıraları, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 2000, http://ekitap.kolayweb.com

ÜÇÜNCÜ, U., Büyük Taarruz, Altınpost Yayınları, Ankara, 2012.

ÜNAYDIN, R. E., Atatürk'ü Özleyiş -Hatıralar- Atatürk Devri Hatıraları, Ruşen Eşref Ünaydın Bütün Eserleri, C: 5, Hatıralar: III., Hazırlayanlar: N. Birinci, N. Sağlam, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2002.

# BÜYÜK TAARRUZ'UN HAREKÂT PLANI VE ANA PRENSİPLERİ

## Dr. Mehmet ÇANLI

### Giriş

Millî Mücadele'de Yunan ordusu ile Türk ordusu arasında dört yıl (1919, 1920, 1921 ve 1922 yılları) boyunca yaşanan muharebeler, amacı ve icra tarzı açısından gösterdikleri farklılıklara göre dört ayrı dönem olarak ele alınabilir. Bunlardan üçünde (1919, 1920, 1921 yıllarındaki muharebelerde), Yunan ordusu taarruzda, Türk ordusu ise savunmadadır. Yunan taarruzları karşısında üç yıl boyunca birbiri gerisindeki hatlarda savunma muharebeleri veren Türk ordusu, düşmana kuvvet kaptırmamak için Sakarya Nehri doğusuna kadar çekilmek zorunda kalmıştır.

Yunan ordusu, Sakarya Nehri doğusuna da taarruz etmiş fakat bu son taarruzda da Türk ordusunu imha edememiştir. Bunun üzerine, 11/12 Eylül 1921 akşamı Sakarya Nehri batısına çekilmeye başlamış ve 12/13 Eylül akşamı tüm birliklerini nehrin batısına çekmiştir. Çekilme tamamlandıktan sonra da Porsuk Çayı ile Sakarya yukarı kısmı arasında savunma düzeni almıştır.

Bunun üzerine, 13 Eylül'de Türk süvari tümenleri (fırkaları) iki gruba ayrılmış ve bu gruplara birer piyade tümeni verilmiştir. Bu iki takip kuvveti sağ ve sol kanatlardan Yunan ordusunu takip etmekle görevlendirilmiş, geriye kalan birlikler ise biri süvari olmak üzere beş kolordu ve Kocaeli Grubu şeklinde yeniden teşkilatlandırılmıştır.

Bu sırada Türk Mürettep Tümen'i bir baskınla Sivrihisar'ı ele geçirince, Yunanlılar 14 Eylül 1921'de 1. Kolordu'yu Sivrihisar'a göndermişlerdir. 15 Eylül'de Türk Süvari Kolordusu güneyden ilerleyerek Yunanlıların yan ve gerilerini taciz etmeye başlamış fakat Mürettep Tümen Yunan 1. Kolordusu'nun baskısı sonucunda Sivrihisar'da tutunamayarak Sakarya Nehri güneyine atılmıştır.
17 Eylül'den itibaren, Yunan ordusunun geri kalan kısmı da geri çekilmeye başlamış ve 24 Eylül'de tüm





*Dr. Öğretim Üyesi Emekli Kurmay Albay, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü yarı zamanlı öğretim üyesi, mehmetcanli1966@gmail.com

birlikler Eskişehir doğusuna ulaşmıştır. Eskişehir doğusunda mevzilenmeye başlayan Yunan birlikleri, 27 Eylül'e kadar Cevizli-Kırgız Dağı-Hamidiye-Sarıkavakça Dağı-Kızılcaören-Tandır-Bozdağ hattında tertiplenmiştir.

Afyon'da yeterli Yunan birliği olmadığını gören Batı Cephesi Komutanı, 26 Eylül 1921'de Süvari Kolordusu'na, 8. ve 6. Piyade Tümenleri ile birlikte Afyon'daki Yunan alaylarına taarruz etmesini emretmiştir. Hazırlıklar tamamlanamadan Afyon'un bir Yunan tümeniyle takviye edilmesi üzerine, taarruz 2 Ekim'e ertelenmiş ve 2. Kolordu'nun da bu taarruza katılması emredilmiştir.

Taarruz, ancak 3 Ekim'de yapılabilmiş ve Yunanlılar Afyon bölgesine yeni birlikler gönderdiğinden başarılı olmamıştır. Yunanlılar, 7 Ekim'de iki tümenlerini Eskişehir'den Türk birliklerinin gerisine sarkıtınca da hassas bir durum ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Türk birlikleri, 8/9 Ekim'de Doğlat-Seyitler-Hamidiye hattına alınmış ve Sakarya Meydan Muharebesi'nin takip safhası sona ermiştir.

Sakarya Meydan Muharebesi, dönemin askerî literatürüne göre İstiklal Harbi'nin dönek noktası (dönüm noktası) olmuştur. Bundan sonra Türk ve Yunan orduları arasındaki muharebelerin dördüncü dönemi başlamıştır. Yani, Yunan ordusu stratejik taarruzdan stratejik savunma durumuna, Türk ordusu stratejik savunmadan stratejik taarruz durumuna geçmiştir. Bu sebeple Türk ordusu, muharebeleri sona erdirecek son büyük muharebeye, yani Yunan ordusunu ülkeden atarak Millî Mücadele'yi başarıyla sonlandıracak büyük bir taarruza hazırlanmaya başlamıştır.

Bu çalışmada, Türk ordusunun Büyük Taarruz'a hazırlanırken yaptığı planlama çalışmaları ve taarruzun harekât planının nasıl ortaya çıktığı incelenecektir. Bu yapılırken, söz konusu dönemde meydana gelen siyasi ve askeri gelişmeler de ele alınacak ve bu gelişmelerin hazırlanan planın öngördüğü konsepte olan etkisi irdelenecektir.

## Askeri Gelişmeler

Sakarya Meydan Muharebesi'nin Türk ordusunun galibiyeti ile sonuçlanması, iç istikrarın sağlanması ve dış ilişkilerin geliştirilmesi açısından etkili sonuçlar doğurmuştur. İlk olarak, muharebenin sonucunu bekleyen Rusya, TBMM hükümetine yanaşmıştır. Bunun üzerine, 26 Eylül'de Türkiye ile Rusya ve Güney Kafkasya Cumhuriyetlerinin katılımıyla Kars'ta görüşmelere başlanmış ve 13 Ekim'de Kars Antlaşması imzalanmıştır. Böylece, doğu sınırı tam olarak güven altına alınmış ve buradaki birliklerin bir kısmının batıya gönderilmesi imkânı ortaya çıkmıştır. Bir süredir TBMM hükümeti ile barış görüşmeleri yapan fakat karar verebilmek için Sakarya Meydan Muharebesi'nin sonuçlanmasını bekleyen Fransa ile de 20 Ekim 1921'de Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Böylece, Güney Cephesi kapanmış ve bu bölgedeki bazı birlikler Batı Cephesi'ne taşınmıştır. Ayrıca, Mersin ve İskenderun limanları vasıtasıyla Avrupa ülkelerinden silah, araç ve malzeme temin etme ve bunları Adana-Konya demiryoluyla cepheye taşıma imkânı sağlanmıştır.

Bu sırada Yunan ordusu, Cevizli-Kırgız Dağı-Hamidiye-Sarıkavakça Dağı-Danişment-Tandır-Bozdağ hattını işgal ve tahkim etmeye devam etmiştir. Böylece, Bursa ve Marmara istikametini kapatan Eskişehir bölgesi ile İzmir istikametini kapatan Afyon bölgesini tutmuştur. Afyon ve Eskişehir bölgelerinde savunmasının çatısını kuran Yunanlılar, yanlarını kuzeyde Gemlik Körfezi'ne, güneyde ise Büyük Menderes Nehri boyunca Eğe Denizi'ne kadar (700 km) uzatmıştır.

Yunan ordusu, teşkilatını da buna göre yeniden düzenlemiştir. 3. Kolordu ve müstakil tümenler Kuzey Ordu Grubu adı altında, 1. ve 2. Kolordular ise Güney Ordu Grubu adı altında birleştirilmiştir. Güney Ordu Grubu iki kolorduyla bir hat üzerinde toplanmış ve bu kolordular ikişer tümenlerini birinci hatta yerleştirmiş, ikişer tümenlerini ise ihtiyata ayırmışlardır.

Yunan ordusu gibi, Türk ordusu da yeni duruma göre teşkilatını yeniden düzenlemeye başlamıştır. Çünkü, çok geniş bir cephede tertiplenen çok sayıdaki birliğin Cephe Komutanlığı'nca tek elden sevk ve idare edilmesi oldukça zordur. İlk olarak 7 Ekim 1921'de, 1. Ordu Komutanlığı'nın kurulması ve komutanlığına Ali İhsan Paşa'nın getirilmesi kararlaştırılmıştır.

Başkomutanlık, ordunun kısa süre içinde taarruza hazırlanabileceğini düşündüğünden Eskişehir bölgesinde bir-iki tümen bırakarak diğer birlikleri Afyon bölgesinde toplamayı ve bir ordu daha kurarak Batı Cephesi birliklerini iki ordu halinde teşkilatlandırmayı planlamıştır. Birliklerin çoğunun

** "Sakarya'dan Büyük Taarruz'a, 100. Yılında Başkomutan Meydan Muharebesi Sempozyumu"nda (6-7 Ekim 2022, Polatlı/Ankara) bildiri olarak sunulmuş olan bu araştırma, yazarın izniyle https://strasam.org/tarih/turkiye-cumhuriyeti-tarihi/gelecegimizin-temel-guvenceleri-1260 adresinden alınmıştır.

Afyon bölgesinde toplanmasında, Eskişehir-Ankara demiryolu hattının Yunanlılarca tahrip edilmesi ve sadece Konya demiryolu üzerinden ikmal yapma imkânının bulunması etkili olmuştur. Böylece, daha en baştan taarruz için kuvvetlerin güneyde toplanması fikri ağırlık kazanmıştır.

Bu ana fikir çerçevesinde Genelkurmay Başkanlığı (Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti), 15 Ekim 1921'de Batı Cephesi Komutanı'na Yunanlılara bir darbe vurmak için kış başlamadan taarruz etmek gerektiğini bildirmiştir. Taarruz planlanırken, Yunanlıların Eskişehir-Afyon demiryolunun avantajından faydalanmasına engel olmak için taarruzun kuvvet çoğunluğuyla Afyon bölgesinden yapılması ve kısa süre içinde Yunan ordusunun İzmir'le irtibatının kesilmesinin esas alınması talimatı verilmiştir.

Bunun üzerine Cephe Komutanı, planlama çalışmalarına başlamış ve 1. Ordu Komutanı ile müstakil kolordu komutanlarının değerlendirmelerini istemiştir. Gizlilik maksadıyla yazışmalarda bu plandan, taarruzun ana mihveri üzerinde bulunan "Sandıklı" (صندوقلي)'nın ilk harfi olan "Sad" (ص) harfi ile bahsedilmiştir. Böylece plan, *"Sad Planı"* adını almıştır.

Sad Planı çalışmaları devam ederken, ordunun silah ve teçhizat bakımından güçlendirilmesi için de çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmalarda, yakın geçmişte meydana gelen muharebelerden çıkarılan dersler dikkate alınmıştır. Örneğin, Yunanlıların Sakarya doğusunda Türk savunmasını aşamamalarında ağır toplar getirememelerinin etkisi olduğunu değerlendiren Batı Cephesi Komutanı, ağır top miktarını artırmaya karar vermiştir. Kamaları İtilaf Devletlerine teslim edilmiş olan ağır toplar için kama döktürmüş ve Kars Kalesi'ndeki ağır kale toplarının Batı Cephesi'ne getirilmesini istemiştir.

Bunun yanında, o zamana kadar meydana gelen muharebelerde süvarinin geniş alanlarda oldukça etkili olduğu görüldüğünden, büyük bir süvari kitlesi teşkil edilmeye başlanmıştır. Bunda, Türk ordusunun mevcut durumu da etkili olmuştur. Kaynakları sınırlı olan Türk ordusunun yapacağı taarruz, kısa süreli ve kesin sonuçlu olmak zorundadır. Kesin sonuçlu bir meydan muharebesinden sonra Yunan ordusunun daha gerilerde savunmasına izin vermemek için hızla takip edilmesi gerekmektedir. Bunun için de yüksek bir hareket kabiliyetine, yani büyük süvari kütlesine ihtiyaç vardır.

1. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'deki muharebelerde, uçakların da oldukça önemli olduğu anlaşılmıştır. Gerçi uçaklar henüz havadan yere taarruzlarda büyük bir etki yaratacak kapasitede değildir ancak moral açısından çok etkili olmaktadırlar. Ayrıca, düşman faaliyetlerinin keşfi, düşman uçaklarının önlenmesi ve geri çekilen düşmanın taciz edilmesinde de çok işe yaradıkları görülmüştür.

Bu sebeple, İtalyanlardan 20 adet av uçağı ve Almanya'dan bazı uçaklar alınmıştır. Ankara Antlaşması'ndan sonra Fransızlardan da 10 adet keşif uçağı temin edilmiştir. Bunlardan dördü hemen uçuşa hazırlanmış ve yeni bir uçak bölüğü kurulmuştur. Bu hazırlıklar devam ederken Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, 23 Ekim 1921'de Cephe Komutanı ile buluşmuştur. Ondan, ordunun ikmali için tespit edilen ihtiyaçları almış ve bunların hızla tamamlanması gerektiğini Millî Savunma Bakanlığı (Müdafaa-i Milliye Vekâleti)'na bildirmiştir.

27-29 Ekim tarihleri arasında, asıl taarruz bölgesinde görevlendirilen 1. ve 4. Kolordular Akarçay'ın iki tarafına hareket ettirilmiştir. 3. Kolordu ise, Eskişehir doğusundaki Yunan birliklerinin karşısında bırakılmıştır. 18 Kasım'da, Batı Cephesi'ndeki müstakil kolordular birleştirilerek 2. Ordu kurulmuş ve komutanlığına Yakup Şevki Paşa getirilmiştir. Yunanlıların Şuhut-Sandıklı hattına yapabileceği muhtemel bir taarruza karşı da Ağızkara-Kumala Dağı hattındaki mevziler güçlendirilmiştir.

Bu hazırlıkları yakından takip eden Başkomutan, 10 Aralık 1921'de ordunun durumunu yerinde görmek için cepheye gitmiştir. Yaptığı denetlemede, hazırlıkların etkili bir taarruz için yeterli olmadığını görmüştür. Hatta Yunanlılar, güneye kaydırdıkları birlikler sayesinde bu bölgedeki Türk kuvvetlerinden üstün hale gelmiştir. Öte yandan, yoğun yağışlar başlamış ve yağışlı ortamda araziden ikmal yapılması mümkün olmadığından orduyu Konya demiryolu hattından ayırmanın sakıncalı olacağı değerlendirilmiştir. Bunun üzerine, ilkbaharda taarruz edecek şekilde hazırlıklara devam edilmesine karar verilmiştir.

Başkomutan tarafından taarruz ertelenince, ordunun savunma mevzileri işgal etmesi gündeme gelmiştir.




Cephe Komutanı, mevzi yerlerini belirlemek maksadıyla 20 Aralık 1921'de Bolvadin'de Ordu Komutanları ile buluşmuştur. Yapılan durum muhakemesi sonucunda, Yunan ordusunun büyük kısmıyla bir istikametten asıl taarruz ve diğer kuvvetleriyle başka istikametlerden tali taarruzlar yapabileceği değerlendirilmiştir.

Bunun üzerine, Keş Dağı-Paşa Dağı-Kızıldağ-Bozan Dağı-Hoyran Gölü hattının savunulmasına ve Eber Gölü- Çay- Karamık Batağı doğusu- Karakuş Dağı-Hoyran Gölü hattı ile Akşehir Gölü-Hoyran Gölü hattının güçlendirilmesine karar verilmiştir. Bu hatta, *"K Savunma Hattı"* ismi verilmiştir. Yunan ordusunun ardından Türk ordusunun da savunma mevzileri hazırlamaya başlayınca, Anadolu'daki askeri hareketler durağan hale gelmiştir.

## İç Siyasi Gelişmeler

İtilaf Devletleri bu durumu, sorunun çözümsüzlüğe sürüklendiği şeklinde yorumlamışlardır. Yunanlılar Sakarya'da durdurulmuş ve geri çekilmek zorunda kalmış fakat Türk ordusu onları etkili bir şekilde takip edememiştir. Her iki taraf da çok yıpranmış ve savunmada kalmaktan başka seçenek bulamamıştır. Ama İtilaf Devletlerinin gözden kaçırdıkları çok önemli hususlar vardır. Yunanlıların hedefi sürekli değişirken Türklerin hedefi hiç değişmemiştir. Bu hedef, daha mücadelenin başladığı ilk günlerde belirlenen Misakı Millî sınırlarına ulaşmaktır.

Ayrıca, Sakarya Meydan Muharebesi'nden galip çıkan Türk tarafının moral ve motivasyonu oldukça yüksektir. Yunan tarafında ise durum, bunun tam tersidir. Yunan ordusunda, Anadolu'yu elde tutabileceklerine dair inanç sarsılmıştır. Yunan ordusuna siyaset girmiş ve personel arasında birlik duygusu bozulmuştur. Türk ordusu, bunu daha da derinleştirmek için Anadolu harekâtını eleştiren Yunan gazetelerini uçaklarla Yunan mevzilerine atarak psikolojik harekât uygulamaya başlamıştır.

Aslında bu sırada, Türk tarafında da bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar, Yunanlılardan farklı olarak, bir an evvel taarruza başlanıp başlanmaması ile ilgili tartışmalardan kaynaklanmaktadır. Yunanlılara neden taarruz edilmediği ile ilgili en yoğun tartışmalar, TBMM'de ortaya çıkmıştır. Böylece, Meclis'teki muhalefet oldukça güçlenmiş ve Türk tarafı da siyasi olarak ikiye bölünmüştür.

Rauf Bey ve Kara Vasıf gibi etkili kişilerin de katılması ile daha da güçlenen muhalefet, hükümetin mevcut durumu iyi idare edemediğini ileri sürmüştür. Meclis Başkanı'nın aynı zamanda Başkomutan ve Hükümet Başkanı Fevzi Paşa'nın aynı zamanda Genelkurmay Başkanı olması eleştirilmeye başlanmıştır. Nurettin Paşa ise iç isyanları bastırırken aşırı sert uygulamalarda bulunduğuna dair tartışmalar sonucunda, Kasım 1921'de görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır.

Muhalefetin tezlerini destekleyen Refet Paşa, 13 Ocak 1922'de Millî Savunma Bakanlığı görevinden istifa edince 14 Ocak'ta, Kâzım (Özalp) Bey cepheden çekilerek bu göreve getirilmiştir. Ayrıca, Başkomutan başkanlığında Maliye ve Milli Savunma Bakanları ile Genelkurmay Başkanı'ndan oluşan bir harp encümeni kurulmuştur. Amaç, maliyenin para dağıtımına hâkim olmak ve öncelikle ordu ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamaktır.

## Diplomatik Gelişmeler

Bu sırada, diplomatik temaslarda bir artış meydana gelmiştir. Örneğin, Aralık 1921 ve Ocak 1922 aylarında Japon temsilcisi, Ankara hükümetinin barış şartlarını öğrenmek için İstanbul'daki Ankara Hükümeti temsilcisi ile sık sık görüşmüştür. 13 Aralık 1921'de ise Ukrayna Dışişleri Komiseri Frunze Ankara'ya gelmiştir. Maksadı, Ankara Antlaşması'ndan sonra Türklerin Batı'ya kayıp kaymadığını anlamaktır. Bu ziyaret sırasında, 2 Ocak 1922'de Ukrayna ile bir anlaşma imzalanmıştır.

İngiltere ve Fransa, Sovyet yetkililerinin Türkiye ile diplomatik faaliyetlerindeki artıştan rahatsız olmuş ve Almanya'nın durumunu görüşmek için Cannes (Kan)'da yapılacak toplantıya Yunanistan'ı da davet etmişlerdir. Cannes Konferansı'nda, Fransa ve İngiltere arasında Almanya ile ilgili bir antlaşma imzalanmıştır.



Antlaşmaya göre; Almanya Fransa'ya saldırırsa, İngiltere Fransa'ya yardım edecektir. Bunun karşılığında Fransa, Batı Anadolu konusunda İngiltere'nin görüşlerini destekleyecektir. İngiltere'ye göre; Trakya'da küçük sınır düzeltmeleri yapılmalı, İzmir ve çevresinde devletlerarası himaye altında bir yapı kurulmalı, bu yapının idaresi için kurulacak komisyon iki Türk ve iki Yunan üye ile bir yabancı başkandan oluşmalı, jandarma yerli halktan kurulmalı ama subayları yabancı olmalıdır.

Mart ayına gelindiğinde, cephede bazı kritik gelişmeler olmuştur. Afyon bölgesindeki Yunan kuvvetlerinin bir kısmı kuzeye kaymış ve Yunanlıların Emirdağ-Bolvadin hattından taarruz edebileceği ihtimali ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine, Akarçay güneyindeki 2. Kolordu Aziziye bölgesine gönderilmiş ve Mustafa Kemal Paşa, durumu yerinde görmek için 14 Mart 1922'de cepheye gitmiştir. Cepheyi gezip birlikleri denetledikten sonra ordunun ilkbaharda da taarruz edemeyeceğini anlamıştır.

Bu gezi sırasında Rus elçisi Aralov ve Azerbaycan elçisi Abilof'un da cepheye gelmesi, İtilaf Devletlerinde Türklerin Bolşevizm'e kayacağı endişesini artırmıştır. Bunun üzerine, İtilaf Devletleri'nin dışişleri bakanları Paris'te toplanmış ve 22 Mart'ta başlayacak olan konferans için Türk ve Yunan temsilcilerini Paris'e davet etmişlerdir.

Paris'te yapılan toplantıda, Ankara ve İstanbul hükümetleri ile Yunanistan'a bir mütareke teklifinde bulunmuşlardır. Buna göre; taraflar arasında 10 kilometrelik bir tarafsız bölge oluşturulacak, kuvvetler takviye edilmeyecek, müttefikler ateşkesi denetleyecek ve anlaşmazlık durumunda müttefiklerin hakemliği kabul edilecektir. Bunlar kabul edilirse, Yunanlılar üç ay içinde Anadolu'yu terk edecek ve ateşkes ancak 15 gün önceden haber vermek koşuluyla feshedilebilecektir.

Yunan hükümeti, mütareke teklifini şartlı olarak kabul etmiştir. Öne sürülen şartlar; geri çekilme süresinin en az dört ay olması, azınlıkların can ve mal güvenliklerinin sağlanması ve uğradıkları kayıplara karşılık Edirne ile İzmir'in kendilerine verilmesidir. İstanbul hükümeti de Müttefiklerin teklifini bazı şartlarla kabul edeceğini, ateşkes meselesini ise Ankara'nın kararına bıraktığını bildirmiştir.

TBMM hükümeti ise konu hakkında görüşmelere başlamış fakat henüz bir cevap veremeden, 26 Mart 1922'de bu sefer de barış şartları ile ilgili esaslar kendisine bildirilmiştir. Bu esaslarda; Doğu'da bir Ermenistan kurulması, Edirne ve Babaeski'nin Yunanistan'a verilmesi gibi kabul edilemeyecek maddeler bulunmaktadır.

Hükümet, her iki notaya da 5 Nisan'da cevap vermiştir. Buna göre; mütareke teklifinin esas itibarıyla kabul edildiği, ancak ordunun ikmal işlerine ara verilmeyeceği ve ordu içine yabancı subaylar sokulmayacağı bildirilmiş, mütareke imzalanınca 15 gün içinde Eskişehir-Kütahya-Afyon hattının, dört ay içinde de tüm Batı Anadolu'nun boşaltılması istenmiştir. İtilaf Devletleri 15 Nisan'da buna, sadece barış şartları kabul edilirse tahliyenin daha önce yapılabileceği cevabını vermiştir. Bunun üzerine Ankara, 22 Nisan'da Anadolu'daki Yunan mezalimini gündeme getirmiş ve Müslümanların kurtarılmasının tek yolunun Anadolu'nun hemen boşaltılması olduğunu bildirmiştir.

Bu görüşmeler duyulunca, Yunanlıların Anadolu'yu terk edeceği endişesine kapılan İzmir bölgesindeki Rumlar arasında muhtar (özerk) bir *"İyonya Devleti"* kurmak için hazırlanmayı öngören *"Mikro (Küçük) Asya"* hareketi ortaya çıkmıştır. İstanbul'daki Venizelos taraftarı subaylar bunun için bölgeye gitmiş ve Rum Ortodoks Patriği Meletios hareketi destekleyen vaazlar vermiştir. Yunan ordusu ise İtalyanların boşalttığı Menderes Vadisi, Söke ve Kuşadası'nı 30 Nisan'a kadar işgal etmiştir.
Diplomatik alanda bu gelişmeler yaşanırken, Türk ordusu taarruz hazırlıklarına devam etmektedir. Cephe Komutanı, nisan ayında ordu komutanlarından

taarruz hakkında değerlendirmelerini almıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda 27 Nisan'da Başkomutanlığa; eğer personel, silah, araç ve teçhizat eksikleri tamamlanırsa haziran ayında taarruz edilebileceğini bildirmiştir.

10-19 Mayıs günleri arasında, Paris Konferansı'nın devamı olarak Cenevre'de yeni bir konferans yapılmış, barış ve mütareke koşulları ile Trakya sorunu ele alınmıştır. Bu sırada Yunanistan'da hükümet görevden ayrılmış ve 22 Mayıs 1922'de yeni bir hükümet kurulmuştur. Bu hükümet, İstanbul'un alınmasına ve Yunan ordusu himayesinde "*İyonya Muhtar İdaresi"*nin kurulmasına karar vermiştir.

## Yunan Tarafında Bazı Gelişmeler

Hükümetin emirlerini alan Trakya Ordusu Komutanı General Hacıanesti, 13.000 kişi civarındaki personelinin İstanbul'u almak için yeterli olmadığını bildirmiş ve kendisine üç tümen daha gönderilmesini istemiştir. Anadolu Ordusu Komutanı General Papulas ise hükümetle anlaşamadığından istifa etmiştir. Bunun üzerine Hacıanesti, Trakya Ordusu Komutanlığı uhdesinde kalmak üzere Anadolu Ordusu'nun da komutanlığına getirilmiştir.

Hacıanesti; Atina'dan bir alayı, İzmir bölgesinden bir alayı ve 1000 kişilik bir kuvveti derhal Trakya'ya intikal ettirmiştir. 14 Haziran'a kadar, Trakya Ordusu'nun mevcudunu 30.000 kişiye çıkarmış ve birliklerini 4. Kolordu olarak yeniden teşkilatlandırmıştır. 7 Haziran 1922'de ise Averoff Zırhlısı ve bazı destroyerlere Samsun'u bombalatmıştır. Bu bombardıman, İtilaf Devletlerince iyi karşılanmamış ve Averoff'un İstanbul'dan hareket etmiş olması şehrin tarafsızlığının tartışılmasına sebep olmuştur.

Yunanlılar, bu tepkileri önemsemeden planladıkları yönde hareket etmeye devam etmişlerdir. Samsun'un bombalanması, Yunanlıların İstanbul'u ele geçirme planları için sadece bir ön darbedir ve Hacıanesti'nin ordu komutanlığına atanması bu darbe için atılmış bir adımdır. Bu sebeple Hacıanesti, Trakya ordusunu harekete geçirmeden önce Anadolu'daki durumu anlamak ihtiyacını hissetmiştir.

Anadolu'ya gelerek cepheyi gezmiş ve tümen komutanlarının durum hakkındaki değerlendirmelerini almıştır. Tümen komutanlarının çoğunluğunun görüşü, Türk ordusunun taarruz edemeyeceği yönünde olmuştur. Bunun üzerine Hacıanesti, Anadolu'dan bir miktar birliği daha Trakya'ya göndermiş ve 25 Haziran'da Kuzey ve Güney Ordu Grubu'nu lağvederek kolorduları doğrudan kendisine bağlamıştır.

I. Dünya Savaşı, kuvvetle tahkim edilen savunma cephelerinin aşılmaz olduğu kanaatini aşılamıştır. Bu sebeple, Yunan birliklerinin yerleştiği mevziler müstahkem mevki mantığıyla hazırlanmıştır. Cephe hattı boyunca birçok mukavemet noktası teşkil edilmiş ve bu noktalar birer topçu birliği ile desteklenen piyade taburları tarafından işgal edilmiştir.

Hacıanesti, bu tertiplenmeye dokunmamış fakat iki Ordular Grubu'nu dağıtmış ve kolorduların tertibatını değiştirmiştir. Daha önce 1. ve 2. Kolordu cephede iki kademe halinde tertiplenmişken, Hacıanesti 2. Kolordu'yu ihtiyata çekerek onun boşalttığı bölgeyi de 1. Kolordu'ya vermiştir. 170 kilometrelik cepheyi kapatmak zorunda kalan 1. Kolordu, bütün birliklerini birinci hatta mevzilendirmiş ve böylece Yunan savunmasının derinliği azalmıştır.

## Türk Tarafında Bazı Gelişmeler

Yunan tarafında bu gelişmeler yaşanırken Türk ordusu, 16 Haziran 1922'de, taarruz kararını vermiş ve planlama çalışmalarını hızlandırmıştır. Ayrıca, 1. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa ile Cephe Komutanı arasında bir süredir yaşanan anlaşmazlık sebebiyle Ali İhsan Paşa 18 Haziran'da görevden alınmış ve yerine taarruzi bir ruha sahip olan Nurettin Paşa atanmıştır.
Cephe Komutanı'nın 3 Temmuz'da Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği plana göre; asıl taarruz Şuhut-Afyon yolu ile Sandıklı-Afyon arasından iki kolordu ile yapılacak ve bir piyade tümeni asıl taarruzun ihtiyatı olarak ayrılacaktır. Süvari Kolordusu ve bir piyade tümeni ordu sol kanadı ile birlikte Sincanlı-Afyon yolu batısından Sincanlı Ovası'na inecek, bir kolordu Eskişehir'e taarruz edecek, bir kolordu da doğudan Afyon'a taarruz edecektir.

Demiryolu ile Şuhut-Afyon arasından bir tümen ve Sandıklı-Afyon yolu ile bu yolun batısından bir tümen ilerleyecektir. Bir kolordu ise doğu cephesinin kuzey kanat ve gerilerine taarruz etmek üzere başlangıçta geride kademeli olarak duracaktır. Planın dayandığı ana fikir, Yunan güney grubunun iki yanına aynı anda taarruz etmektir.



Bu plan; arazi tetkikleri, Yunan ordusu hakkında elde edilen bilgiler ve komutan kanaatleri sonucunda Sad Planı'nda yapılan değişikliklerle oluşturulmuştur. Bu değişikliklerin en önemlisi, Uşak'a kadar uzanan kuşatma kanadının daraltılarak sıklet merkezinin Afyon'un güneybatısına kaydırılmasıdır. Bu planda, asıl kuvvetlerle Afyon güneyine taarruz ederek Yunanlıları batı kanadından kuşatmak suretiyle yok etmek amacı güdüldüğünden, Başkomutan 2. Kolordu'nun da güneye alınmasını istemiştir.

2. Ordu Komutanı, ordunun personel ve lojistik açıdan kuşatma muharebesi yapmaya yeterli olmadığı gerekçesiyle bu plana itiraz etmiştir. Ona göre Döğer istikametinde cepheden bir yarma taarruzu yapılmalıdır. Böylece, Yunan kuzey ve güney grupları birbirinden ayrılarak parça parça imha edilebilecek ve başarısızlık halinde geri çekilmek mümkün olacağından ordunun elden çıkması önlenebilecektir. Fakat bu öneri kabul edilmemiştir.

## Yunan Hükümeti ve İtilaf Devletleri'ni Zorluyor

Temmuz ayında Yunanlılar, Anadolu'daki bazı topçu birlikleri ile üç piyade alayı, iki Evzon taburu ve bir süvari müfrezesini daha Trakya'ya göndermişlerdir. Bu birliklerle Çorlu'da yeni bir tümen kurulmuş ve 4. Kolordu'nun mevcudu 45.000 kişiye yükseltilmiştir. Bu kolordu, 23 Temmuz 1922'de ilerlemeye başlamış ve 27 Temmuz'da Çerkezköy-Bekçiler-Silivri hattına ulaşmıştır.

Aynı gün, Hacıanesti Tekirdağ'a gelmiş ve Müttefiklere, Yunanistan'ın mevcut durumun yükünü daha fazla taşıyamayacağı için çatışmalara kendi inisiyatifiyle son vermeye mecbur kaldığını belirten bir nota verilmiştir. Yunan hükümeti, 28 Temmuz'da da *"İyonya Muhtar İdaresi"* kurulacağını ilan etmiş ve 30 Temmuz'da bölgede yaşayan halkı iş birliğine çağırmıştır. 31 Temmuz 1922'de ise İstanbul'u işgal etmek için İtilaf Devletlerinden izin istemiştir.

Bu sırada İtalya, büyümüş ve boğazlara hâkim bir Yunanistan istemediğinden Türkiye'yi destekler bir tavır sergilemektedir. Fransa ise İngilizlerin kontrolündeki Yunanistan'ın boğazlara hâkim olmasını istememektedir. Bu sebeple Fransızlar, Atina'daki temsilcileri vasıtasıyla 31 Temmuz'da Yunan hükümetine sözlü bir nota vermişlerdir. Bu notada; Müttefiklerin Yunan ordusunun İstanbul'a doğru yürümesi talebini reddettiklerini ve İtilaf Devletleri işgali altındaki bölgelere yapılacak askerî hareketlerin silahla geri atılacağı belirtilmektedir.

Müttefik Güçleri Başkomutanı Harrington, Fransa ve İtalya'dan ayrı düşmemek için işgal altındaki bölgenin tarafsızlığını bozacak her türlü girişime

karşı işgal kuvvetlerinin kullanılacağına dair basında bir bildiri yayımlatmıştır. Bu bildiriden cesaret alan İstanbul hükümeti, General Harington'a Yunanlıları durdurmak için 20.000 askerden oluşan bir birlik vermeyi teklif etmiştir.

Müttefikler ayrıca, İzmir ve çevresinde kalıcı bir yapıya sahip herhangi bir yönetim biçimi başlatmak için Yunanistan'a yetki vermediklerini hatırlatmışlardır. Yunan ordusu, hiç beklemediği bu tepkiler sebebiyle 1 Ağustos'ta Çatalca mevzilerinin 20 kilometre batısına çekilmiştir. 15 Ağustos'ta imzalanan bir protokolle, Yunan birliklerinin 6 kilometre daha batıya çekilmesi kararlaştırılmıştır.

## Yunan ve Türk Ordularının Durumları

Yunanlıların tüm dikkatlerini Trakya'da topladığı bu günlerde; Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı ve Cephe Komutanı Anadolu'da yapılacak taarruzun planını görüşmektedir. Plan, kuvvet çoğunluğuyla güneyden taarruz ederek cephenin yarılması ve Yunan ordusunun geri çekilme yollarının kesilmesi esasına dayanmaktadır. Yarma 25 kilometrelik bir cephede yapılacak ve bu bölgede nisbi muharebe gücü Yunanlıların dört katı olacaktır. Planın başarısı, gizliliğe ve baskına bağlıdır. Plan, Yunan ordusunun konuşlanmasındaki son değişikliklere göre düzenlenmiştir.

Hacıanesti'nin yaptığı değişikliklerden sonra, Eskişehir bölgesindeki Yunan 3. Kolordusu; Ankara-Eskişehir-Bursa stratejik yaklaşma istikametini örtmekte ve bütün Marmara bölgesini arkasında saklamaktadır. Bir Yunan tümeni de bu kolorduyu kuzeye karşı korumaktadır. 3. Kolordu'nun geri



çekilmesi ihtimaline karşı Söğüt-Kütahya arasında kuvvetli savunma mevzileri hazırlanmıştır.

1. Yunan Kolordusu, Afyon ve Altıntaş ovaları ile Zafer ve Murat sıradağlarını Sakarya havzaları ile Akşehir ve Eber gölleri havzasına karşı örtmektedir. Bu konumuyla, Orta Anadolu'yu Ege Denizi'ne bağlayan Afyon-Uşak-Manisa-İzmir stratejik yolunun üzerinde bulunmakta ve Murat Yaylası ile Ege havzasını arkasında saklamaktadır. Ordu ihtiyatı olan 2. Kolordu ise Döğer-Altıntaş bölgesindedir.

Bu tertiplenme şekliyle Yunanlılar, Marmara Denizi ve Ege Denizi'ne doğru uzanan tüm stratejik yaklaşma istikametlerini tutmaktadırlar. Ayrıca, cepheye paralel olarak uzanan Eskişehir-Afyon demiryolu hattını kuvvet kaydırmak için kullanma imkânına sahiptirler. Bu durum, Yunan savunması için büyük bir avantaj sağlamaktadır. Fakat Yunan ordusunun Marmara ve Ege kıyılarına kadar tüm stratejik istikametleri kapatmak için Büyükmenderes ağzından Gemlik Körfezi'ne kadar uzanan 700 kilometrelik bir alana yayılmış olması, Türk ordusunun taarruzu için elverişli bir durum oluşturmaktadır.

Yunanlıların diğer bir zafiyeti de ordunun savaşma azim ve iradesinin oldukça zayıflamış olmasıdır. Sakarya Meydan Muharebesi'nde çok büyük zayiat veren Yunan ordusunda moral gücü sarsılmış, ülkedeki siyasi mücadelelerden personel etkilenmiş ve askerler arasında barış ve terhis talepleri yükselmiştir. Çok sayıda subay, bir yolunu bulup Yunanistan'a görevlendirme çıkartmakta ve izne giden subaylar geri dönmemektedir. Bu sebeple, bölüklerin çoğunu asteğmenler idare etmektedir.

Yunanistan'dan dönen subaylar ise kendi durumlarının kimsenin umurunda olmadığını anlatarak ordunun moralini daha da bozmaktadır. Öte yandan, Yunanistan'daki Bolşevikler askerlere mektuplar göndererek propaganda yapmaktadır. Türk ordusu da askerlerin okuması yasaklanmış olan Yunan gazetelerini uçaklardan atmakta veya gizlice mevzi yakınlarına bırakmaktadır.

Karşı karşıya gelen iki ordunun rakamsal değerlerine bakıldığında, tarafların personel ve silah sayısının aşağı yukarı birbirine eşit olduğu görülmektedir. Fakat Türk ordusu, gün geçtikçe daha da güçlenmektedir. Çünkü, idari faaliyetlerdeki personel sayısı ve hatta Genelkurmay Başkanlığı ile Millî Savunma Bakanlığı karargâh kadroları bile azaltılarak cepheye subay

gönderilmektedir.
Öte yandan, işgal altında bulunan bölgelerdeki Millî Müfrezeler; baskın, pusu ve sabotaj faaliyetlerini artırmışlardır. Cepheden sızan bazı subaylar da bölge halkından gönüllüler toplayarak baskın ve sabotajlar yapmaktadır. Yunanlılar, bu unsurları etkisiz hale getirmek için cepheden kuvvet ayırdıkları halde başarılı olamamaktadırlar.

## Türk Taarruz Planı Son Şeklini Alıyor

Türk ordusu taarruz için hazırlıklara devam ederken; TBMM, sorunun barışçıl yöntemlerle çözülmesi için son bir diplomatik girişimde bulunmaya karar vermiştir. Bu maksatla, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey ve İçişleri Bakanı Ali Fethi Bey Avrupa'ya gönderilmiş fakat bu görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır.

Bu sırada, Irak'ta Osmanlı ordusuna esir düşmüş olan İngiliz General Townshend, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere Konya'ya gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Konya'ya gitmek üzere 23 Temmuz 1922'de Ankara'dan ayrılmış fakat önce Akşehir'e giderek İsmet Paşa ile planın son durumunu görüşmüştür. Konya'dan geri dönerken, tekrar Akşehir'e uğramış ve taarruz planı Genelkurmay Başkanı'nın da katılımıyla 27/28 Temmuz gecesi detaylı olarak görüşülmüştür.
28 Temmuz'da ise ordu futbol müsabakasını seyretmek bahanesiyle Ordu Komutanları Akşehir'e çağırılmış, plan kendilerine açıklanmış ve 30 Temmuz'a kadar planın detayları görüşülmüştür. 1 Ağustos'ta, planın lojistik desteği ile ilgili ihtiyaçların bir an önce tamamlanması Milli Savunma Bakanı Kâzım Paşa'ya bildirilmiştir.

Son haline getirilen plana göre 1. Ordu; 9 piyade tümeni (1. ve 4. Kolordular ile bağımsız 6. Tümen) ve üç tümenli 5. Süvari Kolordusu ile sıklet merkezi Kalecik Sivrisi ve Çiğiltepe arasında olmak üzere Afyon-Toklusivrisi hattına taarruz edecek ve Yunanlıların İzmir'le irtibatını kesecektir. 5. Süvari Kolordusu, Çiğiltepe ile Tolusivrisi arasından Ahır Dağlarını aşarak Yunanlıların batı kanadını kuşatacak ve 2. Kolordu, Sandıklı-Şuhut-Efesultan bölgesinde ordu ihtiyatını teşkil edecektir. 2. Ordu, beş piyade ve bir süvari tümeni ile Sakarya ile Afyon arasında bulunan Yunan kuvvetlerini taarruzla tespit edecektir. Kocaeli ve Menderes Grupları da karşılarındaki Yunan kuvvetlerine taarruz edecektir.

Türk ordusunu bu muharebe alanına götürecek en kısa yol, Sandıklı-Sincanlı istikametidir. Hareket kabiliyeti kısıtlı olan Türk ordusu için yolun kısalığı çok önemlidir. Bu istikamet aynı zamanda, Yunanlıların gerisine en kısa mesafeden el atan istikamettir. İzmir-Afyon demiryolu cephenin güneyine yakın olduğundan, bu doğrultu kısa süre içinde demiryolu hattına el atmayı sağlamaktadır. Bu bölgedeki Kocatepe, birlikler için örtme sağlamaktadır. Tek risk, Yunanlıların Altıntaş, Afyon ve Dumlupınar doğu ve güneyi hattından taarruz etmesi ve ordunun Sakarya



doğusuna çekilme tehlikesidir.
Plana son halinin verilmesinin ardından Milli Savunma Bakanı silah, araç ve malzeme teminini hızlandırmıştır. Dışarıdan temin edilen 20 uçak 1 Ağustos'ta teslim alınmış ve Cephe Uçak Bölük Komutanı'nın teklifi üzerine bu uçakların Yunan keşif uçuşlarını önlemek maksadıyla hava-hava muharebelerinde kullanılması kararlaştırılmıştır.
Cephe Komutanlığı, 6 Ağustos 1922'de taarruz planını yayımlamıştır. Bu plana göre hedef, Yunan ordusunun büyük kısmını yenerek kuzeye atmak olarak belirlenmiştir. Eğer Yunanlılar merkezden karşı taarruza geçerlerse; 2. Ordu, 1. Ordu kesin sonuç alıncaya kadar dayanacaktır. Yunanlıların ihtiyat kolordusunu cephenin ortasına almalarının bu planın uygulanmasını kolaylaştıracağı değerlendirilmiştir.

## Başkomutan M. Kemal Paşa Cephede

Planı alan kolordular, 10 Ağustos'tan itibaren kendilerine tahsis edilen bölgelerde tertiplenmeye başlamışlardır. Genelkurmay Başkanlığı Karargâhı, 13 Ağustos'ta Ankara'dan hareket etmiş ve 16 Ağustos'ta Akşehir'e varan Genelkurmay Başkanı, bütün cepheyi gezmiştir. Başkomutan ise 17 Ağustos'ta gizlice Ankara'dan ayrılmış ve Konya'ya uğradıktan sonra 20 Ağustos'ta Akşehir'e gitmiştir. Aldatma maksadıyla gazetelerde Çankaya'da bir çay partisi düzenleneceği yazılmıştır.

Ordu komutanları Akşehir'e davet edilmiş ve taarruz planı 20/21 Ağustos 1922 akşamı harp oyunu şeklinde prova edilmiştir. Taarruz planı, 2. Ordu'nun 25 Ağustos'ta taarruza başlaması ve Yunanlıların dikkati buraya çekilince diğer birliklerin 26 Ağustos'ta taarruz etmesi şeklinde zamanca kademeli olarak hazırlanmıştır. Batı Cephesi Kurmay Başkanı Albay Asım (Gündüz), 2. Ordu'nun 25 Ağustos'ta yapacağı taarruzun etkili olmayacağını ve Yunanlıların maksadı anlayabileceğini söylemesi üzerine bütün birliklerin 26 Ağustos'ta aynı anda taarruz etmesine karar verilmiştir.

Planın son haline göre, önce cephe yarılacak ve Süvari Kolordusu bu gedikten geçerek düşmanı ezmeye çalışacaktır. Yapılan keşifler sonucunda, Yunan savunma hattının batıda Çekil Tepe'de Ahır Dağlarına dayandırıldığı anlaşılmıştır. Erkmen ve Belen Tepe arasında 3-4 kilometrelik, Ahır Dağları üzerinde ise 15 kilometrelik bir bölge boş bırakılmıştır. Tel örgülerle takviye edilen Yunan mevzilerinin yeterli derinliği yoktur. Erkmen, Belen ve Tınaz Tepe bölgelerinde ikinci hat mevzileri hazırlanmış fakat mevzilerin ilerisindeki büyük arazi parçaları tutulmamış ve emniyet kuvvetleri çıkarılmamıştır.

Başkomutan, 24 Ağustos 1922'de 1. Ordu Karargâhı'na gelmiştir. Akşama doğru 1. Ordu Komutanı, Başkomutan, Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı Şuhut'a hareket etmiştir. Cephe Komutanlığı, 25 Ağustos günü saat 12.30'da taarruz emrini yayımlamıştır. Harekâtın "baskın" şeklinde icra edilmesi için gerekli tedbirlere bütün komuta kademelerince dikkat edilmiştir. Bunun için intikaller gece yapılmış, gündüzleri ise birlikler köylerde ve ağaçlık alanlarda gizlenmiştir. Bu sayede birlikler, 25 Ağustos akşamına kadar Yunanlılar tarafından taciz edilmeden cepheye yanaşmıştır.

Yunanlılar, Türklerin taarruz edeceklerine dair bazı haberler almış fakat bunları pek ciddiye almamışlardır. 1. Kolordu Komutanı, 22 Ağustos'ta birliklerini daha dikkatli olmaları yönünde ikaz etmiş ve 24 Ağustos'ta 2. Kolordu'dan bir alay getirterek Balmahmut bölgesine yerleştirmiştir. 3. Kolordu Komutanı ise Türklerin taarruz edeceğini ummadığı için ilave hiçbir tedbir almamıştır.

Süvari Kolordusu intikali tamamlayınca, bölgeyi keşfe çıkan kolordu komutanı Fahrettin (Altay) Bey, Ahır Dağlarının üzerinden aşarak Sinanpaşa Ovası'na inen bir patika olduğunu öğrenmiştir. Köylülerden elde ettiği bilgiye göre, Yunanlılar bu patikanın çıkışını gündüz zayıf süvari birlikleriyle tutmakta fakat gece tutmamaktadır. Bunun üzerine Ordu Komutanı'na, cephenin yarılmasını beklemeden kolordusunu geceleyin bu patikadan geçirmeyi ve Yunanlıların gerisine düşmeyi teklif etmiştir. Bu teklif kabul edilince Süvari Kolordusu, 25 Ağustos akşamı yürüyüşe başlamıştır.

Başkomutan, Genelkurmay Başkanı, Cephe Komutanı ve 1. Ordu Komutanı 26 Ağustos sabahı hava ağarmadan önce Kocatepe'deki gözetleme yerine çıkmıştır. 04.30'da başlaması gereken topçu hazırlık ateşi yoğun sis sebebiyle 05.00'da başlamış ve 05.35'ten itibaren tüm birlikler taarruza geçmiştir.

## Sonuç

Büyük Taarruz'un planlama çalışmalarına, Sakarya Meydan Muharebesi'nin hemen ardından başlanmıştır. Plan, demiryolu hatları ve coğrafyanın

askeri özelliklerine göre şekillenmiştir. Çünkü Yunanlılar, İzmir-Afyon demiryolunun imkanlarından yararlanmak için kuvvet çoğunluğu ile Afyon bölgesinde tertiplenince Konya-Afyon demiryolunun imkanlarından faydalanmak isteyen Türk ordusu da sıklet merkezi ile güneyden taarruz edecek şekilde konuşlanmıştır. Böylece, daha en baştan taarruz için kuvvetlerin güneyde toplanması fikri ağırlık kazanmıştır.

Bundan sonra, elde mevcut kuvvetleri taarruz için yeterli bir güç haline getirmek için çalışmalara başlamıştır. Öncelikle, Sakarya Meydan Muharebesi'nde kazanılan başarının yarattığı diplomatik fırsatlardan faydalanılmıştır. Yapılan antlaşmalarla güvenli hale getirilen doğu ve güney cephesinden bazı birlikler ile silah, araç ve mühimmat Batı Cephesi'ne kaydırılmıştır.
Önce "Sad" koduyla isimlendirilen bir plan hazırlanmıştır. Bu plan yapılırken, Yunan ordusunun Eskişehir-Afyon demiryolunun avantajından faydalanmasına engel olmak için taarruzun sıklet merkeziyle Afyon bölgesinden yapılması ve daha başlangıçta Yunan ordusunun İzmir'le irtibatının kesilmesi esas alınmıştır.

Planın başarılı olabilmesi için büyük bir süvari kitlesinin teşkiline ve ağır topçu ile uçak sayısının artırılmasına önem verilmiştir. Çünkü, kaynakları kısıtlı olan Türk ordusunun yapacağı taarruz, kısa süreli ve kesin sonuçlu olmak zorundadır. Kesin sonuçlu bir meydan muharebesinden sonra da Yunan ordusunun yeni bir savunma hattı tesis etmesine izin vermemek için hızla takip edilmesi gerekmektedir.
Zaman Türk ordusunun lehine işlediğinden, zaman kazanmak için her türlü diplomatik girişimlerden yararlanılmıştır. TBMM'de bir an önce taarruz edilmesi yönünde oluşan baskıya rağmen en uygun koşulların oluşacağı an beklenmiştir. Kazanılan zaman içinde, Yunan ordusunun savaşma azim ve iradesini azaltmak için her türlü psikolojik harekât faaliyetinden yararlanılmıştır.

Planlama faaliyetlerinde, gizlilik ve aldatma kurallarına azami riayet edilmiştir. Bu sebeple taarruz hazırlıkları hakkında, Meclis'e bile detaylı bilgi verilmemiştir. Böylece, Yunanlıların Türk ordusunun taarruz edecek gücü olmadığına inanmaları sağlanmıştır. Bu sayede, Anadolu'da yakın zamanda bir muharebe yaşanmayacağına inanan Yunan ordusu, Trakya'dan İstanbul'a yönelik bir harekâta karar vermiş ve bunun için Anadolu'dan kuvvet çekmiştir. Böylece, Yunanlıların kesin sonuç yerindeki kuvvetlerinin gücü azalmıştır.

Yunan ordusundaki konuş ve kuruluş değişikliklerinden kaynaklanan zafiyetlere göre planda gerekli değişiklikler yapılmıştır. Bu sebeple Başkomutan ve Genelkurmay Başkanı sık sık cephede denetlemeler yapmış, Cephe Komutanı ile görüşmüş ve planın beyin fırtınası şeklinde geliştirilmesine önem verilmiştir. Bunun sonucunda, Sad Planı'nda yapılan değişikliklerle yeni bir plan hazırlanmıştır. Bu değişikliklerin en önemlisi, kuşatma kanadının daraltılarak sıklet merkezinin Afyon'un güneybatısına kaydırılmasıdır. Ana fikir, Yunan güney grubunun iki yanına aynı anda taarruz etmektir.

Büyük Taarruz'un harekât planı, Yunan ordusunun büyük bir kısmını kısa süreli ve kesin sonuçlu bir muharebe ile imha etmek için manevra konsepti esas alınarak hazırlanmış bir plandır. Harekâtın başarılı olabilmesi için stratejik, operatif ve taktik seviyede baskın yapılması esas alınmıştır. Mükemmel hale getirilmesi için de son ana kadar dikkatle geliştirilmeye devam edilmiştir.

Yunanlılar savunma sistemlerini Ege Denizi'nden Marmara Denizi'ne kadar uzattıklarından, Türk ordusunun bir yarma taarruzu yapması gerekmektedir. Yarma yapılacak yer, düşmanın stratejik ikmal yoluna yakın olmalı ve düşmanın geri çekilmesi güç bir bölgeye atılmasını sağlamalıdır. Planda yarma bölgesi, buna uygun bir yerde seçilmiştir.

Stratejik ve operatif seviyedeki taarruzda amaç, sınırlı başarılardan ziyade kesin sonuç elde edecek hedeflere yönelmektir. Bu sebeple, cephe yarılınca birliklerin hızla yarma gediğinden içeri sokulması, Yunan birliklerinin kuşatılması ve kesin sonuçlu bir meydan muharebesi ile kuşatılan birliklerin imha edilmesi esas alınmıştır. Bu başarının ardından da takip safhası başlayacaktır.

Bu şekliyle plan, mevzi muharebelerinin hâkim olduğu 1. Dünya Savaşı'nın savaş anlayışını aşan ve 2. Dünya savaşına hâkim olan yıldırım harbi doktrinine öncülük eden bir düşünce yapısına sahiptir. Bunda, Türk ordusunun 11 yıldır katıldığı savaşlardan çıkardığı derslerin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Türk ordusuna komuta eden subay ve generaller bu savaşlardaki muharebelere katılmış ve

gösterdikleri başarılara göre rütbe almış kişilerdir. Bu sebeple, planın mükemmel bir şekilde hazırlanıp icra edilmesinin arkasındaki en önemli unsurun, oldukça tecrübeli ve üstün nitelikli bir komuta heyeti olduğu değerlendirilmektedir.

## KAYNAKÇA


ALTAY, F., 10 Yıl Savaş ve Sonrası, 1912-1922, Eylem Yayınları, Ankara, 2008.

ARALOV, S. İ., Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları, 1922-1923, Çev.: Hasan Ali Ediz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2014.

ATATÜRK, G. M. K., Nutuk, Vesikalar, TTK Basımevi, Ankara, 1991.

BELEN, F., Büyük Türk Zaferi, Afyondan İzmir'e, İstiklal Harbi Hatıraları, Tenkitler, Tahliller, Doğuş Ltd. Şirketi Matbaası, Ankara, 1962.

BELEN, F., Türk Kurtuluş Savaşı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983.

ENER, S., Türk İstiklal Harbinin Ana Hatları, Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1938.

ERİKAN, C., Kurtuluş Savaşı Tarihi, Haz.: Rıdvan Akın, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2010.

GEÇER, K. T., "Türk Kurtuluş Savaşı'nda Görev Almış Yunan Komutanlarının Anılarından Hareketle Türk ve Yunan Ordusu'nda Ordu Geleneği ve Komutanlık Anlayışlarının Değerlendirilmesi", 12'nci Tarih Sempozyumu Bildirileri-II (Sunulmayan Bildiriler), 20-22 Mayıs 2009, Gnkur. Basımevi, Ankara, 2010, s. 158-163.

General Nikolaos Trikupis ve M. Papulas, Yunan Generallerinin İtirafları, Berikan Yayınları, Ankara, 2001.

Gnkur. Bşk.lığı ATASE Başkanlığı Arşivi.

Gnkur. Bşk. Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları Seri No.; 1, Türk İstiklal Harbi, C.2, Batı Cephesi, Ks. 5, 2. Kitap, Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos-13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül-10 Ekim 1921), Haz.: Tevfik Bıyıklıoğlu ve Diğerleri, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1973.

Gnkur. Bşk. Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları Seri No.; 1, Türk İstiklal Harbi, C. 2, Batı Cephesi, Ks. 6, 1. Kitap, Büyük Taarruza Hazırlık ve Büyük Taarruz (10 Ekim 1921-31 Temmuz 1922), Haz.: Tevfik Bıyıklıoğlu ve Diğerleri, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1967.

Gnkur. Bşk. Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları Seri No.;1, Türk İstiklal Harbi, C.2, Batı Cephesi, Ks. 6, 2. Kitap, Büyük Taarruz (1-31 Ağustos 1922), Haz.: Tevfik Bıyıklıoğlu ve Diğerleri, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1968.

HATİPOĞLU, M. M., Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 100 yılı (1821-1921), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1988.

İNCEDAYI, C. K., İstiklal Harbi (Garp Cephesi), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye, 1922, Der.: Ali Satan, Çev.: Ayşegül Angı, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2011.

İNÖNÜ, İ., Hatıralar, Yay. Haz.: Sebahattin Selek, Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 2009.

ÖZALP, K., Millî Mücadele, 1919-1922, C. 1, TTK Basımevi, 4. Baskı, Ankara, 1998.

ÖZTOPRAK, İ., Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1986.

TURAN, O., I. Dünya Harbine Hâkim Olan Stratejik ve Taktik Düşünceler, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, t.y.

# BÜYÜK TAARRUZ'DA SÜVARİ KOLORDUSUNUN HAREKÂTI

Doç Dr. Abdullah Cüneyt KÜSMEZ



## Taarruz Hazırlıkları

Batı Cephesi Komutanlığı birliklerinde yeniden teşkilatlanma ile komuta değişiklikleri yapılırken Yunan kuvvetlerine yapılacak genel bir taarruzun planlama safhasına da geçilmişti. 15 Ekim 1921'de Erkân-ı Harbiye-i Umûmîye Riyaseti, Mustafa Kemal Paşa'nın Batı Cephesi Komutanlığına verdiği direktif ile Yunan Ordusu'nun daha fazla kuvvetlenmeden taarruzi bir harekât planının hazırlanmasını istemiştir. Direktifte *"Yunanlara, kış gelmeden ve yeniden toparlanmalarına imkân vermeden bir darbe vurulması gerektiği, bu maksatla planlanan harekâtın, asıl kuvvetlerle Afyon bölgesinden yapılarak gerisinin kesilmesi ve bu suretle demiryolunun kullanılmasının önlenerek İzmir ile ulaşım irtibatının kesilmesi ve bu harekât tasarısı üzerine görüş ve değerlendirmelerin bildirilmesi"* emrediliyordu. Direktife uygun olarak Erkân-ı Harbiye-i Umûmîye Riyaseti (Genelkurmay Başkanlığı) tarafından bir taarruz planı hazırlanmış ve Batı Cephesi Komutanlığı da plana uygun bir *"Taarruz Tasarısı"* oluşturarak Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya sunmuştur. Ayrıca 5.Süvari Kolordusu'nun Çivril ve Çal bölgelerinde yaptığı akınlarda Yunan Ordusu'nun en zayıf noktasının Afyon-İzmir yolu üzerinde olduğu tespit edilmesi harekât planındaki muhakemenin doğruluğunu belirtmesi bakımından önemlidir.

Direktifte de görüleceği üzere Yunan ordusunun gerisinin kesilmesi harekâtın ağırlık merkezi olarak belirlenmiş ve bu görevi icra edecek kuvvetin ise süvari kolordusu olduğuna dikkat çekilmiştir. Ancak derinlikte gerinin kesilmesi yarma harekâtından sonra gerçekleşecek olan imha harekâtında yani ikinci safhada yapılacaktır.

Başkomutan, *"kesin sonuç yerinde her yönden kuvvetli ve bölünmemiş bir cephe ile taarruz edilmesi"* yönünde verdiği direktife göre hazırlanan taarruz planına son şeklini vermek üzere 27 Temmuz 1922'de gittiği Akşehir'de Fevzi Paşa ve İsmet Paşa'ya ihtiyat kuvvetinin yeri ve asıl taarruzda kullanılacak birliklerin takviyesi konusunda son emirlerini vermiş ve hazırlıkların 15 Ağustos 1922'ye kadar bitirilmesini istemiştir.

Plana uygun olarak 6 Ağustos 1922'de, Batı Cephesi Komutanlığının, ordu ve süvari kolordusuna verdiği taarruz hazırlık emrinde; *"Yunan Ordusu'nun*



Doç. Dr. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı,
abdullahcuneyt.kusmez@yeniyuzyil.edu.tr

*Trakya'dan kuvvet getirmeden gecikmeksizin taarruza geçilmesinin zorunlu olduğu, taarruzun asıl kuvvetlerle 1.Ordu Komutanlığı bölgesinden olmak üzere Akarçay ile Ahır Dağları arasından taarruz edilerek Yunanların çevrileceği, taarruzun hedefinin Afyon-Ahır Dağları ve devamından başlayarak gelişecek şekilde yapılacak bir meydan muharebesi neticesinde Yunan Ordusu'nun büyük kısmının imhasının olduğu, buna göre; 1.Ordu'nun büyük kuvvetlerle taarruza başlayarak Yunan 4 ve 1.Tümenlerini kesin olarak mağlup edecek şekilde harekâta başlayacağı, 2.Ordu'nun ise taarruzuna 1.Ordu'nun taarruzundan önce başlayarak mümkün olduğu kadar fazla Yunan kuvvetini cephesinde tutması ve bu suretle asıl taarruzu yapacak 1.Ordu'nun harekâtını kolaylaştırması ve taarruz zamanına kadar hazırlıklar dâhil taarruzun başlama saatinin gizlenmesi"* belirtilmiştir.

Buna göre, Süvari Kolordusuna Taarruz Planında; Yunan güney cephe birliklerinin yan ve kanatlarına taarruz etmek suretiyle 1.Ordunun yarma harekâtını kolaylaştırmak, 1.Ordunun sol yanına muhtemel bir Yunan taarruzunu engellemek, Dumlupınar'daki Yunan ihtiyat tümeninin asıl taarruz bölgesine olan takviyesini önlemek, Dumlupınar-Uşak-İzmir demiryolunu kesmek ve taarruzların gelişmesi ile kuzeyden gelebilecek Yunan takviyesini önlemek görevleri verilmiştir. Bir bakıma Süvari Kolordusu kuvvetlerini 50 kilometrelik bir alana yaymak zorunda kalmış ve kuvvet bütünlüğü ile kullanılması ancak 1.Ordunun cepheyi yarmasından sonra gerçekleşmiştir. Bu görevleri esnasında muhtemel bir Yunan taarruzuna karşı yarma harekâtı süresince 6.Piyade Tümeni ile koordineli bir harekât yapması istenmiştir. Bu durum süvari-piyade işbirliğini göstermesi bakımından önemlidir.



## Süvari Kolordusu'nun Konumu

Harekâtın başlangıcında Süvari Kolordusu asıl taarruzu yapacak olan 1.Ordu'nun harekât komutasındadır. Bunun sebebi süreli ve belirli bir görev ile 1.Ordu'nun Akarçay ve Ahır Dağları arasından cephenin yarılması esnasında ordunun batı yan emniyetini almaktır. Nitekim Süvari Kolordusuna verilen diğer görevler arasında 1.Ordunun yarma harekâtı esnasında Ahır Dağları batısında bulunan Yunan 2.Tümeninin muhtemel bir müdahalesini önlemek ve asıl taarruz birliklerine yol açmaktır. Bu maksatla süvari kolordusunun, kuzeye ve Dumlupınar istikametine gönderilerek, Yunan mevzi birliklerinin yan ve gerilerine taarruz etmesi sağlanacak, Yunanların Uşak ve kuzeydeki kuvvetlerinin asıl mevzilere takviye etmesi önlenecek ve demiryolu tahrip edilerek intikal yolu kesilmiş olacaktır. Plandaki bu görevden net olarak anlaşılan şudur; süvari kolordusu cephenin sol kanadında bulunan Yunan mevzi kuvvetlerine yan ve gerilerden taarruz ederek bu bölgeye Yunan takviyesi gelmesini engellemiş ve cephenin yarılmasına azami destek sağlamış olacaktır. Bu nedenle Süvari Kolordusu asıl taarruz mevzilerinin yanına kullanılacaktır ve buranın komutası da 1.Ordu Komutanlığındadır. Diğer bir ifade ile harekâtın başlangıcında Süvari Kolordusuna daha derinlikte ve geride çevirme görevi yani müstakil bir görev verilmemiştir. Bu tarz bir uygulamanın seçilmesindeki bir diğer sebep de daha harekâtın başında çevirme için geriye gönderilecek kuvvetlerin fark edilmesi durumunda zayiat vermesini önlemek ve asıl maksat olan cephenin yarılması için yapılan kuvvet tasarrufunu bozmamaktır. Nitekim bu önemli hususu Fahrettin Altay, Başkomutan'ın, *"Süvari Kolordusunun, başlangıçta zayiat verme ihtimali nedeniyle muharebe gücü azalacağını ve doğrudan etkisinin olamayacağını değerlendirerek piyadelerin cepheyi yardıktan sonra taarruza katılmasını ve sonra geriye sarkarak Yunan ihtiyatlarının yetişmesinin engelleneceğini bir direktif ile belirttiğini"* ifade etmektedir.

## Taarruz Planına Son Şekli Veriliyor

Batı Cephesi Komutanlığı'ndan taarruz emrini alan ordu komutanları ve süvari kolordu komutanı birliklerine taarruz emirlerini vererek azami aldatma ve gizlilik tedbirlerinin uygulanması istemiştir. Konya'ya gelen Başkomutan, 20 Ağustos 1922'de Akşehir'de Komutanlar ile yaptığı son toplantıda, genel taarruzun tüm cephelerde aynı anda yapılması kararını vermiştir.

Büyük Taarruz'un 26 Ağustos 1922'de başlayacağı 25 Ağustos 1922'de Mustafa Kemal Paşa tarafından yayımlanmamak üzere İcra Vekilleri Başkanı Rauf (Orbay) Bey'e bildirilmiş ve verilen cevapta *"...Genel taarruzun fetih ve zafer ile sonuçlanması dileyerek Mustafa Kemal Paşa ve Türk Ordusu'na başarılar"* temennisinde bulunulmuştur. Türk Ordusu'nun genel taarruzu, tüm cephelerde topçu ateşleri ile aynı anda başlaması emredilmiştir.

1.Ordu, Batı Cephesi'nin güneyinde doğudan batıya, 4.Kolordu, 1.Kolordu ile taarruz kademesinde, 2.Kolordu ihtiyatta olmak üzere asıl taarruz 1.Kolordu bölgesinde, 5.Süvari Kolordusu ile başlangıçta kuşatma sonra çevirme harekâtında, 6.Tümen ile de cephenin sağ kanadında tespit görevinde olacak şekilde cepheyi yaracak ve Yunan 1.Kolordusunun takviye almadan ve toparlanmasına fırsat vermeden taarruzlarını geliştirecektir.

## Ve Taarruz Başlıyor

5.Süvari Kolordusu, Ahır Dağları istikametinde ileri harekâtına başladığında 2.Süvari Tümeni Dumlupınar demiryoluna gelmişti. 14.Süvari Tümenini de ileriye göndermek isteyen Kolordu Komutanı batıdan herhangi bir Yunan taarruzuna karşı tedbirli olmak istediğinden kuvvetlerinin tamamını ileri harekâta dâhil etmemiştir. Nitekim 1.Süvari Tümenine karşı yapılan Yunan taarruzu, süvarinin yaya muharebesi ile geri atılmış ve 5.Süvari Kolordusu, Yunan mevzilerinin yanından geriye sarkmayı başarmıştır. 2.Süvari Tümeni Çiğil Tepe'nin ele geçirilememesi nedeniyle 1.Ordu Komutanının verdiği emir ile bu cephedeki Yunan birliğinin yanına taarruz etmiş ve yarmanın hızlanmasına destek sağlamıştır. Bu uygulamada süvari kolordusu bir tümeni ile taarruz eden Yunan birliğine karşı koyarken diğer tümeni ile 1.Ordunun taarruzlarına kanatlardan destek olmaktadır.

İlk gün yapılan muharebelerde süratle piyade birlikleri ile Yunan cephesine güneyden taarruz edilirken ve süvari birlikleri ile Yunan cephesinin batı yanına taarruz edilmiştir. Bu manevrada süvari birlikleri, aynı zamanda piyade birlikleri ile koordineli bir harekâtı icra etmiştir. Nitekim *"Harbin Sevk ve İdaresi"* adlı talimnamede belirtilen doktriner esasa uygun olarak; düşman hattı üzerinde açılacak gedik ve ilerleme ne kadar büyük olursa harekâtın emniyetinin de o



kadar sağlanmış olacağını hatta düşmanın bir yanının mahvı söz konusu ise düşmanın artık bir karşılık veremeyeceği ifade edilmektedir. Yani taarruzun ilk günü, 5.Süvari Kolordusu kuşatma harekâtını tamamlamış ve aynı zamanda Yunan birliklerinin 1.Ordunun taarruzlarına karşı yapabileceği yan taarruzları da önlemiştir. Talimname, her nekadar süvarinin asıl taarruzda düşmanın yanına taarruz etmesini öngörse de 5.Süvari Kolordusu öncelikle 1.Ordunun yanına Yunan kuvvetlerinin muhtemel bir taarruzunu önlemiş ve sonrasında yanına taarruz etmiştir.

Böylece ilk gün icra edilen harekâtın başarılı olduğu ve ilk hedeflerin ele geçirilerek birçok esir alındığı Başkomutan tarafından TBMM'ne bildirilmiş ve Erkân-ı Harbiye-i Umûmîye Riyaseti tarafından ise resmi bir açıklama yapılmıştır.

## Süvari Çevirme Harekâtını Gerçekleştiriyor

27 Ağustos 1922'de cephenin yarılması ile müteakip hedefler de ele geçirilmiş ve Sincanlı Ovası açılmıştır. 5.Süvari Kolordusu, 1.Ordu Komutanının *"yanlardan taarruz eden Yunan birlikleri ile muharebeye fazla kuvvet ayrılmamasını ve süratle Yunan gerisine düşülerek ihtiyat birliklerinin cepheye takviyesinin önlenmesi ve çevirmenin tamamlanması"* emri üzerine harekâtını hızlandırmıştır. Nitekim 1.Süvari Tümeni, ilerleme istikametinin doğusundaki bir Yunan birliğini kılıçtan geçirerek batısındaki başka bir birlikle de muharebeye devam ederken 2 ve 14.Süvari Tümenleri ile Altıntaş istikametinde ileri harekâtını sürdürmüştür

.

İkinci gün Nurettin Paşa'nın verdiği bu emir ile Süvari Kolordusu çevirme harekâtına başlamış oldu. Böylece Yunan kolordusunun ihtiyat grubu ile takviye etmesini engellemek için 2 ve 14.Süvari Tümenlerinin yeteri kadar kuvveti keşif ve emniyet için bırakarak asıl kuvvetleri ile geriye sarkmak üzere kuzeye intikaline devam etmiş ve aynı zamanda Yunan birliklerinin büyük kısmının Dumlupınar'a çekilişi önlenmiştir. Diğer bir ifade ile Süvari Kolordusu yan ve kanatlardan yaptığı taarruzlar ile yarmayı aksatabilecek/önleyebilecek Yunan kuvvetlerini engellenmiş sonraki safhada ise kuzeye süratle ilerleyerek takviye Yunan kuvvetlerinin gelmesi engellenmiştir.

Dönemin operatif anlayışına göre süvarinin bir kuşatma harekâtında doğrudan geriye sarkması gerekirken asıl ve müteakip taarruzu iki safhalı desteklemesi ilk kez yapılan bir uygulamadır. Çünkü dönemin talimnamelerinde çevirme bir harekât olarak değil manevra olarak yapılır ve başlıbaşına bir harekât olarak görülmediği gibi pek de uygulanan bir hareket tarzı değildir. Ancak bu görüş müstakil bir harekât olarak görülmese de bir manevra olarak uygulanmaya başlayacaktır. Kuşatma harekâtının içerisinde tek taraflı ve çift taraflı kuşatma olarak belirlendiği gibi kuşatma mesafesine göre uzun veya kısa kuşatma olarak da nitelenir.

Büyük Taarruz harekât planında ise 5.Süvari Kolordusu 1.Ordu Komutanlığının sevk ve idaresinde cephenin yarılması esnasında yanlardan kuşatma ve yakın geriyi kesme görevi, cephe yarıldıktan sonra derin geriye çevirme görevi verilmiştir. 5.Süvari Kolordusu hem kuşatma hem de çevirme harekâtını bağımsız bir manevra ile yerine getirmiştir. Bir bakıma yan ve kanatlara yapılan kuşatma ile cepheden yapılan yarma mükemmel bir uyumdadır.

İlk iki günde süratle gelişen taarruz sonucu, Batı Cephesi'nin tamamında genel bir çekilme hareketi görülen Yunan Ordusu'nun oyalama muharebeleri dahi yapamadığı ve cephenin en kritik yeri olan 1.Ordu bölgesine de takviye kuvvet gönderemediği tespit edilmiştir. Bunun üzerine Batı Cephesi Komutanı, elde edilen başarıdan faydalanmak, imhayı gerçekleştirmek ve çekilmenin ne yöne olduğunun anlamak için birliklerine harekâtın genişletilmesi ve sonrasında da Yunanların takip edilmesi görevini vermiştir.

## Sonuç: Dünya Harp Tarihine Geçen Bir Başarı

Büyük Taarruz, Başkomutan ve komuta heyetinin başarısı ile sona ermiştir. Başkomutanın, komuta kabiliyeti, öngörüsü ve durum değerlendirmesindeki doğruluk ve keskinliği önemli etkenlerdir. Bunlar, hem taarruz planının hazırlanmasında hem de planın icrasında Türk Ordusu'na taktik ve operatif üstünlük veren başlıca esaslardır. Nitekim Yunan kuvvetlerine karşı sıklet (ağırlık) merkezini cephenin güneyinde tesis ederek, cepheyi Afyon bölgesinden yarması, aynı zamanda süvari birlikleri ile Yunanların gerisine sarkarak çekilme yollarını kesmesi ve cephenin



Eskişehir kesiminde ise daha az kuvvetlerle Yunanları tespit etmesi ve böylece kuvvetin büyük kısmını Afyon güneyinde toplayarak kabul edilebilir bir risk alması ve harekâtın inisiyatifini 26 Ağustos 1922'den kesin neticenin alındığı 30 Ağustos 1922'ye kadar sürdürmesi, Büyük Taarruz'un başarısındaki önemli esaslardır.

Süvari Kolordusu Büyük Taarruz'un her aşamasında görev almıştır. 25 Ağustos 1922'de cephe ilerisine kuşatıcı bir manevra ile intikal ederek 26 Ağustos 1922'de başlayan Yarma harekâtında 1.Ordunun sol yan emniyetini alarak Yunan birliklerinin yarma bölgesine muhtemel bir karşı taarruzunu önlemiş ve aynı zamanda demiryolunu keserek takviye imkânını ortadan kaldırmıştır. Bu hareket tarzı ile başlangıçta süvari, çevirmede değil kuşatmada kullanılarak taarruz eden piyadeye destek sağlamıştır.

27 Ağustos 1922'de cephe piyadeler tarafından yarıldıktan sonra muharebe ederek cephe derin gerisine sarkmış ve yaptığı çevirme harekâtı sonrası 28-30 Ağustos 1922'de icra edilen imha harekâtında Yunan ihtiyat birliklerinin savunmasını ve batıya çıkışlarını önlemiştir. 31 Ağustos 1922'den itibaren başlayan takip harekâtında ise bağımsız hareket ederek öncü birlikleri ile Alaşehir, Salihli, Turgutlu ve Manisa kuzeyinde girdiği muharebelerde kalan Yunan birliklerinin yeniden savunma tertibi almasına fırsat vermemiştir. Aynı zamanda İzmir ve çevresinde 18 Eylül 1922'ye kadar süren temizlik harekâtı ile bölgenin emniyet ve kontrolünü sağlamıştır.

Diğer bir ifade ile Yarma harekâtında kuşatma birliği ve sonrasında çevirme birliği, başarıdan faydalanma harekâtında kuşatma birliği, imha harekâtında taarruz birliği, takip harekâtında ise takip birliği ve kontrol harekâtında emniyet birliği olarak görev almıştır.

İcra ettiği bu harekât esnasında bilinen doktriner esasa göre süvarinin taarruzda kuşatma birliği olarak kullanılması esası genişletilerek aynı zamanda çevirme manevrası ile bir çevirme harekâtına dönüştürülmüş ve ilk taarruza doğrudan katılmıştır. Süvarinin kütle halinde kullanılması esası, kuşatmada değil çevirme harekâtında icra edilmiştir. Nitekim yarma harekâtı esnasında tümenler halinde ayrı ayrı olacak şekilde hem cephenin yan emniyetini almak hem cepheye muhtemel bir takviyeyi önlemek hem de gerideki demiryolunu kesmek görevi verilerek bilinen süvari doktrininden farklı kullanılmış bu hareket tarzı, cephenin biran önce yarılması için kabul edilebilir riskin telafisi olarak görülmüştür. Aynı zamanda 1.Ordu Komutanı'nın harekât kontrolünde tutularak olası bir zafiyet, komuta bütünlüğü sağlanarak en aza indirilmiştir. Takip harekâtına geçildiğinde ise süvari kolordusu 1.Ordu komutasından çıkarak Batı Cephesi Komutanlığı'na doğrudan bağlanmış ve böylece sürat ve inisiyatifin gerekli olduğu şartlar sağlanmıştır.

Süvari, Türk İstiklal Harbi'nin kesin sonuç alındığı ve birden fazla harekâtın planlama ve icrasının gerçekleştirildiği son muharebesi olan Büyük Taarruz'da, asıl manevra kuvvetlerinden biri olarak yarma harekâtında hem kuşatma hem de piyadeye destek, cephe yarıldıktan sonra başarıdan faydalanma harekâtında çevirme ve cephe gerisinde muharebe, imha harekâtında kapatılan çekilme yollarını daraltarak muharebe ve takip harekâtında ise sürat ve inisiyatifle uzun bir mesafeyi muharebe ile katederek etki sağladığı bir muharebe olmuştur. Böylece süvarinin taarruzda çok yönlü bu kullanım tarzı, zırhlı birlik doktrininde yer alan hasmın yan ve gerilerine aynı anda ateş ve manevra ile kuşatma ve çevirme harekâtının icrasına katkı sağlamıştır.

# KAYNAKÇA


ALTAY, Fahrettin, İstiklal Harbimizde Süvari Kolordumuz, İnsel Kitabevi, Cumhuriyet Matbaası, 1949.

AKINCI, İbrahim Ethem, Demirci Akıncıları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1978.

BELEN, Fahri, Büyük Türk Zaferi, Afyon'dan İzmir'e, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.

ERDEM, Nilüfer, Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı, (1919–1923), Derlem Yayınları, İstanbul, 2010.

ERENDİL, Muzaffer, Çok Yönlü Lider Atatürk, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1986.

GAZİ MUSTAFA KEMAL (Atatürk), Nutuk-Söylev, II, (1919-1920), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

GENÇOĞLU, Ali Galip, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, Hazırlayan: Erhan Palabıyık, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

İNCEDAYI, Cevdet Kerim, İstiklal Harbi (Garp Cephesi), Hazırlayan: Muhammet Safi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

İLHAN, Suat, Atatürk ve Askerlik, Düşünce ve Uygulamaları, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1990.

CEVDET KERİM, Türk İstiklal Mücahedesi Konferansları, Devlet Matbaası, İstanbul 1927.

KORSUN, Nikolay Georgiyeviç, Türk Yunan Savaşı, 1919-1922, Çeviren: Celal Pekşen, Kronik Yayınları, İstanbul, 2020.

TÜMERDEM, Hakkı, Yunanlılarla İstiklal Harbi Tabiye ve Sevkulceyş Bakımından Tetkik, Necmistiklal Matbaası, İstanbul, 1935.

Yunan Generallerinin İtirafları, Berikan Yayınları, Ankara, 2001.

ÖZGEN, Abdurrahman, Millî Mücadele'de Türk Akıncıları, Tekin Yayınevi, Ankara, 1973.
Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, TBMM Hükümeti Dönemi, C.IV, 1.Ks., Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984.

Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi, Büyük Taarruz'da Takip Harekâtı, C.II, 6. Kısım, III. Kitap, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, Ankara, 1969.

Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi, Büyük Taarruz, II-6/2, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Ankara, 1968.

Türk İstiklâl Harbi Hulâsası, 1919-1922, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Encümeni, Askeri Matbaa, İstanbul, 1937.

# YUNAN ORDULARI BAŞKOMUTANI TRİKUPİS'İN HİKÂYESİ

Dr. Ali GÜLER



## Askerleri Trikupis'i Dinlemiyorlar

Trikupis'in anılarını 1967 yılında Türkçeye çeviren A. Angın'ın da vurguladığı gibi Türkçe yayınlarda genellikle eski harfli metinlerdeki yazılışında bulunan "vav" harfinden dolayı "Trikopis" olarak yazılan Yunan Generalinin adı "Trikupis"tir. Trikupis, Büyük Tarruz'un başından itibaren Yunan Ordusu'nun 1. Kolordu Komutanı'dır. Savaşın sonunda Hacıanesti'nin yerine Yunan Orduları Başkomutanlığı görevine getirilmiştir.

Trikupis, 30 Ağustos 1922'de yapılan Başkomutan Meydan Muharebesi sonrasında hayatını zor kurtarabilmiştir. Esir edilen yaverlerin ifadelerine göre Trikupis, özel otomobili ve hayvanlarını Dumlupınar'da bırakarak Efzon kuvvetlerinin arasına karışarak kaçmıştır. Trikopis'in bu geçici kaçışı 2 Eylül'de son bulmuştur. Hatıralarında da belirttiği gibi, amaçsız bir şekilde çekilen Yunan birlikleri, günlerdir aç, susuz ve savaşmanın getirmiş olduğu bitkinlikle, yorgunlukla karşılaşmışlardır. Askerler, subayların emirlerini dinlemedikleri gibi, onları Türk ordusuna teslim etmekle dahi tehdit eder duruma gelmişlerdir.

4 Eylül 1922 tarihinde Yunan Orduları Başkomutanlığı'na atanacak olan Birinci Kolordu Komutanı Trikupis ve Yunan karargâhı 2 Eylül 1922'de Elmadağ eteklerinde Göven Köyü civarında Birinci Kafkas Tümeni Komutanı Albay Halit'e (Akmansü) bağlı Türk birlikleri tarafından esir edilmişlerdir. Aşağıda kendi ağzından esir olma hikâyesini vereceğimiz Trikupis, bu hatıralarında, esaretinin *"çaresizlik üzerine olduğunu"* belirtmiştir. O, *"Türklerle sonuna kadar savaşılması emrini vermesine rağmen bütün subayların, askerlerin savaşmak istemediklerini kendisine söylediklerini"* ifade etmiştir. Teslim olunması yönündeki ısrarlar karşısında Trikupis, top ve makinalı tüfeklerin tahrip edilmesi emrini vermiş, mevcut subaylardan askerlerin takındığı tavır hakkında (emre itaatsizlik) imzalı kâğıt almıştır. Ardından beyaz bayrak çekmek zorunda kalmıştır.

## Trikupis Teslim Olma Süreci Anlatıyor

Trikupis anılarında, "2 Eylül 1922 (Taarruzun Sekizinci Günü-Son Gün)" başlığı altında Uşak yönünde çekiliş sürecinde yaşadıklarını, Yunan askerlerinin durumunu ve teslim olmaya karar verişini şu şekilde anlatmaktadır:



* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Atatürk İlkleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanı,
ali.guler@yeniyüzyil.edu.tr

"Ertesi günü (2 Eylül) bizim alay hedefsiz olarak ilerliyordu. Fakat askerlerin yorgun ve aç olmaları nedeniyle ilerleme yavaş oluyordu ve askerler aç oldukları için etrafta yitecek arıyor, alayda kalmaları güçleşiyordu.

Öğleye doğru Karacahisar yakınındaki küçük Mug-Arap Köyü'ne geldik ve oradan köylülerden Uşak'ın geçen akşamdan beri Türkler tarafından işgal edilmiş olduğunu öğrendik. O sırada alaya dahil askerler, yürümekten ziyade sürünüyorlardı. 26 Ağustos'tan beri iki şiddetli savaşa girmişlerdi ve geri kalan zaman zarfında da kısa bir mola hariç, sürekli yürümüşlerdi. Buna ilaveten ayın 27'sinden ve hatta 26'sından beri gıda olarak bir şey almamış, yalnız ot ve yolda rastladıkları tek tük sebze bahçelerinden temin ettikleri meyve ve sebzeleri yemişlerdi. Cephaneye gelince, her birinde 5-10'ar mermi kalmıştı, makineli tüfeklerin ise bir tek mermisi yoktu!

Alayın genel durumu bu olup, askerler birer savaşçıdan çok, insan harabesi haline gelmişti ve bu halde bulunan asker ve subaylar 23 Ağustos'tan beri çarpışıyor, ablukaya giriyor, ikinci bir savaşa başlamak üzere düşman hatlarını yarıyor, geceleri ormanlarda ilerliyor, ayın 26'sından beri bir şey yemeyip cephanesiz kalıyorlardı. Velhasıl bu alay yorgun ve aç olup sinirleri tamamen bozulmuştu. Kısaca, başlarına bunlar gelmişti ve çektikleri insan gücünün üzerindeydi.

Uşak'ın işgal edildiğine dair haber üzerine subaylarla askerlerin içinde bulundukları durumdan dolayı fazla bir şey yapamazdım; bunun için ordunun şoseden ayrılarak, günün geri kalan bölümünde oradaki mevcudiyetimizi gizlemek amacı ile vadi içinde ve savunma durumunda kalmasına karar verdim. Bu suretle askerler de karanlık basıncaya kadar istirahat etmiş olacaklardı. Gece olunca yola devam edecek ve Uşak ovasından güneyde, Karacahisar üzerinden Mesudiye'ye, oradan Karapaklar'a ve yine güneyde Salmanlar'a ve oradan batıya giderek bu suretle mümkün olduğu kadar az enerji sarf edecektim.

Bunun üzerine Alay, 1.155 metre Yüksekteki köyün güneyinden Karacahisar yönünde yola çıktı. Bu alan 1921 Haziranında Kütahya Harekâtı'nın cereyan ettiği yerdi ve Uşak doğusundaki savunma hattı buradaydı. Saat 14'te burada mola verilmesini ve emniyet tedbirlerinin alınmasını emrettim. Emniyet tedbiri olarak da askerlerin gizli siperlerden çıkmamaları emrini verdim.

Saat 16 sıralarında güney tarafındaki nöbetçiler o cepheden takriben 1 kilometre mesafede Türk süvarisiyle ondan dört kilometre uzaklıkta bir miktar Türk piyadesinin görüldüğünü haber verdiler. Keşif yapmak üzere yolladığımız 2. Grup kurmay subaylarından Binbaşı Ruvlais geri dönerek yukarıdaki haberleri doğruladı ve tahminine göre gelen kuvvetin üç piyade tümeni kadar olduğunu söyledi. Aynı anda güney istikametinden Türk topçu ateşi başlıyordu.

Bunun üzerine 13. Tümen Komutanı Albay Kaybalis'e gerekli tedbirleri almasını söyledim. Ben albaya çoğu 14. Tümen'e mensup birliklerden teşekkül etmiş alayın kumandasını vermiştim. Bu derleme kuvvetlerin toplamı 15 bin kişiyi geçmezdi.

Fakat biraz sonra yanıma gelen komutan, savaşmak üzere ilk hatta götürmek istediği askerlerin yeterli cephaneleri olmadığından cepheye gitmek istemediklerini ve boşuna telef olacaklarını söylediklerini bildirdi. Bundan sonra, borazanlardan biri, kimsenin emri olmaksızın *"Ateş kes!"* borusunu çaldı ve bu suretle ilk hattı işgal eden askerler, kendilerinden 600 metre uzaktaki düşmana ilk kurşunları attıktan sonra yerlerini terk ettiler.

Buna hiddetlenerek mezkûr borazana doğru koştum ve *"Ateşe başla!"* borusunu çalmasını emrettim. Bu emrimi yerine getirdi. Sonra uzaklaşmasını söyledim. Derhal cepheye gitmek istemeyen bölüğün yanına koştum ve vatan ve namus hislerini okşayıp, vatana karşı görevlerini hatırlatarak onları iknaya çalıştım. Bölüğün başına geçtim ve *'sonuna kadar direnmelerini'* söyleyerek takip etmelerini istedim.

Fakat onlar reddederek, *'mermileri olmadığını ve bu nedenle boş yere amaçsız olarak ölmeyeceklerini'* söylediler.

Daha küçük birliklerin komutanları da askerlerin Türklere karşı gitmek istemediklerini bildirdiler. Bazıları da başlangıçta işgal etmiş oldukları savunma mevzilerini terk etmişlerdi. Bazıları ise, 'kendilerini boş yere telef edecekleri için, buna devam ettikleri takdirde subaylarını bağlayıp Türklere teslim edeceklerini' söylüyordu.

Bu durumla karşılaşınca 12. Tümen Topçu Komutanı Yarbay Manusos'u çağırarak Türklere tümenin toplarıyla ateş açmasını söyledim. Bu işte mevcut mermileri kullanacaktı. Fakat topçu ateşi gecikiyordu. Biraz sonra şu haberi aldım:

Silahlı piyade askerleri topçuların etrafını sarmış ve Türklere ateş açıldığı takdirde kendilerinin de topçulara ateş edeceklerini söylemişlerdi. İleri sürdükleri neden şu idi: Şayet şimdiden ateşe başlanmaz da Türklerle göğüs göğüse gelince savaşa girilirse, Türkler onları esir alırdı, eğer cephanelerini şimdiden bitirirlerse Türkler geldiği zaman hepsini keserdi!

Bu suretle son mukavemet ümidi de sönmüştü.
Derhal küçük birlik komutanlarının subay ve askerleriyle birlikte sonuna kadar mukavemet için mevziye girmelerini emrettim. Fakat istisnasız, bütün subaylar bana *'askerlerinin savaşmak istemediklerini'* söylediler ve kendi fikirlerini de ilave ederek, *'mücadelenin boş olduğunu, tarafımdan gösterilecek sabrın, subayların Türklere teslim edilmesinden daha hayırlı olacağını'* bildirdiler.
Bu acıklı durumda kalınca, büyük bir üzüntüyle top ve makinalı tüfeklerin tahrip edilmesini emrettim ve bu emrim yerine getirildi. Mevcut subaylar bana askerlerinin takındığı tavır hakkında imza verdiler (bu hususta rapor sonradan General Konstantinos Aenias Mazarakis'in başkanlığındaki İnceleme Komisyonu'na verildi.) ve Türk süvarilerinin hatlarımıza yaklaşıp, mukavemet gösterdiğimiz takdirde askerlerin kesileceğini anlayınca beyaz bayrak çekmek mecburiyetinde kaldık."

Trikupis anılarında, teslim olduktan sonraki gelişmeleri, İsmet Paşa ve Atatürk'ün huzurunda yaşananları ve sonraki gelişmeleri de anlatmaktadır. Bunları aşağıda vereceğiz. Türk Ordusunun 5. Tümen Tugay Komutanlarından Kurmay Yarbay Ali Rıza Bey (sonradan Paşa) Trikupis'in teslim

alınışına anılarında yer vermiştir. Dr. Tahsin Ünal'ın ilgili kitabında (Atatürk ve Milli Mücadele) bütün gelişmeler Ali Rıza Bey'in anılarından hareketle şu şekilde anlatmaktadır:

## Kurmay Yarbay Ali Rıza Bey Anlatıyor

26 Ağustos'ta başlayan Büyük Taarruz, 30 Ağustos 1922 Dumlupınar (Başkomutanlık) Meydan Muharebesi'yle nihai zafere ulaşmıştı. Bundan sonra birliklerimiz, düşmanın hem herhangi bir yerde toplanarak mukavemet etmesine, hem de Batı Anadolu'daki köy, kasaba ve şehirleri yakmasına, insanlarını imha etmesine engel olmak için mümkün olan süratle batıya doğru ilerlemeye başladılar. Öyle ki hem her yerde Türk kuvvetleri düzenli çekilme yollarını (şoseleri) ellerine geçirmiş olduğundan, düşman tümenleri canlarını kurtarabilmek için şoselerin dışında dağlardan, derelerden, ormanların içinden ve patika yollardan çekilmeye mecbur olmuşlardı. Hem böyle düzensiz yollardan yürüdüklerinden; hem köyleri yakmakla, insanları imha etmekle uğraştıklarından, hem de onların bu hareketine karşı köylerde kendiliğinden meydana gelmiş olan 5-8 kişilik mukavemet kuvvetlerini, büyük Türk Silahlı Kuvvetleri sanarak (çünkü moralleri adam akıllı sarsılmış, ses çıkaran bir kuştan, yuvarlanan bir kayadan korkar olmuşlardı) durduklarından zaman kaybediyorlardı. Onun için birçok yerde Türk kuvvetleri ileri geçmiş, Yunan kuvvetleri geride kalmıştı. Hatta düşmanın nerde, nerelerde olduğu yanan köy ve kasabalardan, arşa yükselen dumanlardan anlaşılıyordu.

2 Eylül 1922'de sabah saat 08.30'da 5. Kafkas Tümeni Hatıplar Köyü civarından,

1. Önde 9. Alay, Muhabere Takımı, Karargâh Muhabere Kademesi, 1 Dağ Topu Bataryası,

2. Bunun arkasından 13. Alay Sahra Topu Bataryası

3. En geride 10. Alay, Topçu Cephane Kademesi ve Hücum Taburu olmak üzere hareket etti. Sırayla, Hatıplar-Kuşdemir-Derbent ve Akse (Uşak'ın kuzey tarafı) yönünde yürüdü. Keşif yapmak göreviyle görevli olan Süvari Bölüğü de en öndeydi.



Başkomutanlık Karargâhı, Genelkurmay Başkanlığı Karargâhı ve Batı Cephesi Komutanlığı Karargâhı da aynı gün Uşak'a gitmek üzere Dumlupınar'dan hareket etmişti. Uşak şosesi, birçok kafileler ve 23. Tümen birlikleriyle dolu olduğundan 5. Kafkas Tümeni Derbent'ten itibaren Uşak şosesinin kuzeyine alındı ve öğleden sonra saat 16.00'da Derbent civarında bir harabe önünde mola verdi.

Mola yerinde 5. Kafkas Tümen Komutanı Kurmay Albay Halit (Akmansü), aynı Tümenin Tugay Komutanı Kurmay Yarbay Ali Rıza Bey bir araya geldiler. Halit Bey Ali Rıza Bey'e, *"aldığım haberlerden ve (parmağı ile ilerdeki dumanları göstererek) şu dumanların yükseldiği yerlerde, perakende halinde düşman birlikleri olduğu açıkça anlaşılıyor. Bu kuvvetler, büyücek kuvvetler olabileceği gibi az ve başıboş kuvvetler de olabilir. Yürürken gözümüzü ve başımızı bu yönden ayırmamalıyız"* dedi.

Onlar böyle konuşurken birbiri arkasına üç haber geldi:

İlk haberi bir köylü getirdi. Halit Bey'e, *"Komutan Bey, bir Tümen kadar bir düşman birliği Murat Dağı'ndan Elma Dağı'na doğru yürüyüp gitmektedir."* Dedi.

İkinci haber, keşif için gönderilmiş olan Süvari Bölük Komutanı Yüzbaşı Sivaslı (Sakallı) Ahmet Bey'den gelen rapordu. Raporda miktarı tespit edilmeyen bir düşman birliği Murat dağlarından inerek Minkarip Köyü'nden Aşağı Karacahisar tarafına keşif kolu gönderildiğini, kendisinin de Süvari Bölüğü ile beraber Göğen Köyü'ne doğru gittiği bildiriliyordu.

Üçüncü haberi de 23. Tümen'in 69. Alayı'ndan bir subay getirdi. Subay, *"düşman Minkarip Köyü'ndedir. Alayımız ise Çarık Köyü'ndedir. Fakat Uşak'a doğru çekilme emri aldık. Biz çekiliyoruz"* dedi. Halit Bey, 69. Alay'dan gelen bu subaya, *"Tümenimiz gelinceye kadar siz bulunduğunuz yerleri terk etmeyiniz. Biz hemen yetişir, mevzileri sizden devralırız"* emrini verdi ve geri gönderdi. Subay gittikten sonra Tümen'e hareket emri verdi. Tümen yürüyüşe geçti. Saat 16.20'de Karlık Köyü'ne gelindi. Burada Halit Bey, Tugay Komutanı Ali Rıza Bey'i, 9. Alay Komutanı İbrahim Bey'i yanına çağırdı. İkisine birden;

"Miktarını bilmiyorsak da bir düşman birliğinin Karacahisar Köyü civarında, Kösur Vadisi'nde olduğu anlaşılmaktadır" dedikten sonra Tugay Komutanı Ali Rıza Bey'e, "Ali Rıza Bey, 9 ve 13. Alaylarla bir Dağ Top Takımını, sizin emrinize veriyorum. İlerdeki Süvari Bölük Komutanı ile temas ettiğiniz gibi 9. Alay'la Göğen Köyü'nden Kösur Vadisi'nin batısında Zap Köyü'ne geçiniz. Zap Köyü'nü ve buradaki Kepez Tepesi'ni işgal ediniz. Kösur Vadisi içine keşif kolları gönderiniz. İcabeden tatbikatı yerinde bizzat yapınız. Düşman ile irtibatı kaybetmeyiniz, lazım gelen tertibatı yerinde ve zamanında aldıktan sonra bana da bilgi veriniz." Dedi.

Ali Rıza Bey, emrine verilen birliklerle ve karargâhı ile Karlık Köyü'nden Göğen Köyü'ne doğru hareket etti. Saat 18.20'de 9 ve 13. Alaylarla Göğen Köyü'ne geldi. 18.30'da burayı geçen Ali Rıza Bey, 9. Alay'la saat 19.00'da Zap Köyü'nü ve Kösur Deresi'ni, 13. Alay'la da Kepez Tepesi'ni tuttu. Mevziye girdi.

Bu arada Tümen Komutanı Halit Bey de 10. Alay Hücum Taburu ile iki Dağ Topu Bataryası, Sıhhiye Bölüğü ve Karargâhı ile beraber Güven Köyü'ne gelmiş, tugayın ihtiyatı olarak burada kalmıştı.

Tugay Komutanı Ali Rıza Bey diyor ki, “Göğen Köyü’nden Zap Köyü’ne doğru geçerken, sağda ormanlar arasında bir Süvari Bölüğü’nü mevziye girmiş, bekler gördüm. Önce düşman zannederek hemen tedbir aldımsa da, yakından tanıdığım Süvari Bölük Komutanı Yüzbaşı Sivaslı Ahmet Bey’i gördüm. Erkek, mert, levent endamıyla bana doğru geliyordu. Geldi ve askerce bir selam verdikten sonra:

“Komutanım, dedi. Biraz önce beyaz bayrak sallayarak bir Yunan subayı yanıma geldi. Subay, ‘General Trikupis tarafından gönderildiğini, teslim şartlarını görüşmek üzere komutanımıza intizar ettiğini (gözlediğini/beklediğini) söyledi’ dedi. Bu subayı bir çavuş iki er muhafazasında Tümen Komutanımıza, Göğen’e gönderdim. Keşfe devam etmekle beraber bir çatışmaya meydan vermemek için kendim burada durdum, bilgilerinize arzeder, emirlerinizi beklerim”, diye ilave etti. Ali Rıza Bey devamla:

Ahmet Bey’den bu bilgiyi aldıktan sonra bir yandan Kepez Tepesi’ni ve Zap Köyü’nü tutar ve Kösur Vadisi’ni kapatırken, bir yandan dürbünle ilerdeki araziyi, Kösur Vadisi’nin iki sırtını gözetliyorum. Bu sırada yanıma bir posta neferi, yazılı bir emir getirdi. Emir Tümen Komutanı (5. Kafkas Tümen Komutanı) Halit Bey’dendi. Komutan, Süvari Yüzbaşı Ahmet Bey’in verdiği bilgiyi tekrar ediyor, önceden verdiği Zap Köyü’nü ve Kepez Tepesi’ni tutup Kösur Vadisi’ni kapatınız emrini tekrar ediyor. Sonra düşmanla kayıtsız şartsız teslim muamelesine başlamamı emrediyorlardı.”

Bu emir üzerine Ali Rıza Bey Tugay Emir Subayı Üsteğmen Kemal Bey’i (General Kemal Çakın) yanına çağırdı. Kemal Bey gelince,

*“Kemal Bey, yanınıza karargâhtan bir yedek subay ve bir çavuş alınız. Beraberce Zap Köyü’nde mevziye girmiş olan 9. Alay Komutanı Hüsnü Bey’in yanına gidiniz.*
*Hüsnü Bey’e karşımızda bulunan düşmanın teslim teklifinde bulunduğunu, bu nedenle herhangi bir çatışmaya meydan verilmemesini, kendiniz yedek subay ve çavuşla beraber Tümen Komutanı ile görüşmeye memur edildiğinizi, düşmana kayıtsız şartsız teslim olmalarını teklif edeceğinizi, kabul ederlerse silahtan tecrit ettirileceğini ve bana haber vereceğinizi söyleyiniz” emrini verdi.*
*“Neticeyi 9. Alay Kanalıyla bana ulaştırırsınız. Bu emri 9. Alay Komutanı Hüsnü Bey’e ulaştırdıktan sonra görevinizi yapmak üzere hareket edersiniz. Kendi mevzilerimizden ayrıldıktan sonra tedbirli ve dikkatli olunuz”* dedi.

## “Zito (Yaşasın) Kemal! Zito (Yaşasın) Türk!”

Bundan sonra Tugay Emir Subayı olan Kemal Bey izlenimlerini yazma özel hatıratında şöyle anlatıyor:

“Ben emri aldıktan sonra arkadaşlarımla beraber 9. Alay Komutanı Hüsnü Bey’in yanına geldim. Ali Rıza Bey’in emrini Hüsnü Bey’e tekrar ettim. Saat 19.30’du. Güneş batmıştı, hava kararmak üzereydi. Haritadan gideceğim yolu ve düşmanın bulunması gereken yeri tespit ettim. Arkadaşlarımla beraber mevzilerimizden hareket ederek düşmanın bulunduğu yere doğru yürüdük. Bir patikadan yürüyorduk. Fakat mehtap vardı.



Mehtaplı ve sessiz bir gecede meçhule doğru gidiyorduk. Ortalık aydınlık, fakat yolumuzun sonu meçhuldü. Arkadaşlarımı bilmem ama benim içimde tatlı bir korku vardı. Etrafta bizim çıkardığımız gürültüden, şurada burada öten böcek seslerinden başka bir şey yoktu. Hiçbir gece sessizlik tehlikenin, böcek nağmeleriyle mehtabın, dostla düşmanın, ölümle vatan ve millet sevgisinin tatlı bir munislikle kucak kucağa, sarmaş dolaş olduğu bu gece kadar, hem güzel hem heyecanlı hem de tehlikeli olamaz.

Talihe bakınız, bütün bir millet 2-3 yıldan beri harim-i ismetine (namus ocağına/vatanına) giren düşmanı boğmak için geceli gündüzlü çalışılıyor. Sonunda onu mağlup ediyor. Sonra da git şunun kulağından tut getir diye beni memur ediyor. Ben talihimin bana bahşettiği bu tarihi anı yaşamış olmanın sevinci içindeyim. Muharebe sahasında insan uzun zaman derin düşüncelere dalamaz, ya bir tüfek patlaması ya bir at kişnemesi veya bir taşın yuvarlanması, insanı hayat âleminden hakikat âlemine çeker. Bu kere de öyle oldu. Çavuşun bastığı yerden yuvarlanan bir kayanın çıkardığı ses beni düşünceler âleminden hemen gerçekler âlemine getirdi.

Dedim ya, dağın yamacında bir patika yoldan gidiyorduk. Yolumuz zaman zaman dik ve keskin kayalıklarla kesiliyordu. Yeni bir patika bularak oradan yürüyorduk. Dura yürüye, dura yürüye ve etrafımızı dinleye dinleye bir saatten fazla yürüdük. Bir ara nasıl oldu bilmiyorum. Yüksek olmayan bir kayanın üzerinden aşağı iner inmez kendimizi kalabalık bir düşmanın içinde bulduk. Hemen etrafımızı çevirdiler. Esir olduğumuzu sandım. Bir asker olarak ben düşmanın emniyet tedbiri alacağını, ileriye gözcüler, nöbetçiler dikeceğini, devriyeler çıkaracağını ve bizim önce vurup öldürmezlerse, nöbetçi ya da devriyelerle karşılaşacağımızı, sonra onlar vasıtasıyla komutanlarına götürüleceğimizi sanıyor ve ümit ediyordum.

Fakat düşman ümidimizin hilafına (tersine) hiçbir tedbir almamıştı. Ümitlerini kaybetmişlerdi. Moralleri bozulmuş ve şaşkın, karışık bir sürü haline gelmişlerdi. Zaten ümitlerini bizim gelmemize bağlamışlar, bizi bekliyorlarmış. Gündüzü andıran mehtaplı gecede bizi görür görmez:

-Zito Kemal, Zito Türk, Zito Kemal, Zito Türk (Yaşa Kemal, Yaşa Türk) diye bağrıştılar. Kulağıma Türkçe konuşmalar da geldi.

-Komutanınız nerde, beni onun yanına götürün dedim. Gayet güzel Türkçe konuşan biri yanımıza yanaştı.

-Buyurun sizi General Trikupis'in yanına götüreyim, dedi be önümüze düştü. Trikupis'i, düşman komutanını askerce selamladık. Tercüman vasıtasıyla ben kendimi tanıttım. 'Komutanın emirlerini kendisine tebliğe memur edildiğimi' söyledim. 'Kayıtsız şartsız teslim olunuz' dedim. Trikupis konuşmamı dünyada duyabilen derin bir ıstırabın zehirli sessizliği içinde dinledi. Kader baş eğen bir teslimiyetle:

-Evet, bunları biliyoruz. Teslim olmaktan başka çıkar yol yoktur (yanındaki subaylara dönerek) öyle değil mi arkadaşlar? Diye sordu. Onlar da:

-Evet, öyledir teslim olmaktan başka çıkar yol yoktur, dediler. Trikupis:
-Öyle ise kayıtsız şartsız teslim olmayı kabul ediyoruz, dedi ve Tümen Komutanınızı bekliyoruz. Ne zaman gelecekler? Diye sordu.

-Tümen komutanının gelmeden önce askerin silahından tecrit edilmesi lazımdır. Lütfen emir veriniz. Askerleriniz mermilerini çıkarıp belli bir yere koysunlar.

-Görüyorsunuz büyük bir kısmı silahlarını yollarda çıkarıp atmışlardır. Atmayanlar da şimdi şimdi silahlarını çıkarıp atarlar, dedi. Yunanca:

-Asker arkadaşlar, silahlarınızı, tabancalarınızı ve mermilerinizi (eliyle biraz ötede dere içinde bir yeri göstererek) şuraya bırakınız, dedi. Yirmi dakikada askerler, silahlarını derenin içinde gösterilen yere bıraktılar ve geri çekildiler. Asker silahtan tecrit edilmişti. Trikupis yine Yunanca (fakat tercümanla konuşuyorduk):

Askerler silahtan tecrit edildi. Şimdi sıra bizim silahlarımızı takdim etmeye geldi, dedi ve subayların tabancalarını gösterdi.

-Komutanımdan, general ve subayların da silahlarını almak hususunda bir emir almadım. Şimdilik sizinkiler kalsın, dedim. Trikupis:

-Komutanınıza teşekkür ederim, bu Türk alicenaplığıdır dedi. Hemen kısa bir rapor yazdım. Çavuşla, Tugay Komutanı Ali Rıza Bey'e gönderdim Kendisini beklediğimizi bildirdim. Aradan çok geçmedi. Bu sırada Ali Rıza Bey yola çıkmış, geliyorlarmış. Çavuşla yolda karşılaşmışlar, saat 22.00'de Elma Dağı'nın susuz Kösur Vadisi'nin yamaçlarında bize doğru gelen kara siluetler gördüm. En öndekine dikkat ettim. Tugay Komutanımız Ali Rıza Bey'i at üzerinde siluetinden tanıdım. Koşarak kendilerini karşıladım ve selamladım. Attan indiler, yanında Karargâh'tan bir Takım Süvari Birliği ile Karargâh Makineli Tüfek Bölük Komutanı İbrahim Bey vardı. Yürüdü, o zamana kadar ayağa kalkmış, bir araya gelmiş olan General Trikupis'in, yanındaki general ve albayların yanına geldi. Mağluplar büyük bir sessizlik ve teslimiyet içindeydiler. Ali Rıza Bey mağluplara elini uzatırken:

-Generaller ve albaylar üzülmeyiniz! Bu savaş talihidir. Savaşta yenmek kadar yenilmek de mukadderdir. Esasen Yunan milletinin ve onun içinden akıp gelen Yunan ordusunun memleketimizde bir işleri ve bir hakları yoktu. Biz haksızlığa uğradık. Biz haksızca tecavüzlere maruz kaldık. Netice Hakk'ın tecelli ve tezahüründen ibarettir. Vebal, menfaatleri uğruna masum milletleri çarpıştıranlarındır, değil mi general, dedi. Trikupis:

-Kendi hesabıma nu neticeden çok üzüntülüyüm. Vebal kimin olursa olsun, Yunanlıların veya İngilizlerin… Ama şu anda Türk'ün ve Türk ordusunun gösterdiği mucize karşısında, onların da şahsım kadar başları yerde, utanç duymakta olduklarını görür gibi oluyorum. Türk ordusunu gösterdiği mucizeden ve kazandığı büyük zaferden dolayı tebrik ederim, dedi. Ali Rıza Bey:

-Teşekkür ederim general, ama şu anda tüm Batı Anadolu'da yıkılan, yakılan köylerin, kasabaların ve şehirlerin, boğazlanan binlerce masum insanların, yapılan zulümlerin, kirletilen ırz ve namusların sorumlusu kimdir? Diye sordu. Trikupis sendeledi, başını salladı ve kekeleyerek:

-Bunu benim yaptığım sanılmasın! Ben birlikler üzerinde emir, komuta ve kontrolünü kaybetmiş bir komutanım! Söylediklerinizi başsız kalmış, perakende askerler yapıyorlar! Buna üzülüyorum. Ama elimden ne gelir? Diye cevap verdi.
Saat 23.00'ten itibaren 9 ve 13. Alaylardan gelen birliklerle, esir subay ve askerler, kafileler halinde Kösur Deresi'nin içinde güneye doğru sevk edildiler. Hasta ve Yaralılar sağlamlardan ayrıldı. Sağlam askerler muhafız birliklerinin nezaretinde doğruca Uşak'a gönderildi. Hasta ve yaralılar ise alelacele temin edilen atlar ve köylülerden temin edilen kağnılarla önce Göğen Köyü'ne, burada ilk tedavileri yapıldıktan sonra aynı vasıtalarla Uşak'a gönderildiler.

Başlarında Trikupis olduğu halde diğer general, albay ve küçük rütbeli subaylar Ali Rıza Bey'in nezaretinde atlara bindirilerek Kösur Deresi'nden Göğen Köyü'ne doğru yola çıkarıldı. Yolda Zap Köyü'nün kenarında General Trikupis:

-Birkaç günden beri ağzıma bir şey koymadım. Acaba yiyecek bir şey bulunur mu? Diyerek ekmek istedi. Anadolu'yu istilaya gelenler, Anadolu halkından ekmek dileniyordu. Kendisine peksimet ikram edildi. Ali Rıza Bey:

-Generali birkaç günden beri biz de doğru dürüst bir şey yemedik! İaşe ikmalimizi Yunanlıların bırakıp kaçtığı depolardan yapıyoruz. Hatta size ikram ettiğimiz şu peksimet de sizindir. Onun için kendi malınız gibi yiyiniz! Peksimet için teşekküre lüzum yoktur. Ama şu karpuza teşekkür edebilirsiniz, diyerek Zap köylülerinin getirmiş olduğu, soyulmuş bir karpuzu da ikram etti.

Trikupis hem ikram edilenleri yiyor, hem acı acı tebessüm ediyordu. Saat 24.00 civarında General Trikupis ve yanındakiler Göğen Köyü'nde bulunan 5. Kafkas Tümeni Komutanı Kurmay Albay Halit Bey'in yanına getirildiler. Bu arada, 3 Eylül 1922'de saat 18.00'den 23.00'e kadar Kösur Deresi'ndeki Yunan birlikleri peyderpey esir edilmişlerdi. Bunlardan:

a) Bir kısmını İstihkâm Yüzbaşı Celal Bey almıştır.

b) Bir kısmını 23. Tümen'in 69. Alay'ına mensup olan 1. Tabur Komutanı Yüzbaşı Nihat Bey (Ok) esir almıştır. Nihat Bey'in esir aldıkları: 2 General (isimlerini bilmiyoruz), 100 kadar subay, 600 kadar er, 82 baş hayvandır. Fakat bunların arasında General Trikupis yoktur. Fakat sonra Celal ve Nihat Beyler Trikupis'i biz esir ettik demişlerdir. Zaten Trikupis esir oluncaya kadar Trikupis'in kim olduğunu bilen bilse bile, orada olduğunu bilen yoktu.

c) Bir kısmını da 5. Kafkas Tümeni'ne bağlı Tugay Komutanı Kurmay Yarbay Ali Rıza Bey ile Emir Subayı Kemal Bey (Çakın) esir almıştır. Bunlar arasında şunlar vardır:

1. Yunan 1. Kolordu Komutanı iken, son hafta içinde Yunan Orduları Başkomutanı tayin edilen, fakat komutanlık tayin emri kendisinin değil, Mustafa Kemal Paşa'nın eline geçen General Trikupis,

2. Yunan 2. Kolordu Komutanı General Diyanis,

3. General Diyanis'in Kurmay Başkanı Albay Yuvanis,

4. İlk defa İzmir'e çıkan Yunan 13. Tümeni ve Komutanı Albay Miryanidis,

5. 391 çeşitli rütbede subay,

6. 4.385 er,

7. 5.000 silah,

8. 100 makinalı tüfek,

9. 12 dağ topu,

10. 1.000 sandık top mermisi,

11. 10.000 sandık tüfek mermisi."

## Ahmet Çavuş Anlatıyor

Yukarıda anlatıldığı gibi, Trikupis ve beraberindekilerin teslim şartlarını görüşmek üzere; Tugay Komutanı Ali Rıza Bey tarafından Tugay Emir Subayı Üsteğmen Kemal Bey, bir yedek subayla ve bir çavuş görevlendirilmiştir. Bunlar, aldıkları emre göre önce Zap Köyü'nde mevziye girmiş olan 9. Alay Komutanı Hüsnü Bey ile görüşecekler, sonra Trikupis'in yanına gideceklerdi. Bu öncü ekibin içindeki Çavuş Ahmet daha sonra yaşadıklarını (biraz abartılı olarak) şöyle anlatmaktadır:

"(…) Keşif için üç kişi dağa tırmanmaya başladık. Yanımda saatli, tetikli, fitilli olmak üzere 11 bomba vardı. Arkamızdan da kırk kişi yollayacaklardı. Alaca karanlıkta tepenin bir boyun noktasına vardığımız zaman, 5-10 subayın oturduklarını gördüm. Derhal bombalardan birisini yakalayarak, 'davranmayın, teslim olun' diye haykırdım. Hepsi ellerini kaldırdılar. Arkadaşlarım da yanıma gelmişlerdi. Ben önümüzde duran bir subayın atını yularından yakalayarak çektim. Sordular:

-Ne kadar kuvvetiniz var? Dediler.

-Üç ordu dedim. Tamamen kuşatma altındasınız. Ya teslim olacaksınız, ya sizi grup ateşine vereceğiz.

-Hangi kıtaya kumanda ediyorsun? Dediler.

-Alay kumandanıyım, dedim. Rütbemi sordular.

-Başçavus, dediğim zaman hepsi hayret içerisinde kalmışlardı. Hayretlerini gidermek için devam ettim:



-Bizde Onbaşıdan fırka (tümen) kumandanı bile var dedim. Onlara, torbalarımızdan peksimet çıkararak verdik. Onlar da bize, bol bol sigara ikram ettiler. Ceplerimizi doldurduk. Biz onları böylece esir aldıktan epey sonra Kaymakam Hüseyin Hüsnü Bey'le Tabur Komutanımız Fuat Bey geldiler. Hüseyin Hüsnü Bey, esir subayların içerisinden birisini, eliyle işaret ederek bana sordu:

-Bu subayın kim olduğunu biliyor musun?

-Ne bileyim dedim. Elin düşmanı… Babamın oğlu değil ya!.. Fuat Bey'in gözleri faltaşı gibi açılmıştı:

-Trikupis, Trikupis diye haykırdı. Yunan Başkomutanı… Trikupis'i Uşak'a kadar getirdik. Orada bana bir İstiklâl Madalyası yazdılar. Trikupis'in elbiselerini de bana hediye ettiler. Geçen seneye kadar bu esvapları giyerdim. Şimdi bunlar azıcık eskidi. Sokağa pek gelmiyor. Evde saklıyorum."

## Trikupis'le Birlikte Kimler Esir Alındı?

Trikupis ile birlikte esir alınan Yunan generalleri ve üst düzey komutanları hakkında anılarda ve kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Prof. Dr. Uğur Üçüncü'nün yaptığı bir çalışmaya göre; dönemin Türk basınında, mesela 7 Eylül 1922 tarihli Vakit Gazetesi'nde yer alan haberde; 5 Eylül tarihli Rauf Bey'in bir telgrafından hareketle General Trikupis'le birlikte esir alınanlar hakkında da bilgiler veriliyordu. Buna göre, General Trikupis 2 Eylül akşamı Uşak civarında 2. Kolordu Komutanı General Diyenis, Genelkurmay Başkanı Albay Vasilekopulos, Kurmay Albay Nerenemis, Levazım Reisi Albay Tirvitis, 13. Tümen Komutanı Kiyapiyalis ile birlikte esir edilmişti.

Genelkurmay belgelerine göre ise Trikopis haricinde esir alınan Yunan üst düzey komutanları şu isimlerdi: 2. Kolordu Komutanı Diyenis, Genelkurmay Başkanı Albay Yuvanis, Albay Vasilekopolis, 13. Tümen Komutanı Albay Vandanis, 2. Kolordu Levazım Reisi Nirotis ve Albay Katiyas.

Yunan esirleri 5. Tümen tarafından teslim alınmıştı. Bunlardan başka bir Kolordu Erkan-ı Harbiye Reisi ile 96 subay da yaklaşık aynı zamanda 23. Tümen tarafından esir edilmişti. 1. Ordu Komutanı Nurettin Paşa'nın bildirdiğine göre bu iki esir kafilesinde 120 subay ve 3.000 asker bulunuyordu. 6 Eylül 1922 tarihli Yeni Adana gazetesine göre ise 10.000 er, erkân-ı harbiyesi (kurmay subayları) ile beraber 2 general, 4 tümen komutanı esir edilmişti. Mustafa Kemal Paşa sadece esir alınan subay sayısını 300 olarak vermiştir. Babalık Gazetesi muhabirlerinden Samizade Süreyya, Yunan karargâhının esir edilmesi ve Trikupis ile ilgili gözlemlerini 3 Eylül 1922 tarihinde gazetesine göndermişti. Ona göre, 2 Eylül sabahı 5.000 kadar Yunan esiri ele geçirilmişti. Bunlar arasında bir Güney Cephesi Komutanı Trikupis olmak üzere 2 de general vardı.

Mustafa Kemal Paşa'nın talimatı doğrultusunda, esir alınan Yunan komutanların Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) vasıtasıyla ailelerine bildirilmişti. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin 6 Eylül 1922 tarihinde Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'ne (Kızılhaç) çektiği telgrafta üst düzey esirlerin isimleri şöyle sıralanmıştır:

*"Türk ordusu tarafından esir edilen aşağıdaki general ve büyük rütbeli subayların sağlıkları yerinde olup, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın misafiri bulunduklarının ailelerine bildirilmesi rica olunur:*

*General Trikupis, Kurmay Albay Nerenemis, 2. Kolordu Komutanı General Diyenis, Genelkurmay Başkanı Vasilikopolis, Levazım Reisi Albay Tirdidis, 13. Tümen Komutanı Albay Kiyapiyalis."*

Kızılay'ın bu telgrafına Kızılhaç'tan cevap 9 Eylül 1922'de gelmiştir. Telgrafta, Yunan Başkomutanı General Trikupis'in sağlığının yerinde olduğunun ailesine bildirildiği ve "ailesinin de afiyette bulunduğunun kendisine bildirilerek karşılıklı bilgi alınmasının rica olunduğu" ifade edilmiştir.

## Trikupis Mustafa Kemal Paşa'nın Huzurunda

Mustafa Kemal Uşak'a girdiğinde bir süre önce Kral Konstantin'in kaldığı zengin bir iş adamına ait konakta misafir ediliyordu. Daha sonra kentten geçerken yine o konakta kalan Grace Ellison'un belirttiğine göre, Konstantin hava saldırılarından korktuğu için konağın yeraltındaki bir dairesine yerleşmişti. Mustafa Kemal ise üst katta oturmayı yeğlemişti.

Mustafa Kemal Paşa, Yunan Başkomutanı'nı, yanında genç gazeteci Ruşen Eşref (Ünaydın), Cevdet Kerim İncedayı, yaverleri Cevat Abbas (Gürer) ve Muzaffer (Kılıç) ile Onbaşı rütbesi ile orduda görev almış olan Halide Edip (Adıvar) Hanım olduğu halde kabul etti. Yunanlıların yaptıkları tahribat ve zulme rağmen büyük bir hoşgörü ile davranan Mustafa Kemal Paşa,

yenik düşürdüğü düşman Başkomutanının elini sıkıp kendisine sigara ve kahve ikram etmiş ve *"Oturun General, yorulmuş olacaksınız. Napoleon da bir savaş kaybetti. Savaş bir talih oyunudur General! Bazen en yeteneklisi de yenilir. Siz görevinizi yaptınız. Sorumluluk talihten geliyor. Üzüntü duymayınız!*" diye onu teselli etti.

Yıllar sonra Trikupis ile bir görüşme yapan Hıfzı Topuz'un verdiği bilgilere göre Mustafa Kemal teselli edici bu sözlerle yetinmeyip Trikupis'in İstanbul'da bulunan eşine Kızılay aracılığıyla haber ulaştırabileceğini, Atina'ya da mesaj gönderebileceğini belirtmişti. Trikupis ve onunla birlikte esir alınan yüzlerce Yunan subay ve eri trenle Ankara'ya getirilerek Sarıkışla'da gözetim altına alındılar. Mustafa Kemal Yunan Başkomutanı'nın eşyaları arasında bulunan kılıcını savaşın çok anlamlı bir hatırası olarak Milli Savunma Bakanı Kazım Özalp'e göndermiştir.

Gazeteci Falih Rıfkı Atay "Çankaya" isimli eserinde Mustafa Kemal Paşa ile Trikupis arasında Büyük Taarruz'un gelişimine dair şu konuşmayı nakletmektedir:
*"Uşak'ta esir Başkomutan Trikopis'le General Denis'i karşısına getirdikleri zaman, kendisi de bu kadar kolay ve çabuk zaferin merakı içinde idi. Onları dostça yanına aldı ve meslektaşça konuştu. General, bir ucu Afyonkarahisar'da, öbür ucu Kütahya'da bulunan bir Türk ilerleyişinin bir anda kesinleşerek hızla daraldığını, etraflarını git gide üçgenlemesine kapladığını ve sonunda kendilerini bir dağın eteğine doğru sürdüğünü söyledi!*

*- Böyle bir şeyin olacağını anlamadınız mı?*
*Trikopis taarruzun son dakikaya kadar iyi gizlenebilmiş olduğunu itiraf etti. Kendisinin yüksek yaylada tedbirler alınmaksızın barınılamayacağını yüksek makamlara anlatamadığını söyledi. Ordularını kuşatan üçgen darala darala öyle bir kerteye gelmişti ki bir yamacın eteğine dalmışlardı.*

*- O zaman kadar toplarımızı az çok kullanarak geri çekiliyorduk. Fakat sırtımız o yamaca dayatıldıktan sonra kıpırdamaklığımıza imkan kalmamıştı. O sırada işleyemez bir darlığa geldik. Ancak ellerimizdeki tüfekleri kullanabiliyorduk. Sonunda bir an geldi ki tüfeklerin bile işleyemediği bir darlığa düşürüldük. Süngüler parlamaya başladı. Arkamız, önümüz, her yanımız süngü! Böylece artık iş bitmişti. Atımı bile bulamıyordum. Yaya olarak ormanlar içine düştük.*

*Sonra sordu:*

*- Siz bu harbi nereden idare ediyordunuz?*

*- İşte tam o süngülerin parladığını söylediğiniz yerde askerlerin arasında idim.*

*- Harp böyle kazanılır. Yoksa beş yüz elli kilometre uzakta durum gözle görülüp hüküm verilmeksizin, bir harita üzerinde pergelle ölçülerek yattan idare edilmez, dedi."*

## Trikupis Teslim Sonrasını Anlatıyor

"Uşak dışında esir olup, o zamanki Türk Ordusu Komutanı İsmet Paşa'nın (sonradan Türkiye Cumhurbaşkanı olmuştur) dairesine (Karargâhına) götürüldüm; o da beni Mustafa Kemal'e götürdü. Mustafa Kemal'in odasına girdiğim zaman o, ayağa kalkarak dostane bir şekilde beni karşıladı ve Fransızca hitap ederek şunları söyledi:

-Unutmayın ki, Napoleon da esir olmuştu.

-Siz görevinizi tam olarak ve sonuna kadar yaptınız, biz de sizi takdir ve size hürmet ediyoruz.

-Siz burada esir değil, misafirsiniz.
Sonra bana sordu:
-Küçük Asya Orduları Komutanlığı'na tayin edildiğinizi biliyor musunuz?

Ben cevap verdim:
-Hayır!

Malum olduğu üzere Türk ordusunda telsiz vardı ve taarruz sırasında dışardan haber alıyordu.
Ne olursa olsun, 5 Eylül 1922 tarihli Atina gazeteleri şu haberi veriyordu:

'Tuğgeneral Trikupis Küçük Asya Orduları Komutanlığı'na tayin edilmiştir. Kendisi savaş sahasındaki cesaretinden dolayı Tümgeneralliğe terfi ettirilmiştir.'

4 Eylül 1922'de Resmi Gazete'de benim Küçük Asya Orduları Başkomutanlığı'na tayin emrim yayımlanmıştı ve bunda şöyle deniyordu:

'İçinde bulunduğumuz yılın 4 Eylül günü Kraliyet iradesi ve Milli Savunma Bakanı'nın tasvibiyle, bakanlık emrine alınan Tümgeneral Hacıanesti'nin yerine Tuğgeneral Nikolaos Trikupis Küçük Asya Orduları Komutanlığı'na getirilmiştir.'

Savaş alanlarında gösterdiğim cesaret hakkındaki sözler ise bu emirde yoktu; zira herhalde felaket ve Küçük Asya'daki ordumuzun dağıldığı öğrenilmişti.

Fakat sonraları, 1927 yılında bu rütbeyi aldım. 9 Haziran 1927'de imzalanan tümgeneralliğe terfiim emri aynı yıl ve ayın 11 tarihli Resmi Gazetesi'nde yayımlanmıştı.

Uşak'tan Ankara'ya ve oradan da Ankara'nın kuzeydoğusunda ve Küçük Asya'nın ortasında bulunan Kırşehir'e götürüldüm. Buraya diğer generaller (Diyenis, Dimaras ve Kladas) ile birçok subay da getirilmişti.

Orada, aslen Teselya'nın Larisa (Yenişehir) şehrinden olan ve Yunanca bilen bir Türk albayının sıkı nezareti altındaydık.
Günün birinde ikimiz konuşurken bana:

-Birkaç güne kadar, dedi, bizden ayrılacaksınız! Ben sordum:
-Ne oldu?

-Türk hükümeti, Yunan hükümetinden Trakya'da esir olan General Cafer Tayyar'ın (Eğilmez) iadesini istedi. Yunan Hükümeti de mukabilinde sizi istemiş.

Birkaç gün sonra aynı Türk albayı bana şöyle dedi:
-Türk hükümeti, General Cafer Tayyar'a karşılık, Trikupis hariç, herhangi bir Yunanlı generali vermeye razı olduğunu bildirdi.

Bu suretle, sonuçta General Kladas esaretten kurtuldu.
Esaret bir yıl devam etti.
General Diyenis, Dimaras ve Kladas Konsey Başkanlığı'nın kararı üzerine Atina'ya vardıkları zaman terhis edildiler, ben ise Milli Savunma Bakanlığı emrine verildim.

Her Milli Savunma Bakanı değiştiğinde huzuruna çıkıp, savaş esiri olarak divanı harbe verilmemi istedim.

Fakat her müracaat ettiğim bakan, beni övdükten sonra şunları söylüyordu:
'Talebiniz genel hükümlere girer ve şimdiki halde Bakanlık Konseyi'ne dahil olduğunuz için bu isteğiniz reddedilecektir.'
Bu amaçla yaptığım bütün müracaatlar bu şekilde sonuçsuz kaldı.

O bakanın yanında General Kondilis de vardı ve o da benim isteğimi reddetti.

Ben o zaman, şikâyet yollu bütün müracaatlarımın reddedildiğini ve fakat bunun beni tatmin etmediğini söyledim. General bana şu cevabı verdi:

'Yalnız bizim değil, size karşı Türklerin bile büyük bir saygısı var. Sekiz gün önce Türk sefirini gördüm, bana Mustafa Kemal'in kendisiyle Yunanistan hakkında yaptığı bir konuşmada şunları söylediğini bildirdi: 'Bütün Yunan generalleri arasında en çok korktuğum Trikupis'tir.' Yani görüyorsunuz ki, yalnız bizim değil, Türklerin bile size karşı saygıları var.

Bu konudaki sabırsızlığım o dereceye vardı ki, bir gün Milli Savunma Bakanlığı'nın adli kısmına giderek, oradaki subaylara benim savaştaki harekâtım hakkında dava açmak üzere celpname hazırlayıp hazırlamadıklarını sordum; bu suretle Divan-ı Harp'te isteğimin kabul edileceğini sanıyordum.

Bana orada da boşuna zahmet edeceğim, zira bazı deliller göstersem de bunların asılsız olduğunun ispat edileceği cevabı verildi.

Nihayet sabrım tükenerek 18 Haziran 1924'te Milli Savunma Bakanlığı'nın Zat İşleri Müdürlüğü'ne bir müracaat yaptım. Bu müracaatım gazetelerde yayımlandı.

Ben Divan-ı Harp'e verilmek istiyordum. Ama bu gayretim de sonuçsuz kaldı. Fakat bir süre sonraki hükümet isteğimde haklı olduğumu kabul etti. Önce bana kıdem sırama göre Tümgenerallik rütbesi verildi, sonra Milli Savunma Bakanlığı emriyle itaatsiz subayların sorguya çekilmesi ve daha sonra bunların ordudan ihraç edilmesi için bir Generaller Meclisi kuruldu."

## Türk Basınına Göre Trikupis'in Serüveni

Prof. Dr. Uğur Üçüncü, Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi'nde yayımlanan (Sayı: 51, Mayıs, 2019) "Yunan Başkumandanı ve Karargâhı'nın Esir Edilmesi" başlıklı makalesinde Trikupis ve arkadaşlarının esir edilmeleri ve sonrasındaki gelişmeleri arşiv belgeleri ve Türk basınına yansıyanları esas alarak önemli bir çalışmaya imza atmıştır. Trikupis'in ve onu esir alan Türk askerlerinin anılarından bu süreci yukarda ayrıntılı bir şekilde verdik. Bu bölümde ise gelişmeleri ve basına yansıyanları Sayın Üçüncü'nün çalışmasından özet olarak aşağıda vereceğiz:

Türk basını tarafından, Yunan ordusunun 1. Kolordu Komutanı olan Trikupis'in Başkomutanlığa getiriliş öyküsü, esareti ile eşzamanlı olarak kamuoyuna duyurulmuştur. Haberlere göre, Yunan ordusu Dumlupınar (Başkomutanlık ) Meydan Muharebesi yenilgisinin ardından Uşak istikametine çekilmişti. Yunan kuvvetlerinin başında bulunan Yunan komutanları yenilgilerinden dolayı bir muhasebe yapmak ve bundan sonra nasıl bir yol izlemek gerektiğini görüşmek üzere aralarında bir toplantı yapmışlar ve yenilginin asıl sorumlusunun Başkomutan Hacı Anesti (Hatzianestis) olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardı. Komutanlar, Hacı Anesti'nin Başkomutanlıktan azlini ve yerine General Trikupis'in getirilmesi kararını aldılar. Alınan bu karar Atina'ya bildirildi. Atina Hükümeti ilk olarak Hacı Anesti'yi görevden almış, Başkomutanlığa 4 Eylül 1922 tarihinde Trikupis'i getirmiştir.

Yunan basını bu değişikliğin, Yunan ordularında olumlu bir etki yarattığını yazmıştı. Atina'da bu değişikliğin Yunan askerlerinin teskin edilmesinde ve maneviyatlarının yükseltilmesinde etkili olacağına inanılıyordu. 7 Eylül 1922 tarihinden itibaren Türk basınının büyük ilgi gösterdiği bu atama yapıldığında Trikupis Türk ordusunun elinde esir idi.

Türk basınından anlaşılacağı üzere Yunan Generali Trikupis'in 2 Eylül 1922'deki esaretinden Yunan Hükümeti'nin haberi olmadığı gibi; Trikupis'in de Yunan orduları Başkomutanlığı'na atandığından haberi yoktu. Trikupis Başkomutan olduğunu, 6 Eylül 1922'de Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna gerildiğinde ondan öğrenmişti. General Trikupis, Türk ordusu tarafından esir edildiği zaman henüz Başkomutan tayin edildiğine dair emri almadığı için kendisini "1. Kolordu Komutanı" olarak tanıtmaktaydı. Nitekim 3 Eylül'de resmi tebliğ yayımlamış olan Hacı Anesti de General Trikupis'in esaretinden habersizdi.

Esir Yunan komutanlarına Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla oldukça nazik davranıldığı da Türk basınına yansıyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın 3 Eylül tarihinde Ankara'ya gönderdiği bir telgrafta bu durum açıkça görülmektedir. Telgrafta Mustafa Kemal Paşa, *"esirlerle görüştüğünü, kendilerini teselli ettiğini ve ailelerine sağlık haberlerini bildirmelerine izin verildiğini"* yazmaktadır.

M. Kemal Paşa'nın telgrafında belirttiği gibi esir generallerin aileleriyle temasa geçilmiştir. Bu doğrultuda esir Yunan komutanlarının sağlık durumları Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'ne 6 Eylül 1922'de yazdığı (yukarıya aldığımız) bir telgraf vasıtasıyla ailelerine bildirilmiştir.

## Generallerin Esareti Yunanistan'da Şok Etkisi Yapıyor

Türk basınında çıkan haberlere göre; Trikupis'in ve üst düzey Yunan subayların esir edildiği haberi Yunan basınında şok etkisi yapmıştı. Yuna basını 6 Eylül 1922 sabahı itibarıyla ilk olarak bu haberi yalanlama yoluna gitti. Hatta sanki Trikupis görevdeymiş gibi "cepheden raporlar geldiği" iddialarına yer vermiştir. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin 8 Eylül tarihli sayısında, 6 Eylül tarihiyle Atina telsizinden "Trikupis'in Raporu" başlığıyla verilen haber bu mealdedir. Haberde Yunan gazetelerinin istihbaratına göre yeni Yunan Başkomutanı Trikupis'in Yunan ordusunun vaziyeti hakkında hükümetine bir rapor gönderdiği ifade edilmekteydi. Oysaki Trikupis 2 Eylül tarihinde Türk ordusuna esir olmuştu. Gerçi Trikupis esir olmadan hemen önce Hacı Anesti'nin görevden alınmasına dair bir raporu arkadaşlarıyla beraber Yunan hükümetine göndermişti. Gazetede belirtilen raporun bu olduğu düşünülse bile sorun ortadan kalkmamaktadır. Çünkü Trikupis bu raporu yazdığında Yunan Başkomutanlığı'na henüz getirilmemişti. Trikupis'in bu raporu Türk ordusunun elinde esir iken yazdığı da düşünülebilir. Fakat böyle olsaydı, Türk basınında bu şekilde haberler çıkardı. Dolayısı ile bu haberden, Yunanlılar tarafından Trikupis'in esaretinin ya henüz öğrenilmediğini ya da haberin esareti saklamak amaçlı olduğu tahmin edilebilir.

Yunan basınında 6 Eylül akşamı ve 7 Eylül sabahından itibaren Trikupis'in esir olduğu itiraf edilmeye başlanmıştır. Rumca gazeteler, esir edilen General Trikupis'in yerine General Palimenekos'un getirildiğini bildirmiştir. Ardından Türk basınında Yunan ordusunun yeni Başkomutanı hakkında haberler çıkmaya başlamıştır. Açıksöz Gazetesi'nin (11 Eylül 1922) Atina'dan aldığını iddia ettiği habere göre yeni Yunan Karargâhı Midilli'de kurulacaktı. İkdam Gazetesi (8 Eylül 1922) ise General Polimenekos hakkında kısa bir bilgi yayımlamıştır. Gazeteye göre Başkomutan geçen sene Kütahya'yı işgal eden 3. Yunan Kolordusu Komutanı idi. Polimenekos, General Populas'ın Başkomutanlıktan ayrılmasından sonra kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştı.

Bütün bu gelişmelere rağmen Yunan resmi tebliğlerindeki imzalar bakımından durum şöyleydi: 5 Eylül tarihli Yunan resmi tebliği İzmir basınında halen Asya-yı Suğra (Küçük Asya/Anadolu) Ordusu Komutanı Hacı Anesti imzasıyla çıkmaktaydı. Bu tarihlerde esareti nedeniyle Trikupis'in herhangi bir imzalı resmi tebliği yoktur. 6 Eylül tarihli Yunan resmi tebliği ise İstanbul ve İzmir basınında farklı imzalarla çıkmıştır. İkdam Gazetesi 6 Eylül tarihli Yunan resmi tebliğini "Hacı Anesti", Peyam-ı Sabah ve Şark Gazeteleri "Asya-yı Suğra Ordu Komutanı Polimenekos" imzasıyla, Vakit Gazetesi ise "imzasız" olarak vermiştir. Bu tarihlerde Yunan resmi tebliğlerinin kimin ismiyle yayımlanacağı konusunda bir belirsizlik olduğu açıktır. Bu belirsizlik, Trikupis ve arkadaşlarının esaretinin Yunanistan'da da kesin olarak öğrenildiği tarih olan 7 Eylül'den itibaren ortadan kalkacaktır. Artık Yunan resmi tebliğleri yeni "Başkomutan Polimenekos" imzasıyla yayımlanacaktır.

## Trikupis'in Özel Eşyalarına Ne Oldu?

Trikupis ve beraberindeki üst düzey Yunan komutanları Türk ordusuna teslim oldukları zaman, General Trikupis'in özel eşyaları da ele geçirilmişti. Özel eşyalarla ilgili haberler Tük basınına 10 Eylül 1922'den itibaren yansımaya başlayacaktır. Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Trikupis'in ele geçen eşyaları arasında bulunan kılıcını Milli Savunma Bakanı Kazım (Özalp) Paşa'ya harp hatırası olarak hediye etmiştir. Kılıç, Mustafa Kemal Paşa'nın bir tezkeresiyle Ankara'ya gönderilmiştir. Basında kılıcın şekli hakkında şu bilgi verilmiştir: *"Bu kılınç Yunan Generallerinin kullandıkları kılınçlar nev'indendir. Kabzasında bir Yunan arması vardır."*

İstikbâl Gazetesi'nde de aynı doğrultuda bir haber çıkmıştı. Fakat bu haberde kılıcın yanlışlıkla *"Hacı Anesti'ye ait olduğu"* belirtiliyordu. *"Hacı Anesti'nin Kılıcı Ankara'da"* başlıklı ve İstikbâl Gazetesi'nin Ankara muhabiri Osmanzade Hamdi Bey'in bir telgrafına dayanan haber şöyleydi: *"Muzmahil (darmadağın olmuş) düşman ordusunun hezimetinin derecesini düşününüz ki, Başkumandanları Ma'hûd (bilinen) Hacı Anesti Uşak'tan kaçarken kılıcı ile av köpeğini alamamıştır. Altın kabzalı olan ve üzerinde sal'ıb (haç) resmi bulunan bu kılıç istiğnam (ganimet) edilerek Ankara'ya getirilmiştir."* Yeni Adana ve Vakit gazeteleri de 8 Eylül 1922 tarihiyle Ankara'dan aldıkları telgraflar merkezinde aynı haberi vermişlerdir.

Haberde görüleceği üzere Hacı Anesti'nin Uşak'tan kaçarken köpeğini ve kılıcını bırakıp kaçtığı iddia edilmiştir. Oysa Yunan eski Başkomutanı Hacı Anesti Türk taarruzu süresince İzmir'de bulunmuş, cepheye hiç gelmemiştir. Birkaç kere cepheye gitmek istese de bunu gerçekleştirememiştir.

Yunan Başkomutanı General Trikupis'in kılıcından başka Dumlupınar'da terk ettiği otomobil ve hayvanları da Türk ordusu tarafından ele geçirilmiştir.

## Kazım Özalp Paşa Kılıcın Hikâyesini Anlatıyor

*Kazım (Özalp) Paşa, Büyük Taarruz, Başkomutanlık Meydan Muharebesi ve Takip Harekâtı sırasında Milli Müdafaa Vekili'dir (Milli Savunma Bakanı) ve Ankara'dadır. Anılarında zafer haberinin alınışını, kılıcın hikâyesini ve esirlerin Ankara'ya getirilişinde yaşananları şöyle anlatıyor:*

*"30 Ağustos günü Dumlupınar'da Başkumandanlık Meydan Muharebesi yapıldı. Burada düşman her taraftan sarılarak tam bir hezimete uğradı. Yunan ordusu ölü, yaralı ve kısmen de esir olmak üzere perişan oldu. Son anda başkumandanlığa getirdikleri Trikopis de esirler arasında idi.*

*3 Eylül'de Büyük Millet Meclisi önünde büyük gösteriler yapıldı. Gece fener alayları oldu. Keçiören'deki evimin önüne gelen halk topluluğu, sevinç içinde ordunun zaferini tebrik ediyordu. Ordu bir yandan düşmanı takip ederken, bu hareket süresince hizmeti görülenler terfi ettiriliyor ve mükâfatlandırılıyordu. Ben Korgeneralliğe terfi ettim. Mustafa Kemal Paşa'dan aldığım telgrafta, hem terfiimi tebrik ediyor, hem de esir edilen Yunan Başkumandanı Trikopis'in kılıcını bir hatıra olmak üzere bana gönderdiğini bildiriyordu. (Bu kılıç sonradan tarafımdan İstanbul'da bulunan Askeri Müze'ye hediye edilmiş olup, halen orada bulunmaktadır). Büyük Taarruz'un ilk günlerindeki Yunan mağlubiyeti üzerine, Hacı Anesti, ordusuna emir veremeyecek bir vaziyette kaldığından, Yunan Hükümeti'nce görevinden alınarak, Afyon cephesinde Kolordu Kumandanı olan ve muharebeyi idare eden Trikopis'in Başkumandanlığa tayin edildiği ilan olunmuştu.*

*Yunanlılar mütareke için, İtilaf Devletleri'nin aracılığına danıştılar. Müttefik devletlerin İzmir Başkonsolosları telsiz ile Başkumandan'dan görüşme istediler. Mustafa Kemal Paşa delegelerini Ankara'ya göndermelerini, cevap olarak bildirdi. Diğer taraftan İzmir'e giren süvari kumandanı Mürsel (Bakü) Paşa, 9 Eylül 1922 saat 10.30'da kıtalarımızın İzmir'i işgal ettiklerini (kurtardıklarını) telsizle Ankara'ya bildirdi. Yunanlıların ümidi İtilaf Devletleri'nin müdahalesinde kalmıştı. Hâlbuki bunu gerçekleştiremediler. Bütün orduları bozulmuş ve dağılanlar da kısım kısım esir olmuştu. Esirlerin çoğu Ankara'ya getirildi ve buradan da değişik yerlere yollandı.*

*Anadolu'nun zaferi İstanbul'da büyük bir sevinçle karşılandı. Türkler bayram yaparken, Rumları teessür (üzüntü) kaplamıştı. İşgal Kuvvetleri ve İstanbul Hükümeti'nin inzibatları, nümayişçileri (göstericileri) dağıtamıyorlardı. Yunanlılar mağlubiyetlerini tamamen açıklamışlardı. Kral Konstantin bir beyanname yayımlayarak, felakete alışmayı bütün Yunan milletine tavsiye ediyordu…*

*24 Eylül'de Ankara'ya esir olarak gelen General*

*Trikopis ile diğer Yunan subaylarını, halkın herhangi bir tecavüzünden korumak için, treni istasyon dışında durdurdum. Bunlar şehir dışındaki yollardan Sarıkışla'ya gönderildiler. İki gün sonra Sarıkışla'ya gittim. Orada Trikopis'le görüştüm. General benim kim olduğumu bilmiyordu. Rahatının nasıl olduğunu ve bir isteğinin olup olmadığını sordum. Bazı ricalarda bulundu. Emir vereceğimi söyleyince benim kim olduğumu öğrenmek istedi. Milli Müdafaa Vekili olduğumu öğrenince toplandı, bir asker gibi selam verdikten sonra gösterdiğim ilgiye teşekkür etti ve Türk kumandanlarının kıymetinden bahsetti.*

*Mustafa Kemal Paşa 2 Ekim'de Ankara'ya geldi. Büyük bir karşılama merasimi yapıldı. Yunanlılar mağlubiyet sebeplerini birbirlerine yüklemekte ve bütün Yunanistan'da karışıklık devam etmekte idi. Bu felaketten sonra Yunanistan senelerce kendisini toparlayamayacaktır. Anadolu'daki Rumlar, evvelce ve bilhassa işgal sırasında Türklere yaptıkları kötülüklerin karşılığını görmekten korktukları için, yerlerini bırakarak Yunan ordusu ile beraber kaçmışlardı…"*

## KAYNAKÇA


AKGÜN, S., "Yunanistan'da Kurtuluş Savaşı'nı İzleyen Gelişmeler", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C: 1, Sayı: 3 (İzmir, 1993).

AKMANSÜ, H., "Trikopis Nasıl Teslim Oldu", Yakın Tarihimiz Dergisi, C: 3, Sayı: 28 (1962), s. 35-37.

ALTAY, F., 10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922), Eylem Yayınları, Ankara, 2008.

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi 90'ıncı Yıl Özel Sayısı), Yıl: 61, Sayı: 129 (Ağustos 2012).

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (Büyük Taarruz ve İzmir'in Kurtuluşu Özel Sayısı), Yıl: 56, Sayı: 121 (Ağustos 2007).

General Trikopis'in Hatıratı, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1339/1923.

General Trikupis'in Hatıraları, Çeviren: A. Angın, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1967.

GÖRGÜLÜ, İ., Büyük Taarruz, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992.

GÜLER, Ali, Sakarya'dan İzmir'e Mustafa Kemal, Halk Kitabevi, İstanbul, 2020.

ÖZALP, K., Milli Mücadele 1919-1922, C: 1, Ankara, 1971.
"Trikupis'in Esir Alınışını Ali Rıza Paşa Anlatıyor", T. Ünal, Atatürk ve Milli Mücadele, Berikan Yayınevi, Ankara, 2001, s. 207-218.

ÜÇÜNCÜ, U., "Türk Basınında Yunan Başkumandanı ve Karargâhının Esir Edilmesi", Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi, Milli Mücadele'nin 100. Yılı Özel Sayısı, Yıl: 10, Sayı: 51 (Mayıs 2019), s. 69-86.

ÜNAL, T., Atatürk ve Milli Mücadele, Berikan Yayınevi, Ankara, 2001.

Yunan Başkumandanı Trikopis Nerede, Kime, Nasıl Teslim Oldu?", Tarih Konuşuyor Dergisi, C: 2, Sayı: 7 (1964), s. 509-535.

Yunan Generallerinin İtirafları (General Trikupis ve M. Papulas), Yayına Hazırlayan: S. Akgül, Berikan Yayınevi, Ankara, 2001


İSTANBUL YENİ YÜZYIL
ÜNİVERSİTESİ